

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA
Türkiz

BOŞ SAYFA

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ

Yıl: 2 | Sayı: 10 | Temmuz-Ağustos 2011 | ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi

GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mustafa Yücel

Editörler

Prof. Dr. E. Semih Yalçın - Prof. Dr. Zuhal Topçu

Sayı Editörü

Prof. D. Necati Demir

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan Tunç
Prof. Dr. Mustafa Erdem
Prof. Dr. Mevlüt Karakaya
Prof. Dr. Necdet Hayta
Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran
Doç. Dr. Ali Yakıcı
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Maraş
Yrd. Doç. Dr. V. Savaş Yelok
Dr. Veysi Kayıran

Kapak ve Sayfa Tasarım: Mehmet Fidancı

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın - Hakemli Dergi

Büro İç Hizmetler

Atakan Türkyılmaz

Adres: 1.Cad. Nu. :43/4

06520 Balgat-Ankara

Te.: +90 (312) 287 88 99

Faks: +90 (312) 285 44 99

Web: www.turkizdergisi.com.tr

e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr

Fiyatı: 10 TL

Basım Yeri

Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Necatibey Cad. Lale Sok. Nu.: 21/27 Yenışehir/Ankara
Tel-Faks: 0.312 230 07 23

Basım Tarihi: 2011 - Ankara

Abonelik İçin: 0.312 287 88 99 Nu.lı telefondan
Atakan TÜRKYILMAZ

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Ankara Ü

Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu Ankara Ü

Prof. Dr. A. Faik İmamoğlu Gazi Ü

Prof. Dr. Ahmet Aksoy Gazi Ü

Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu Ankara Ü

Prof. Dr. Ahmet Taşağıl Mimar Sinan Ü

Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü

Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü

Prof. Dr. Beğlü Eke Erciyes Ü

Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü

Prof. Dr. E.Ethem Atay Gazi Ü

Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırıkkale Ü

Prof. Dr. Esmâ Şimşek Fırat Ü

Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü

Prof. Dr. Hasan Onat Ankara Ü

Prof. Dr. Hayrani Altıntaş Ankara Ü

Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü

Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ

Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü

Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü

Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü

Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü

Prof. Dr. Meral Töreyn Gazi Ü

Prof. Dr. Murat Sezginer Gazi Ü

Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü

Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü

Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü

Prof. Dr. Nadim Macit Ege Ü

Prof. Dr. O.Üçler Bulduk Ankara Ü

Prof. Dr. O. Kürşat Ünal Gazi Ü

Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü

Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü

Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü

Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü

Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü

Prof. Dr. Vahit Doğan Gazi Ü

Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü

Doç. Dr. Bülent Yavuz Gazi Ü

Doç. Dr. Celalettin Yavuz Türksam

Doç. Dr. Doğan Cansızlar Bilgi Ü

Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü

Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü

Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü

Doç. Dr. Hüsnüye Canbay İnönü Ü

Doç. Dr. Kemalettin Kuzucu Trakya Ü

Doç. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ

Doç. Dr. Mehmet Akif Okur Gazi Ü

Doç. Dr. Mukadder Boydak Fırat Ü

Doç. Dr. Nurcan Toksoy Erzincan Ü

Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü

Doç. Dr. Şener Büyüköztürk Başkent Ü

Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü

Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü

Doç. Dr. Tevfik Gülsoy Atatürk Ü

Doç. Dr. Timuçin Kodaman S.Demirel Ü

Doç. Dr. Ümit Kocasakal Galatasaray Ü

Doç. Dr. Suna Başak Gazi Ü

Yrd. Doç.Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü

Yrd. Doç.Dr. Erkan Göksu Gazi Osman Paşa Ü

Yrd. Doç.Dr. Hatice Mumyakmaz Cumhuriyet Ü

Yrd. Doç.Dr. Murat Taşdemir Osmangazi Ü

Yrd. Doç.Dr. Türkan Erdoğan Pamukkale Ü

Yrd. Doç.Dr. Yalçın Sarıkaya Giresun Ü

Yrd. Doç.Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü

Yrd. Doç.Dr. Yüksel Topaloğlu Trakya Ü

İ Ç İ N D E K İ L E R

Editör / Sunuş	7
Kültür-Ekonomi-Siyaset: Medeniyet Üzerine Prof. Dr. Salih Barışık Arş. Gör. Türker Şimşek	9
Sosyal Antropolojik Yaklaşımla “Siyaset ve Kültür” Akın Konak	19
Kültür-Siyaset İlişkisi Bağlamında Türkiye’nin Millî Burjuvazi Sorunu Doç. Dr. Ruhi Ersoy	31
Kültürün Planlanması ve Türkiye’de Kültür Planlama ve Politikalarından Sorumlu Teşkilatlar Doç. Dr. Mustafa Talas	39
Türk Kültürü, Türkiye’de Kültür Planlaması ve Siyaset Prof. Dr. Necati Demir	49
Günümüz Kültür ve İktidar İlişkisini Dil Bilimi ile Felsefe Ekseninde Okumak Dr. Özgür Kasım Aydemir	57
Atatürk’ün Kültür Siyasetinde Batılılaşma ve Ahmet Hamdi Başar’a Göre Yeni Dünya Düzeni Olarak Atatürk İnkıpları Dr. Osman Kubilay Gül	65
Popüler Kültür ve Tüketim Stratejisi Doç. Dr. Mustafa Sever	75
Politikanın ve Sanatın Sıradanlaşması Ahmet Şafak	83
Siyasi Belleğin Tahrifi ve Milliyetçi Siyaset Prof. Dr. Nadim Macit	87
Türk Milliyetçileri ve Türkiye Gazi Karabulut	123
Türk Kimliği Prof. Dr. E. Semih Yalçın	133
Kültür ve Yöneticiler Hakkında I Prof. Dr. Şerif Aktaş	149

KÜLTÜREL JAKOBENLİĞE KARŞI DİRENİŞ

Kültür ve siyaset, pozitif anlamda Siyam ikizleri gibi göbekten birbirlerine bağlı iki temel kavramdır. Birbiriyle olma dışında bu iki kavramın suni müdahalelerle birbirleriyle çatıştırıldığı, yapay kültürel tip yaratma iddiasındaki bazı tekçi düşünceler de mevcut olmuştur. Çin’de Mao’ nun Kültür Devrimi, Marksist ve Leninist öğretinin planladığı “proleter ya da sosyalist kültür tipi model çalışmaları” örnek olarak gösterilebilir.

Siyasi gelişmelerin akamete uğratıldığı bütün seçkinci müdahale ve jakoben planlamaların eskisinden az veya çok farklı bir kültürel model peşinde oldukları tarihsel gelişme süreçleriyle sabittir. Burada müdahale kadar madahalenin niyeti, şekli ve dozu da aynı derecede önemlidir. Bir toplumun tarihsel gelişme süreçlerinde içine girdiği her renk, her dil, her üslup, her davranış biçimi onun millî veya yerel kültürünü oluşturur. Bu yönüyle kültür, tarihin bir toplumdaki tezahürünün veya “tarihsel kader” diyebileceğimiz yaşantılar eğrisinin bireysel iradeyi aşan her türlü millî karakter teşekkülüdür. Ziya Gökalp’ ın kültürü şahsiyete, medeniyeti malumata benzetmesi geçen yüzyıllar itibarıyla sağlam bir ayırım olarak görülmekle birlikte bilhassa 20. yüzyılda bu iki kavram, karmakarışık bir boyut kazanmıştır. Tekno kültürel davranış biçimlerini kültür ve medeniyet ayrımıyla değil olsa olsa kuantumun, aynı zaman ve düzlemde hem kültür hem medeniyet mantığıyla açıklayabiliriz.

Belki yeni bir medeniyetin değil ama yeni bir kültürel etkileşim döneminin tam içindeyiz. Yerel ve millî kültürlerin bütün renkleriyle silinebileceği bir “dijital kültürlenme” çağını yaşıyoruz. “Tarihin sonu” gibi negatif söylemlerin ve küresel egemenliğin bütün değerleri tek renge dönüştürebilme gücünün, siyasette, sanatta, sinemada, edebiyatta bir SOS olarak yüksek sesli bir çığlığa dönüşmesi de belki bundandır.

Bütün gözlenebilir ya da gözlenemez gelişmeler, mahallî ve millî kültürlerin evrensel arenada kaybolmadan yaşatılmasının gerekliliğini daha kuvvetlice hissettirmektedir.

İnsanlığın kazandığı bütün değerler küresel holdinglerin iştahlarına terk edilemez.

Milliyetçilik aleyhinde oluşturulmak istenen negatif siyasetin evrensel arenada çıkarılıp kalacağı aşikârdır. Batı'da her türlü ariyen hâkimiyet iddialarının, küresel jakobenizmin ya da Fransız Gobino ırkçılığının "nasyonal" kavramıyla karşılanmasının zihinlere işlediği milliyetçilik aleyhtarlığı maalesef bizi de dünya çapında bir anlaşılma problemiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bizim milliyetçiliğimizin verili değerleri, kazanılmış güzel değerlere yükselten bir "kültürel olgu, bir tarihsel duygu ve ortak anılar bütünü" olduğunu bundan sonra nasıl anlatacağız?

Belki Türk siyasetinin yeni zamanlarda en büyük misyonu, millî kültürel anlayışımızın Batılı kavramsal algılardan farklı olduğu konusunu dünyaya sunmaktır. Türkiye'de de kimi zaman siyasetin toplumsal ve millî kültürümüz üzerinde en basit şekliyle toplum mühendisliğine soyunduğu olmuştur. Yapay siyasi kültür planlamaları tarihsel ve doğal kültürü silenmiş, kendisi silinip gitmiştir. Çünkü yapay kültür oluşturma siyasetleri yeni bir kültürü yaratamadı ama bizi kültüre zarar verdi. Kültüre zarar vermek de insanlığın kazanageldiği değerlerin yozlaştırılmasıdır.

Belki de rahatsızlığımızı alenen ifade etmede kullandığımız "kültür emperyalizmi" kavramı en çok bu noktada bir anlam kazanıyor.

Sonuç olarak siyaset kültürü oluşturmayacak ama millî, tarihî ve doğal kültürün istikametinde hareket edecektir. Burada kültür amaç, siyaset ise onu taşıyacak bir araçtır.

Değerli Türkiz okuyucuları, dergimizin bu sayısının dosya konusu kültür ve siyasettir. Birbirinden değerli akademisyen ve bilim adamlarımızın bu konuya ilişkin inceleme, görüş ve yaklaşımları, siz saygıdeğer okurlarımızın beğenisine sunulmaktadır.

KÜLTÜR-EKONOMİ-SİYASET: MEDENİYET ÜZERİNE

PROF. DR. SALİH BARIŞIK*
ARŞ. GÖR. TÜRKER ŞİMŞEK**

Giriş

Kültürel yapı ile iktisadi ve siyasi yapı arasındaki ilişki üzerine literatürde birçok tartışma yaşanmış ve bu konu bilim adamlarınca çok yönlü olarak ele alınmıştır. Kültür, siyaset ve ekonomi arasında sıkı bir etkileşimin olduğuna dikkat çekilmiştir. Ekonomik gelişmenin pür ekonomik terimlerle ifade edilmesi nasıl olası değil ise siyasi istikrarın da sadece siyasi söylemlerle açıklanması mümkün değildir. Bu yoğun etkileşimden dolayı özellikle 1970’li yıllardan itibaren iktisat ile siyaseti bir bütün olarak inceleyen “yeni politik iktisat” düşünce tarzı ortaya çıkmıştır (Sayer 2000: 513). Ayrıca, yeni politik iktisat veya ekonomik siyaset düşüncesinde kültürel yapının da önemli bir etken olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Kültür ve ekonomi sosyal bir oluşumdur ve bu oluşumun merkezinde insan vardır. İnsan kültürel yapının ve ekonomik oluşumun temel çekirdeğidir. İnsanın dili, dini, gelenek ve göreneklere, yaşayış normları, zihniyeti, ekonominin ve kül-

Kültür ve ekonomi sosyal bir oluşumdur ve bu oluşumun merkezinde insan vardır. İnsan kültürel yapının ve ekonomik oluşumun temel çekirdeğidir.

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

** Gaziosmanpaşa Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi.

türün temel belirleyicisidir. İnsanoğlunun yaşam tarzını oluşturun bu unsurların çok yönlü bir şekilde başarılı etkileşimi, o toplumun refah-mutluluk düzeyinin artması sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Freyer 1977: 190). İnsanoğlunun bu yaşam tarzının başarılı bir şekilde uyumlaştırılmasındaki yönlendirmeler ve yöntemler siyaset alanını oluşturmaktadır. İnsanoğlunu mutluluğa götüren yolda siyaset bilimi de önemli bir araç olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı kültür, siyaset ve ekonominin birbirleri ile olan bağının ve etkileşiminin boyutlarını ortaya koymaktır. Çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kültür üzerine, ikinci bölümde ekonomi üzerine ve üçüncü bölümde siyaset üzerine düşüncelere yer verilmiştir. Sonuçta kültür, ekonomi ve siyasetin evrenselliğinin medeniyetlere yolculuğuna dikkat çekmektedir.

1.Kültür Üzerine

Bugüne kadar kültür kavramı üzerinde uzmanlar belirli bir tanımda birleşememişlerdir. Bu fikir farklılıklarının nedeni kültür sözünün çok anlamlı olusunda yatmaktadır. Kroeber ve Kluckhohn 1952 yılında yayımladıkları derlemede kültür sözcüğünün tarihçesine altmış sayfa yer ayırmışlardır. Bu derlemede yer aldığı üzere Türkçede zamanında “ekin” karşılığında kullanılan kültür kavramı, Latin dilinde ekip biçmek anlamına gelen “colere”den türetilmekte ve “culture” kelimesinden gelmektedir (Kroeber Kluckhohn 1952 11-73).

Kültür kelimesi çeşitli coğrafya ve literatürlerde farklı anlamlar ihtiva etmektedir. Örneğin, Fransız literatüründe “irfan” anlamında kullanılırken, Alman literatüründe “medeniyet” kavramını ifade etmek için kullanılmaktadır. Türkçede kültürlü denilince akla gelen nazik, okumuş ve zevkli kavramları da aslında bir Fransız yorumudur. Ünlü yazar Cemil Meriç, kültürün medeniyet ile aynı anlamda kullanılmasının doğru olmadığını, İbn-i Haldun’un da belirttiği üzere medeniyet ve kültürün aynı bütünün iki cephesi olduğunu ve bu iki kavramın “umran” kelimesi altında ancak birleşebileceğini söylemektedir (Hocaoğlu 1999).

Kültür, bir toplumun tarihsel süreç içinde üretilen, kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünü olup bir toplumun kimliğini oluşturur. Kültür, yaşayış ve düşünüş tarzı olarak o toplum diğerlerinden farklılaştırır. Temelde maddi ve manevi öğelerden oluşur ve birbiri ile etkileşim içerisinde. Manevi kültür, inançlar, değerler, semboller, normlar şeklinde tasnif edilebilir. Manevi kültür, bir milleti diğer milletlerden ayırt etme imkânı veren örfler âdetler, davranışlar, ahlak anlayışı, değerler, sosyal normlar ve zihniyet değişiklikleridir. Manevi kültür, kolayca müşahede ve teşhis edilemeyen değerleri, inançları, düşünce tarzlarını ihtiva eder. Maddi kültür ise kısaca manevi kültürün dışındaki kültürel unsurlar olarak tarif edilebilir. Daha başka bir ifadeyle insanların yaptıkları aletler, kullandıkları malzemeler maddi kültürü oluştururken diğerleri manevi kültürü oluşturur.

Kültür oluşumunda yaşanan coğrafyanın da etkisi vardır. Yaşanılan coğrafi koşullar, düşünce tarzından yapılan ekonomik faaliyet gibi pek çok unsura etki eder. Kültür, bireysel davranışları yönlendirerek toplumsal düzeni sağlama, topluma kimlik kazandırma, toplumsal dayanışma, birlik duygusu ve toplumda sosyalleşme sağlamak gibi fonksiyonlar üstlenir. Toplum düzenini sağlama, topluma kimlik kazandırma ve toplumsal dayanışmanın bir başka etkileyicisi olarak siyaset karşımıza çıkmakta ve aynı zamanda kültür, uygulanacak siyasi yönteminde temel belirleyicisi olmaktadır.

Kültürü oluşturan unsurların başında dil gelir. Dil olmadan diğer unsurlar bir araya gelmez. İkinci unsur olan din, kültür içerisinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle eski devirlerden başlayıp imparatorluklardan millî devletlere geçinceye kadar çok etkin bir faktör olmuştur. Bir milletin yazılı olan veya olmayan kurallarını içeren gelenek ve görenekler kültürün bir parçası olup toplumsal düzenin temel belirleyicisidir. Kültürün önemli bir faktörü olan sanat, bir milleti diğerinden ayıran, o millete özgü duygu ve düşüncelerin ifadesidir. Kültürün bir diğer değişkeni olan dünya görüşü ise bir milletin başka milletlerden farklı olan hayat felsefesidir. Bir milletin fertleri ortak kültür dolayısıyla tutum, zihniyet ve davranış bakımından çeşitli ortak özellikler gösterirler. Sosyal ve ruhi olaylar karşısında fertlerin bu ortak tutum ve davranışları, o milletin dünya görüşünü meydana getirir. Kültürü meydana getiren unsurlardan birisi olan tarih, bir milletin çağlar içindeki yürüyüş ve görünüşüdür. Fertler arasında kader birliğini sağlar. Aynı millete mensup insanlar tarih sayesinde akrabalıklarının farkına varabilirler. Tarih bir milletin nereden gelip nereye gittiğini gösteren kültür unsuru olarak, o milletin hayatında önemli bir yer tutar.

Gökalp, kültür ile medeniyetin birleşme noktasının sosyal hayatlar olduğunu söyler. Sosyal hayat; dinî hayat, ahlaki hayat, hukuki hayat, rasyonel hayat, iktisadi hayat, lisani hayat, fenni hayatın bütünüdür ve hayatlar bütününe medeniyet denilir. Kültür millî olduğu hâlde, medeniyet milletler arasıdır. Kültür yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, sanatı, dili, iktisadi ve bilim dünyalarının ahenkli bir bütünüdür. Medeniyet ise birçok millet sosyal hayatlarının ortak toplamıdır. Kültürün yükselmesinden medeniyet doğmaya başlamaktadır. Medeniyet başlangıçta millî kültürden doğduğu hâlde, sonradan komşu milletlerin medeniyetinden birçok kurumlar almaktadır (Kongar 1996: 65-66).

Aynı millete
mensup
insanlar tarih
sayesinde
akrabalıklarının
farkına
varabilirler.

Medeniyet yöntem sayesinde ve bireysel teşebbüslerle meydana gelmektedir. Medeniyet yöntemle yapılan ve taklit aracılığıyla bir millettten diğer millete geçen kavramların ve tekniklerin toplamıdır. Bu yüzden kültür duygulara dayanırken medeniyet özellikle bilgilerden oluşmaktadır. Gökalp'a göre, her medeniyet ayrı bir sistemi ifade etmektedir. Bu sistemlerin kendine özgü mantığı ve dünya görüşleri bulunmaktadır. Bu yüzden medeniyetlerin birbirleri ile karşılaşmaları söz konusu değildir. Bir millet tarihinin farklı dönemlerinde farklı medeniyetlere mensup olabilir, ancak birbirine zıt medeniyetler aynı toplum içinde

İnsanın dünyaya geliş amacı nedir ve yaşantısı nereye gidecektir? Bu soruların cevabı kişinin kendi iç dünyasında yatmaktadır. İnsanın ruh hâli bu cevapları etkileyen bir unsurdur.

yan yana yaşayamaz ve birbirleriyle de uzlaşmazlar. Bu farklı sistemlerin geniş ölçekli dışsal değişim mekanizmaları olarak yorumlandığı anlaşılmaktadır (Gökalp 1976: 25–34).

Gökalp'a göre, medeniyet, herkesin kolayca paylaştığı bilimsel düşünce, eser ve değerlerden oluştuğu için bu anlamda ortak payda olarak düşünülebilir. Buna karşılık kültür ise tabii ve millîdir, her milletin maddi-manevi özelliklerine göre farklılaşır, dolayısıyla ne paylaşılabilir ne de başka kültürle değiştirilebilir. Millî kültür hissî bir kültürdür. Daha çok akla dayanan bir bütün gibi görülen medeniyet ise fikirlerden oluşmaktadır (Çelik 2006).

Ünlü iktisatçı Karl Marx da kültürü "Doğanın oluşturduklarına karşılık, insanoğlunun meydana getirdiği her şey" olarak tanımlamaktadır (Zvorkine 1967). Aslına bakılırsa Marx bu söylemi ile kültürün değil, kültürel içeriğin bir tanımını

vermektedir. Birçok tanımı olduğundan bahsettiğimiz kültür sözcüğünün Güvenç (2005) tarafından dört ayrı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu ayırma göre; Bilim alanındaki kültür: *Uygarlıktır*. Beşerî alandaki kültür: *Eğitim sürecinin ürünüdür*. Estetik alanındaki kültür: *Güzel sanatlardır*. Teknoloji ve biyoloji alanındaki kültür: *Üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirmedir*. Bu dörtlü ayırım günümüz yaşantısını daha iyi yansıttığını söyleyebiliriz. Kültür kavramının genel olarak tanımlarını yaptıktan sonra birbirleri ile yakın ilişkileri olan ekonomi ve kültür arasındaki etkileşimden söz etmek faydalı olacaktır.

2. Ekonomi Üzerine

Tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi iktisadi olayların odağı da insandır. İnsanoğlu hem bir sebep hem de bir sonuç olarak göze çarpmaktadır. Dünyada her şey insan unsuru ile başlamakta ve insan unsuru ile son bulmaktadır. *İnsanın dün-*

yaya geliş amacı nedir ve yaşantısı nereye gidecektir? Bu soruların cevabı kişinin kendi iç dünyasında yatmaktadır. İnsanın ruh hâli bu cevapları etkileyen bir unsurdur (Nola ve Irzik 2005: 27-30). İnsan canlı bir varlık olması nedeniyle tatmin olmayan bir özelliği sahiptir ve istekleri süreklilik göstermektedir. İnsanın dünyaya gelir gelmez istekleri başlar ve yaşamı süresince devam eder. Bu istekler iktisat literatüründe ihtiyaçlar olarak adlandırılmaktadır. İhtiyaçlar sürekli tekrarlanan özellik gösterdiği gibi tamamen yeni bir ihtiyaç olarak ortaya çıkabilmektedir. İnsanın sınırsız gereksinmelerinin bir kısmı yaşamını devam ettirmesi için zorunlu iken bir kısmı zorunlu olmayan özellik gösterir. Yeme, içme, giyme gibi doğumla başlayan ihtiyaçlar zorunludur. Eğlence ve barınma gibi zorunlu olmayan ihtiyaçların çeşitliliğinin ve kapsamının her geçen gün artması gereksinmeleri sınırsız kılmaktadır.

İnsanoğlu gereksinmelerini karşıladıkça zevk ve haz duyarak ruh hâli ve motivasyonu olumlu yönde etkilenir. İhtiyaçlarını karşılanmadıkça üzüntü ve keder duyar. Hatta zorunlu olan ihtiyaçlarını karşılanmadıkça hayatının devamı tehlikeye girer. Bu gereksinmelerin sınırsızlığı nedeniyle insanoğlu hep talepte bulunmaktadır. Bu taleplerini karşılayabilmek için de kendisinin bir bedel ödemesi gerektiğini bilerek bir çaba harcamaktadır. Bu çaba sonucunda insanlar emek, toprak, sermaye faktörlerini bir araya getirerek üretim sürecine dahil olmaktadır. İnsanoğlunun yapmış olduğu sınırsız gereksinimlerini kıt kaynaklarla karşılama çabası ekonomi olarak tanımlanmaktadır (Dinler 2010).

Gereksinmeler farklı bakış açısına göre çeşitli şekilde sınıflandırılabilir. Sosyolojik açıdan genel bir değerlendirme yaparsak maddi ihtiyaçlar ve manevi ihtiyaçlar şeklinde ayrılabilir. Maddi ihtiyaçların tatmini insanın refah seviyesinin arttığı anlamındadır. İnsanların manevi ihtiyaçları karşılandıkça insanın din unsurunu da içeren kültürler çerçevesinde mutluluk elde eder (Güvenç 2005). İnsanlar manevi ve maddi ihtiyaçlarını nasıl tatmin edecektir? Üretim kimin için, hangi yöntemlerle, ne kadar ve nerede yapılacaktır? Bu sorular iktisat biliminin temelidir ve ekonomi bilimi bu sorularından cevabından oluşur. Bu sorulara kimin cevap vereceği iktisadi sistemleri oluşturmaktadır. Bu soruların cevabı fiyat-piyasa mekanizmasına bırakılırsa serbest piyasa ekonomisi, devlet otoritesine bırakılırsa kumanda ekonomisi, karışık bir düzene bırakılırsa karma ekonomik sistemi oluşturmaktadır. Bu sistemleri isleyiş mekanizması da siyaset biliminin kapsama alanına girmektedir.

İnsanların manevi ihtiyaçları karşılandıkça insanın din unsurunu da içeren kültürler çerçevesinde mutluluk elde eder.

İnsanların tek başına yaşaması fitratlarına aykırıdır. Bu yüzden insanoğlu toplu hâlde yaşamaktadır. Toplu yaşantı olduğu sürece cemiyetler ve milletler meydana gelir. Söz konusu milleti oluşturan insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanma usulünde farklılıklar mevcuttur. Bu ihtiyaç karşılamadaki usul farklılıkları kültürü oluşturur. Milletlerin düşünce, yaşayış düzenine göre şekillenen manevi ihtiyaçların (dil, din, örf ve âdet vs.) karşılanış biçimleri bize kültürü verir (Sargut 2001: 85). Genel anlamda gıda, barınma, giyim, sağlık, güvenlik ve eğitim ihtiyaçlarını barındıran maddi ihtiyaçlar ise evrenseldir. Bu ihtiyaç kategorisinde temel gereksinimler değişmez. Yalnızca temel gereksinimlerin çeşitleri, şekilleri veya güzellikleri değişir. Örneğin insan bir barakada yaşayabileceği gibi bir villada da hayatını idame ettirebilir. Yine benzer şekilde kişi sade bir

Afrika ve gelişmekte olan bazı ülkelere yapılan maddi yardımlar ve alınan olumsuz sonuçlar kalkınmada önemli faktörün sosyal ve kültürel gelişme olduğunu ortaya çıkarmıştır.

ekmek ile karnını doyurabileceği gibi İstanbul Boğazi'nde lüks bir lokantada da yemeğini yiyebilir (Zaim 1977). Maddi ihtiyaçlarda teknolojinin önemi çok büyüktür. Teknolojide kat edilen yol insanoğlunun maddi ihtiyaçlarının çeşidini arttırmakta, şeklini güzelleştirmekte ve eskiye nazaran iyi yönde bir farklılık oluşturmaktadır.

Diğer yandan insanoğlunun maddi ihtiyaçlarının yanında manevi ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir. İnsan hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarını tatmin etmeyi arzular. Bahsedilen bu iki tür ihtiyaç birbirleriyle karşılıklı bir etkileşime sahiptir. Örneğin, manevi ihtiyacı tatmin olmayan bir insanın ruhen sıkıntıya düşer. Ruhsal sıkıntılardan fiziksel sıkıntılara doğru bir geçiş başlar (Zaim 1977).

İnsanın maddi ve manevi hayatı ile kültürel yaşantısı birbirleri ile yakın ilişkilidir. İnsanlardan oluş-

muş toplum da bu nedensellik bağlantısını içerir. İktisadi kalkınma açısından da kültürel, maddi ve manevi yapı önem arz etmektedir. İktisadi olarak kalkınmak için öncelikle sosyal ve kültürel kalkınmanın gerçekleştirilmesi gerekir (Rostow 1990). Rostow' un bu görüşü günümüzde büyük oranda kabul görmektedir. Sosyal ve kültürel gelişmenin sağlanmadığı ekonomik açıdan zor durumda olan ülkelere yapılan yardımlardan beklenen başarı gerçekleşmemektedir. Özellikle, Afrika ve gelişmekte olan bazı ülkelere yapılan maddi yardımlar ve alınan olumsuz sonuçlar kalkınmada önemli faktörün sosyal ve kültürel gelişme olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kısacası ekonomik kalkınmayı sağlayacak unsur insandır. Öyleyse insanoğlu her konuda kendini geliştirmesi gerekmektedir. Toplumun kültürel zenginliği ekonomik kalkınmanın gerçekleşme olasılığını arttırmaktadır.

Kültür ve ekonomik gelişim arasında iki yönlü bir ilişki vardır (Serin 1973). Son dönem büyüme modellerine kültür kavramı da bir değişken olarak eklenmesine karşın, kültür ve ekonomi arasındaki ilişkinin kuvvetini belirleyen unsurun da siyaset olduğunu söyleyebiliriz.

Buraya kadar yazılanlardan insanoğlunun üç temel hedefinin varlığı ön plana çıkmaktadır. Bunlar, maddi ve manevi ihtiyaçların tatmini, ekonomik kalkınma ve ekonomik istikrardır (Thompson, vd. 2005: 1-23). İktisadi kalkınma kabaca daha çok mal üretebilme anlamına gelmektedir. Bir başka ifade ile malların kalite, şekil ve miktar bakımından çoğaltılmasıdır. Ekonomik kalkınmanın ilk aşaması iktisadi büyümenin sağlanmasıdır. İktisadi büyüme sağlandıktan sonra ikinci aşamada ise bu büyümeden tüm toplumun yararlanabilmesini sağlamaktır. Bu aşamada gelir dağılımının düzenlenmesi, ekonomik bakımdan toplumun refah düzeyini arttırmada büyük öneme sahiptir. (Jones 2001:137-144). Üçüncü amaçta belirtilen ekonomik istikrar nasıl sağlanacak? Bu sorunun cevabı istikrardan ne anladığımıza göre değişebilir. İstikrar kelimesinden daha çok fiyat istikrarı kastedilmektedir. Enflasyon önlenerek paranın iç istikrarı sağlanırken döviz karşılığında yerli paranın değerini koruyarak da paranın dış istikrarının sağlanması gerekir. İstikrarın sağlanması esnasında işgücü ve mal piyasalarının da bulunduğu üzere dengede olması gerekir. Mal ve iş gücü piyasalarındaki dengeyi iktisadi politikalar ile sağlamak kolay değildir (Han ve Kaya 2003:168). Kültürel ve siyasi yapının da iktisadi politikalara tesir ederek piyasalardaki dengeyi etkilediği bir gerçektir.

3.Siyaset Üzerine

Siyasi partilerin seçim dönemindeki programlarına bakıldığında milliyetçi, muhafazakâr, adalet yanlısı, hukuka, temel hak ve özgürlüklere saygılı, serbest piyasa ekonomisi yanlısı ve sosyal politika taraftarı gibi söylemler yer almaktadır. Bunlardan milliyetçilik ve muhafazakârlık gibi bazı hedefler kültür politikasına girerken adalet ve serbest piyasa ekonomisi gibi hedefler iktisadi politikalarla ilgilidir. Hedeflenen unsurların çoğunlukla topluma pozitif yönde etkileri beklenmesine rağmen, uygulamada bu etkilerin gerçekleşme oranı zayıflayabilmektedir. Bu gerçekleşme oranındaki zayıflama hedefleri uygulamaya koyan siyasetçilerden yani insanların uygulama dirayetsizliğinden veya isteksizliğinden kaynaklanmaktadır. Bir açıdan bakıldığında başarısızlık bir ülkenin her alanındaki sistem yetersizliği veya sistemin işleyişindeki verimsizlikten kaynaklanmaktadır.

Demokratik parlamentolarda partiler ve siyasetçiler oy ile işbaşına gelir. Her parti oy kaygısı taşıdığından dolayı kendini toplumda tercih edilebilir duruma getirmek ister. Bunun için de seçim öncesinde vaatlerde bulunur. Örneğin, oy potansiyeli yüksek olana kesimleri etkilemek amacıyla iktidar olduğumuz takdirde

“Şu tür ihtiyaçlar karşılanacaktır veya şu sorunlarınıza çözüm bulunacaktır.” gibi ifadeler kullanırlar. Bu popülist politikalar devletin harcamalarını arttıracaktır. Oy amacıyla verilen bu vaatler nedeniyle yapılan bu harcamalar halkın geliri üzerine kısa dönemde olumlu etki yaparken uzun vadede olumsuz etkiler meydana getirecektir. Şöyle ki, kısa dönemde halkın gelirini artırmak için tüketim harcamaları teşvik edilirken tasarruflar azaltılmış olur. Gerçek olan ülkelerin uzun vadede kalkınma sağlayabilmek için tasarruf düzeylerini artırması gerektiğidir (Dobb 1981:115-130). Günümüzde hızla büyüyen ülkelerin tasarruf düzeylerinin de büyüdüğü dikkati çekmektedir.

Popülist politikalar sonucu halkın gelirinin arttırılması belli bir süre sonra fiyat artışı baskısı yapmakta ve enflasyon başlamaktadır. Talep itişli bir ekono-

Popülist politikalar sonucu halkın gelirinin arttırılması belli bir süre sonra fiyat artışı baskısı yapmakta ve enflasyon başlamaktadır. Talep itişli bir ekonomik sistem tercih edildiğinde ülke tüketim toplumu hâline gelmektedir.

mik sistem tercih edildiğinde ülke tüketim toplumu hâline gelmektedir. Bu yalnızca gelişmiş ülkelerin yürütebileceği bir aşamadır. Ürettiğinden çok tüketen az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için bu durumu sürdürme olası olmadığı gibi gelişmiş ülkelerden sürekli mal satın alarak bağımlı ülke konumunda kalmaktadırlar. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tüketim seviyelerinin azalması gelişmiş ülkelerin dış ticaretini de olumsuz etkileyebileceği için bu bağılılığın nispeten karşılıklı olduğunu da söyleyebiliriz.

İktisadi kalkınmada yalnızca tasarruf düzeyinin arttırılması değil aynı zamanda bu tasarrufların verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak da gereklidir. Bunun yanında tarım, sağlık, eğitim ve turizm gibi temel sektörlerinde dengeli olarak ge-

lişmesi, fiyat istikrarı ve dış ticaret dengesinin korunması gibi hedefler de iktisadi kalkınma için önem arz eden ve genellikle parti programlarında yer alan hedeflerdir. Ancak bu hedefleri uygulayacak olan da insandır. Öyleyse iktisadi ve siyasi konular ile kültür birleşmektedir. Örneğin iktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi için öncelikle siyasi istikrarın ve refah ortamının sağlanması gerekmektedir (Miller 1997). Siyasi güven ve istikrarın kalkınmayı getirdiği bilinmektedir.

Siyaset, yalnızca iç politikadan oluşmamaktadır ve daha geniş bir daireyi oluşturan dış politika da bir etkendir. Dış politikaların iç politikalara göre daha uzun dönemli oluşturulması gerekmektedir. Ülkeler dış politikalarını toplum yapısı, bulunduğu coğrafya, tarihsel geçmiş, kültürel düzey, ekonomik durum gibi pek çok faktöre bağlı olarak oluşturmaktadır. Geniş bir perspektiften bakıldığında

gerek iç gerek dış ticaretin amacı kendi toplumunu mutlu etmek refah düzeyini artırmaktır. Örneğin, Türkiye'nin geçmişten devir aldığı bir kültürel mirası, 1923 yılından günümüze kadar izlemiş olduğu ve giderek serbest piyasa ekonomisine yaklaşan bir ekonomik sistemi, dünyada giderek daha etkin olma düşüncesini hedefleyen bir dış politika anlayışı mevcuttur. Bu amaçla yapmış olduğu Avrupa Birliğine girme hedefinin ekonomik, siyasi ve kültürel yansımaları bulunmaktadır.

Sonuç

Sosyal bir varlık olan insanoğlu kısıtlı yaşam süresine sahiptir. Bu kısıtlılığa rağmen yeryüzünün en akıllı yaratığı olması nedeniyle dünyanın tartışmasız tek hâkimidir. Bireysel yaşamdan toplumsal-düzenli yaşama geçiş evresi geçirmiştir. Bu hâkimiyetiyle birlikte refah-mutluluğunu en üst düzeye çıkarma çabası içerisinde. Mutluluk için dünyanın sahip olduğu kıt kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamayı amaçlamaktadır. Bu amacına ulaşmada birtakım araçlar üretmiştir. Bu araçlar ekonomi, kültür, siyaset gibi dar bir sınıflamaya tabi tutulabilir ve sınıflama bakış açılarına göre farklılaşabilir.

İnsanoğlu, kendini mutlu edecek ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılayabilmede, üretim, tüketim, bölüşüm, gelir dağılımı, kamu ekonomisi, para, uluslararası ekonomi vb. konuları içeren ekonomi bilimini araç hâline getirmiştir. Bireycilikten toplumsal düzenine geçiş için sahip olması gereken maddi-manevi özellik ve kimlik için kültürü araç hâline getirmiştir. Toplumsal düzen için sistemin oluşumu, işleyişi, toplumsal amaçlarının en üst düzeye ulaşması ve her alandaki kazanımların devamı için siyaseti araç hâline getirmiştir. Bir toplumun hedeflerini gerçekleştirmede sıralanan üç araçtaki başarısının en üst düzeye ulaşması, diğer toplumlar tarafından kabul görmesi ve evrensel nitelik kazanması medeniyet oluşturmaktadır. Medeniyet, tüm toplumların en uzun vadeli hedefi olmalıdır. ■

Kaynakça:

- Çelik, Celaleddin (2006), "Gökalp'in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür-Medeniyet Teorisi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21, Yıl: 2006/2, 43-63.
- Dinler, Zeynel (2010), *İktisada Giriş*, 16. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ergül Han, Eyten Aysen Kaya (2003), *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Freyer, H. (1977), *İctimai Nazariyeler Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Gökalp, Ziya (1976), *Türkçülüğün Esasları*, 1. Baskı, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güvenç, B. (2005), *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hocaoğlu, D. (1999), Elitler ve Halk; Kültür ve Siyaset. *Köprü Dergisi* .

- Jones, Charles I. (2001), *İktisadi Büyümeye Giriş*. çev: Sanlı Ateş, İsmail Tuncer. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kroeber, A.L. ve C. Kluckhohn (1952), *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. USA: Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University, Vol 47(1), 1952, VIII, 223.
- Kongar, Emre (1996), *Türk Toplum Bilimcileri*, 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Miller, G. (1997), The Impact of Economics on Contemporary Political Science. *Journal of Economic Literature*, 1173-1204.
- Nola R., ve G. Irzik. (2005), *Philosophy, Science, Education and Culture*. Dordrecht, Netherlands: Springer.
- Rostow, W. (1990), *The stages of economic growth: a non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sargut, A. S. (2001), *Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sayer, S. (2000), Issues in New Political Economy: An Overview. *Journal of Economic Survey*, (5)14 s. 513 - 526.
- Selik, M. D. (1981), *Kapitalizm Sosyalizm Az Gelişmiş Ülkeler ve Kalkınma*. Ankara: Ankara Üniversitesi, SBF.
- Serin, N. (1973), *Dış ticaret siyasetinin iktisadi kalkınma üzerindeki etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Thompson M. Grendstad G. and Per Selle (2005). *Cultural Theory as Political Science*. London: Routledge.
- Zaim, S. (1977), *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Zvorikine, A. (1967), Some Problems of The Theory of Culture. *Journal of World History*, 346-392.

SOSYAL ANTROPOLJİK YAKLAŞIMLA “SİYASET” VE “KÜLTÜR”

YRD. DOÇ. DR. AKIN KONAK*

Sosyal antropolojik yaklaşımla “Siyaset” ve “Kültür” başlıklı yazımızda “Siyaset ve Kültür” ilişkisi, Kültür başta olmak üzere, Kültür-Kişilik Kavramı, Modal (tipik) Kişilik ve Millî Karakter, **Siyasal Kültür**, **Siyasal Antropoloji** başlıkları altında sosyal antropolojik bakış açısıyla irdelenmeye çalışılmıştır.

Kültür

Antropolojinin ana nesnesi “kültür”dür. Kültür ise sadece canlıların insana türüne özgü bir üretilimdir. Aynı zamanda kültür, insan türünün yaşama ve varlığını sürdürme aracıdır. Antropolojik bakış açısıyla siyaseti kültür gibi geniş bir kavramın içinde, toplumsal yaşamı düzenleme aracı olarak görmekteyiz. Bu bakımdan siyaset kavramını kültür kavramı dışta tutularak ele alınması eksik bir yaklaşım olacaktır.

Kültür, insan davranışının öğrenilen yönüdür. Bir başka ifadeyle biyojenik değil sosyojeniktir. Özel bir kültürden söz ettiğimizde, o toplumdaki insanların toplam olarak paylaştıkları yaşam biçimlerinden söz ediyoruz. Onların duygu, düşünce ve hareketlerinden oluşan kalıplardır. Maddi olabileceği gibi (konutlar, giyimleri, kullandıkları araç gereçler) manevi öğeleri (din, hukuk, sanat, dil, gelenekler vs.) de kapsar.

* Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

“Kültür” kavramı çok sayıda sosyal bilimci ve antropolog tarafından tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak, her bir tanım, tanımlayıcısı tarafından kendi bakış açılarıyla; “kültür”ün birtakım yönlerine ağırlık verilerek yapılmıştır.

Kültür kavramının bütün niteliklerini, özünü ve biçimlerini içine alan tanım denemeleri de yapılmıştır. Bugün oldukça eskimiş bulunmakla beraber, bütüncü kültür tanımlarının belki de en iyisi, sosyal antropolojinin konusunun “kültür” olduğunu söyleyen (Tylor 1871: 1, I) tarafından yapılmıştır: “Kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.”

Tylor’un bu tanımı da, olguyu bütünüyle yansıtamaz. Ancak bütüncü tanımlara örnek gösterilen bu tanım, kültür kavramının ana savını dile getirmektedir. Kültür, öğrenilmiş, saklanmış ve öğretilen; eğitimle yeni kuşaklara aşılana bir muhtevadır. Tylor bu tanımıyla sosyal antropolojiye, kültür kavramına ve kültür antropologlarına yön vermiş, yol göstermiştir (Güvenç, 2003:100-101).

Kültür, insanın meydana getirdiği bir şey ve insani yaşamın şartıdır, insan kültürü yaratır, fakat kültür de insanı yaratır.

Kültür-Kişilik Kavramı

Kültür-kişilik kavramı, farklı kültürlerle özgü kişilik özellikleri, kültür-kişilik ilişkisini inceleyen psikolojik antropolojinin çalışma alanı içine girmektedir.

Kültür, insanın meydana getirdiği bir şey ve insani yaşamın şartıdır, insan kültürü yaratır, fakat kültür de insanı yaratır. Bu durum ise, “kültürleme”¹ sayesinde gerçekleşir. Kültürün içe dönüşüm süreci de dediğimiz kültürleşme, kişinin kendi kültürünü oluşturan düşünce, eylem ve duygu biçimlerini özümsemesidir (Tezcan, 1987).

Siyasal kültür kavramını açıklaması açısından da kültür kavramı tanımlanabilir. Bu konuda Duverger’in yaptığı tanımı güzel bir örnektir. Duverger’e göre kültür, “bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden rolleri oluşturan, düzenlenmiş bir davranışlar, düşünceler ve duyular bütünüdür (Duverger 2004: 74).

Sosyal antropologlar ve psikologlar siyasal normlar ve davranışların “kültürleme” (enculturation) süreçleriyle birey tarafından kazanıldığı görüşündedirler. “kültürleme” kavramı doğumdan ölüme kadar, bireyin, toplumun istek ve beklentilerine uyacak şekilde etkilenmesi ve değiştirilmesi olarak açıklanmaktadır (Güvenç 2003:122).

Kültür konusu kişilik ve kimlik kavramları ile iç içedir. Bu iç içelik kültürün kişiliği, kişiliğin de kimliği etkilemesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu gerekçe dolayısıyla kimlik ve kişilik kavramları bu belirlemenin etkin olduğu kültür konusu içerisinde birer alt başlık oluşturur. Bu alt başlıkların söz konusu silsilede kurgulanışını bilmek, toplum kavramının ele alınış biçimindeki kurucu öğelerin nereden kaynaklandığını ya da kavramların nerelerden beslendiğine dair düşünceleri belirlerken, kültürün etkilerinin nasıl ortaya çıktığını ve bu çıkışın kültürün varlık alanı içerisinde nasıl özüksendiğini anlamayı da kolaylaştırır. Bu kolaylık sayesinde ki kültürel değişme ya da etkileşimin insan üzerindeki etkilerini toplumsal yaşamın her alanında görmek mümkün olabilmektedir (Ars-lantaş 2008:110)

Antropolojide birey-toplum ilişkisinin açıklanmasında, kültür-kişilik arasındaki etkileşimi saptamada, kültürel değerlerin hem kişilik hem de kültür öğeleri üzerine yansımaları incelenir (Emiroğlu 1982:102).

Kültür-kişilik ilişkisi konusunda sosyal antropolojiye önemli katkılar sağlayan ve bu kavramın antropoloji literatüründe yaygın kullanımına katkıda bulunan; antropolog Ralph Linton kişiliğin oluşumu konusunda önemli bir yaklaşımda bulunmuştur. Linton, kültürün kişiliği biçimlendirmesinde küçük çocukluk çağının önemi üzerinde durarak, dört önerme ileri sürer. Bunlar:

Bireyin ilk deneyimleri, onun kişiliği üzerinde uzun süren kalıcı bir etkide bulunur. Benzer deneyimler, onlara maruz kalan bireylerde benzer kişilik biçimleri yaratacaktır.

Herhangi bir toplum üyelerince çocuk bakım ve yetiştirilmesinde kullanılan teknikler kültürel olarak modellendirilmiştir ve toplumdaki çeşitli ailelerce niteliği asla belirtilmemiş olmasına rağmen benzer olmaya eğilim gösterecektir.

Çocuk bakım ve yetiştirilmesi için kültürel olarak kalıplandırılmış teknikler bir toplumdaki diğerine farklılık gösterir.

Linton sadece küçük çocukluk döneminin yanında ergenlik çağının da kişilik gelişmesinde katkısının bulunduğunu kabul eder (Linton 1945:130-131).

Modal (tipik) Kişilik ve Millî Karakter

Sosyal-kültürel şahsiyet, kişinin içinde yaşadığı sosyal ve kültürel ortamın beklentilerine cevap vermek ve onun içinde verimli çalışabilmek için onu uygun motivasyon, düşünce, duygu ve davranış şekillerini öğrenmektir. Bu şahsiyet, kişinin ferdiyetinin psikolojik ve fizyolojik tabiatı ile sosyal grup, kurum ve oluşumların kaynaşmasından meydana gelir. Sosyal kültürel şahsiyet, sadece ferdin topluma pasif intibakının değil, karşılıklı iletişim ve etkileşimin bir ürünü olarak anlaşılmalıdır.

Öte yandan soruna kültür psikolojisi ve kültür antropolojisi açısından bakıldığında karşımıza A.Kardiner ve R. Linton'ın "temel şahsiyet" ("basic personality structure", "grundhershönlichkeit") kavramı çıkmaktadır. Bu kavram, bir toplumda veya kültür içinde yaşayan kişilerin "sosyal karakter"leri için veya başka bir söyleyişle, belirli bir toplum ve kültür içinde yaşayan bütün bireylerde bilinçsiz olarak var olan, o toplum ve kültürü temsil eden şahsiyet yapısı için kullanılmaktadır. Bu temel şahsiyet kişilerin algılamasını, vaziyet alışlarını, içinde yaşadıkları hayat şartlarını değerlendirmelerini vs. de etkilemektedir (Ergün 1994:29).

Siyasal kültür bir toplumda var olan inançlar sistemini içerir. Siyasal kültür, siyasal olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen kişilerin davranışları arasında bir köprüdür.

Farklı kültürlerin farklı kişilik özellikleri geliştirdiklerini; kişiliğin, ait olduğu kültürün bir parçası olduğu bilinmektedir. Buradan bir kültürün millî özelliğinin ne kadar etkileyici olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Fakat günümüzde sanayileşme ve modernleşme süreçleri birçok evrensel kültür özelliği de geliştirmektedir. Bu gelişmeye rağmen yine de millî olan her şeye büyük bir ilginin de varlığını görmekteyiz. Yani dünyada bu konuda hem evrensellik ve hem de millîlik gibi bir ikilem karşındayız. Özellikle günümüzde uluslararası ilişkilerde millîlik ön plana geçmektedir. Uluslararası kuruluşlar ve ilişkiler, millî olan her kültür ögesinin korunmasına yönelmiştir. Çünkü millî olan kültür öğeleri özgünlük kaynağıdır (Tezcan 1987).

Siyasal Kültür

Siyasal kültür antropolog bakış açısıyla, insanın ve toplumların gelenek, görenek ve inanç sistemleri, kısaca dâhil olduğu kültürün öğrettiği biçimlendirdiği siyasal davranışları gerçekleştirme biçimleri toplamı olarak ifade edilebilir.

Siyasal kültürü bir başka türlü açıklamaya çalışırsak siyasal kültür, bir toplumun gerek o toplumun siyasal sistem içerisinde yer alan, gerekse öteki siyasal oluşumlar denilen, devlet, parlamento, hükümet, siyasi parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, siyasal iktidar, demokrasi, seçim, anayasa vb. gibi kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümüdür (Öztekin 210).

Siyasal kültür bir toplumda var olan inançlar sistemini içerir. Bu inançlar siyasal ortamın ne durumda olduğu ya da olması lazım geldiğini saptayan inançlardır. Siyasal kültür, siyasal olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen kişilerin

davranışları arasında bir köprüdür. Bu davranışlar da insanların olayları nasıl yorumladıklarına dayanmaktadır, örneğin yeni bir anayasa kişilerin siyasal kültürü çerçevesinde anlam kazanır. Çünkü siyasal kültür incelemesi toplum içerisinde kimin kimi etkilediğini de inceleyen bir unsurdur (Yücekök 1987: 17).

Siyasal kültürün siyasal süreç açısından iki temel işlevi olduğunu belirtmektedir. Birincisi: Kültür, bazı inanç ve davranış kurallarının standartlaşması yoluyla siyasal sürecin işleyişini kolaylaştırmaktadır. İkincisi de: Siyasal kültür, mevcut siyasal sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini ve dolayısıyla devamlılığını sağlayan bir araç niteliğini taşımaktadır (Turan 1977:33).

Siyasal kültüre ilişkin tanımlarda da görüleceği gibi her siyasal sistemde, toplum üyelerinin siyasal sisteme ilişkin inançları ve tutumları olduğu gibi siyasete ilişkin davranış kuralları da bulunmaktadır. Bunların tümü “siyasal kültürü” oluşturmaktadır (Özkan 2004: 78).

Siyasal Antropoloji

Antropolojik açıdan siyaset, neredeyse her toplumsal faaliyetin örtük olarak siyasal bir anlam barındırdığının kabul edilmesi bakımından ekonomiye çok benzemektedir. Her toplumda insanların elde etmek için birbirleriyle rekabete girdikleri kıt ya da sınırlı şeyler; bu rekabeti yöneten kurallar ve bireyler; gruplar arasında ortaya çıkan çatışmaları yatıştırmaya yarayan yöntemler vardır. Siyaset, kararların alındığı, grup davranış kurallarının tespit edildiği, liderlik konumu için rekabetin denetlendiği ve tartışmaların kargaşaya yol açan etkilerinin en aza indirildiği bir süreçtir. Daha kısaca söylemek gerekirse, siyaset, “kimin neyi ne zaman alacağı ve nasıl alacağı”na ilişkin bir süreçtir (Lewellen 1992). Siyasal örgütlenme, siyasal süreçlerin vuku bulduğu daha geniş bir bağlamdır (Bates 2009: 397).

Antropolog, hem kendisini hem de tüm insanları anlamaya ve birtakım çıkarımlarda bulunmaya çalışır. Bir bilim dalı olarak yerleşmeye ve alanını sağlamlaştırmaya çalışan siyasal antropoloji, farklı kültürlerdeki siyasal yapılanmaları, anlamak ve tanımlamak temelli bir antropolojik uğraş alanı olarak gelişmektedir (SBA, Çevrimiçi: 10.08.2011).

Siyasal antropoloji, sosyal ve kültürel antropolojinin bir koludur. Antropolojinin ve ana dallarının son 40-50 yılda süratle gelişmesi, bazı karma yaklaşımlara yol

Siyasal antropoloji, sosyal ve kültürel antropolojinin bir koludur. Antropolojinin ve ana dallarının son 40-50 yılda süratle gelişmesi, bazı karma yaklaşımlara yol açmıştır.

lara yol açmıştır. Siyasal antropoloji de ekonomik antropoloji, hukuk ve eğitim antropolojileri gibi klasik sistem görüşüne ve ilkesine bağlı kalan karma yaklaşımlardan biri olup, siyasal yapıların ve rollerin farklılıkları ve benzerlikleri üzerinde durarak karşılaştırmalar yapmayı amaçlamıştır.

Başlangıçta, siyasal alanı diğer sosyal alanlardan ayırma zorluğu, antropologları, çok çeşitli siyasal sistemler için geçerli olabilecek bir terminoloji üzerinde çalışmaya itmiştir. Farklı siyasal sistemleri birbirlerinden ayıran özellikleri açıklayarak karşılaştırmaları için gerekli tipolojileri kurmaya uğraşan antropologların ilgisi kaçınılmaz olarak, siyasal kurumların ideal olarak oynadıkları rollerin tanımlanmasına kaymıştır. Dolayısıyla “anayasalara” ve siyasetin çatışmacı yönünden ziyade sosyal kontrol mekanizmalarına yönelmiştir. Siyasal antropoloji, özellikle, toplumları ahlaki sistemler olarak değer-

Siyasal gücü ele geçirmek için yapılan mücadele üzerinde çalışılmaya başlanmasıyla, siyasal karar alma mevkilerini ele geçirmek veya denetlemek için yapılan mücadelenin, siyasal kararların uygulanması aşamasından ayrı olarak ele alınması hayati bir önem kazanmıştır.

lendiren ve bir topluma bakarken öncelikle, onun bütünlüğü, devamlılığı ve sahip olduğu ortak değerler üzerinde duran Durkheim okulunun yoğun teorik etkisi altında kalmıştır. Bu yaklaşıma göre, herhangi bir toplumun temel amacı, var olan düzenin devamlılığını korumaktır, siyasal eylem de bu amaca hizmet eden bir harekettir (<http://www.filozof.net> Çevrimiçi: 10.08.2011).

Siyasal antropoloji alanında bilimsel bir çabanın öncülüğünü yapan Montesquieu, kültürel ve sosyal antropolojinin işlevlerini belli bir dönem boyunca tanımlayan kişi olmuştur. Montesquieu, insan toplumlarının çeşitliliğini ortaya koyan bir envanter hazırlar. Bu amaçla İlk Çağ tarihinin verilerine, seyahatlerin “tasvir”lerine, yabancı ve tuhaf ülkelerle ilgili gözlemlere başvurur. Bir sınıflandırma ve karşılaştıran yöntemine, bir tipolojiye ulaşır ki, bu da onu, siyasal alanı öne çıkarmaya ve toplum türlerini bir şekilde, yönetimlerine göre tanımlamaya sürükleyecektir (Balandier 2010: 5).

Antropologlar daha sonraları siyasetin çatışmacı yönünü göz ardı ederek, sosyal kontrol mekanizmalarını incelemeye yönelmişlerdir. Bu yönelmeye neden olan en önemli faktör ise üzerinde çalıştıkları toplumlarda, sömürgeci güçlerin yerel siyasi kurumları muhafaza etmekle beraber, onları kendi istedikleri yönde, farklı çıkarların çatıştığı ve muhalefetin ifade edildiği bir araç olarak değil birer yönetsel mekanizma olarak kullanmalarındır.

İkinci Dünya Savaşından sonra, sömürgeciliğin çöküşü ile birlikte bu toplumlarda hızla siyasal partilerin ve yeni siyasal rejimlerin ortaya çıkması sonucu, siyasal antropolojinin çalışma alanı da köklü bir değişikliğe uğramıştır. 1950'lerin sonunda, ulusal siyasal partiler ve onların yerel siyasal olaylara etkisi üzerinde çalışmalar yoğunlaşmıştır. 1960'dan sonraki dönemde ise, sosyal değişim, siyasal partiler, hizipler ve siyasal manevra ile ilgili bir teorinin geliştirilmesine büyük ilgi duyulmuştur. Siyasal gücü ele geçirmek için yapılan mücadeleye üzerinde çalışılmaya başlanmasıyla, siyasal karar alma mevkilerini ele geçirmek veya denetlemek için yapılan mücadelenin, siyasal kararların uygulanması aşamasından ayrı olarak ele alınması hayati bir önem kazanmıştır. Michael G. Smith, "Zazzau'da Hükümet: 1800" adlı eseriyle 1960'larda, hükümet ile geniş anlamda siyaset arasında, işlemsel olarak belirtilmesi gereken analitik farklılığı ilk ortaya koyan antropologlardan biri olmuştur (<http://www.filozof.net> Çevrimiçi: 10.08.2011).

Yapılan antropolojik araştırmalar, toplumların siyasal organizasyonları ile sosyokültürel ve ekonomik yapıları arasında bir ilişkinin olduğu temel görüşü ile bir tasnife tabi tutulmaktadır. Böyle bir yaklaşımla oluşturulmuş toplumsal-siyasal tipler ve aidiyetliklerine ait tablo aşağıda sunulmuştur.

Toplumsal siyasal Tıp	Yaygın Uyarlanma utratejisi	Katmanlaşma	Akrabalık temeli	Siyasal ölçek
Takım	Avcılık-toplayıcılık	Eşitlikçi/cinsiyet	Akrabalık/evlilik	Sınırlı
Aşiret	Çapatarımı/çobanlık	Prestij/cinsiyet	Akrabalık/evlilik/Soy	Geçici/bölgesel
Şeflik	Yoğun ekip biçme	Farklılaşmış erişim/katmanlı	Soy/kıdem	Kalıcı/bölgesel
Devlet/arkaik	Tarım	Farklılaşmış erişim/tabakalaşmış	Bölgesel/hükümet	Kalıcı/bölgesel
Devlet/sınai	Sanayi	Sınıf sistemi	Bölgesel/hükümet	Kalıcı/bölgesel

Kottak, (2001: 319).

Afrika ve Amerika'nın kabile toplumları üzerine yapılmış çalışmaların oluşturduğu kavramsal zemin üzerine kurulmuş olan siyasal antropoloji çalışmaları,

başlangıçta buralardaki kabile toplumlarının siyasal süreçlerinin anlaşılmasına yönelmişti. Siyasal antropolojinin temel kabulü, insanı bir “Homo Politikus” olarak ele almasıdır. Bu kabulden hareketle siyasal sistemlerin (yapıların, süreçlerin ve tezahürlerin) tanımlanmasından ve çözümlenmesinden başlayarak kültürden kültüre, toplumdan topluma farklılık ve benzerlikleri, değişim süreçlerini betimlemeye çalışır (Antropoloji Sözlüğü 2003: 738).

“Her yiğidin yoğurt yiyişi farklıdır.” Türk atasözü örneğinden yola çıkarak, her kültürün siyasal sistemleri, siyasal değerleri, siyasal katılım özellikleri ve seçmen davranışları gibi özelliklerini etkileyen ve belirleyen faktörler ve kısaca siyaset kültürü, dâhil olduğu kültüre göre şekillenir. Küreselleşme kültürleri bir ölçüde benzeştirse de ulusal kültürlerin aynı konularda kendi özelliklerini, diğer kültürlerden farklı olarak sürdürmeye devam etmeleri beklenebilir. Siyasal sistemler demokrasi, seçim vb. birtakım temel kavramlar, farklı kültürlerde içleri farklı şekilde doldurulan kavramlardır. Aynı şekilde farklı kültürlerdeki insanların yönetime katılma, karar alma, seçme ve seçilme gibi eylemlere dâhil oluştunda da büyük farklılıkların olduğunu görüyoruz.

Her toplumun, insanların siyasal rekabete nasıl katılabileceklerini belirleyen resmi ve gayriresmî kuralları vardır. Siyasette resmi kurallar yasal ya da kurumlaşmış olanlardır. Gayriresmî kurallar ise gündelik davranışlardan ortaya çıkar. Siyasal rekabetin sonuçları toplumun her bireyini etkilese de bu durum topluluk içindeki herkesin siyasal sürece eşit şekilde dâhil olmasını gerektirmez. Bütün toplumlar, siyasetin farklı alanlarına katılım için belli biçimsel nitelikler dayatırlar (Bates 2009: 400-401).

“2006 yerel seçimleri öncesinde Türkiye’de bulunan Hollandalı yaşlı bir çift, bir parti liderinin miting alanında hararetle şekilde hükûmete verip verişirmesine, her bağırışından sonra katılımcıların çılgınca bağırarak sloganlar atmalarına çok şaşırılmıştı. Hâliyle onların memleketlerinde iletişim daha farklı yollardan ve bu şekilde olmayan sakinlikte yapılmaktadır. Heyecan ve gümbürtünün iletişim aracı olarak kullanıldığı Doğu ülkelerinde, liderler halkı etkilemenin en açık yolunun onların duygusal yönlerini etki altına almak olduğunu bilmektedirler.

“Her yiğidin yoğurt yiyişi farklıdır.” Türk atasözü örneğinden yola çıkarak, her kültürün siyasal sistemleri, siyasal değerleri, siyasal katılım özellikleri ve seçmen davranışları gibi özelliklerini etkileyen ve belirleyen faktörler ve kısaca siyaset kültürü, dâhil olduğu kültüre göre şekillenir.

Batı kültüründe aday ve seçmen arasındaki iletişim adayların kendi birikimlerini seçmene sunmak için başvurdukları çeşitli kanallarla yapılır. Aday seçmenle yüz yüze gelir ve bilgi birikimini sunacağı bir platformda kendisini seçmenine kabul ettirmeye çalışır. Seçmenle diyalog, miting alanlarındaki gibi duyguya yönelik yapılan etkileycilikle değil, seçmenin eğitim, sağlık, kültürel, ekonomik programlarının bilimsel çerçevede basın ya da çeşitli görsel motiflerle (örn. billboardlar, ilanlar, TV programları, yüz yüze konuşmalar gibi) ve uzmanların bu konuda yapacağı değerlendirme ışığında şekillenir. Geleneksel kesimlerin çoğunda bu uygulamalara göre aday seçimi yapılmaz. Yandaş olmak ile olmamak arasında ince bir çizgide karar verilir (Tunç 2011).

Her ne kadar çoğu beğeni kültürü açıktan açığa siyasal bir görünüm sergilemiyorsa da her kültürel içerik, siyasal sayılabilecek ya da siyasal sonuçlar doğurabilecek birtakım değerler taşır (Gans 2007).

Sosyokültürel yapı kadar sosyokültürel değişimlerin siyasal anlayış ve siyasal kültür üzerine olan etkisi önemlidir. Türkiye, özellikle 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar sonucu sadece ekonomik ve sosyal olarak değil kültürel olarak da önemli değişimler yaşadı. Postmodernizm ve onun kültürel alanda yol açtığı değişimler siyaset yapma biçimini de etkiledi. Özellikle günümüzde Türk siyasal gündeminin başat konuları olan Avrupa Birliği üyelik süreci, Kürt sorunu (kimlik siyaseti), demokratikleşme, din gibi konular bu değişimin örnekleridir (Yüksekdağ: Çevrimiçi: 08.08.2011).

Siyasal yaşamın önemli bir kısmını oluşturan seçmen davranışı üzerinde etkili olan sosyokültürel faktörlere de kısaca bakmak gerekmektedir.

Siyasal yaşamda önemli başlıklardan birisi de seçmen davranışıdır. Bu durum birçok etkene bağlı bir olgudur. Birey olma ve bireyin kendi bilinci, kendi düşünce ve tercihlerine göre hareket etme ya da birey olma dışında yerleşik kültürel faktörler, örneğin geleneksel sosyokültürel yapının belirlediği şekilde davranmak gibi.

Seçmen davranışının temel unsurunu oy verme oluşturmaktadır. Bu konudaki sosyolojik yaklaşımın ulaştığı kimi genellemeler şunlardır:

Bireyin sosyal özellikleri parti tercihini belirlemektedir.

Heyecan ve gümbürtünün iletişim aracı olarak kullanıldığı Doğu ülkelerinde, liderler halkı etkilemenin en açık yolunun onların duygusal yönlerini etki altına almak olduğunu bilmektedirler.

Bireyin birlikte yaşadığı veya çalıştığı diğer bireylerle aynı yönde oy kullanması muhtemeldir.

Sosyoekonomik statü, dine bağlılık ve ikamet özellikleri oy verme üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Ailenin oy vermeye büyük etkisi bulunmaktadır. Eşler arasında büyük ölçüde benzeşme varken, çocuklar ve büyükler arasında da bir ölçüde benzeşme bulunmaktadır.

Belli bir toplumda ya da toplulukta siyaset, o toplum ya da toplulukta yaygınlık gösteren, geçerli olan kurallar çerçevesinde gerçekleşir.

Seçimle ilgili düzeyi karar vermeyi etkiler. Yüksek ilgili bireyler daha erken karar verirler (Kalendar 2000:55).

Genel olarak bireyin yurttaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkesinde yapılan seçimlere, yönetici kadroyu belirlemek amacıyla katılması seçmen davranışdır. Detaylı bir tanımlama ile seçmen davranışının; yurttaşların öncesi ve sonrası da dâhil olmak üzere seçimlerle ilgili sergiledikleri, çeşitli unsurların etkisiyle şekillenen, seçimlere katılıp katılmama, katılma durumunda tercih yapma, seçim sonrasında bu tercihinin sürdürme ya da değiştirme gibi şekillerde somutlaşan siyasal davranış şekli olarak tanımlayabiliriz (Kiriş 2005:14-18).

Sonuç olarak denilebilir ki, belli bir toplumda ya da toplulukta siyaset, o toplum ya da toplulukta yaygınlık gösteren, geçerli olan kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Ve bu kurallar ilgili toplumun kültürü içine kök salmıştır. Kültür, birey ve toplumsal yaşamın her anında etkili olduğu gibi siyaset alanında da etkilidir. Siyaset ve siyasal davranış bireyin çocukluk döneminden başlayarak erginlik ve yetişkinlik döneminde de devam eden “kültürleme”(sosyalizasyon) süreciyle o toplumu/topluluğu oluşturan bireylere kazandırılan bilgi; tutum, değerler bütünü kısaca kültürü içinde gerçekleşir. ■

¹ Sosyalizasyon ya da geniş anlamıyla eğitim anlamına gelir Güvenç, 2003: 122)

Kaynakça

- Arslantaş, H, A, (2008), “Kültür-Kişilik ve Kimlik”, Elazığ: Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi, Cilt 7 sayı 1.
- Balandier, G. (2010), *Siyasal Antropoloji*. çev. Devrim Çetinkasap. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Bates, G. D. (2009), 21. *Yüzyılda Kültürel Antropoloji*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Duverger, M. (2004), *Siyaset Sosyolojisi*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Emiroğlu, K.-Suavi Aydın *Antropoloji Sözlüğü*. (2003), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Emiroğlu, V. (1982), “*Kültür Kişilik İlişkisinde Antropolojik Yaklaşımlar*”. *Antropoloji Dergisi*, Sayı 10, Ankara: AÜ DTCE. Yay.
- Ergün, M. (1994), *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Filozof.net: <http://www.filozof.net/Turkce/sosyoloji/1746-siyasal-siyasi-politik-antropoloji-nedir-nedemektir-tanimi-tarifi-hakkinda-konusu-siyaset-bilimi-antropoloji-farki.html>.
- Gans, H. J. (2007), *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür* çev: Emine Onaran İncirlioğlu İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güvenç, B. (2003), *İnsan ve Kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Kalender, A. (2000), *Siyasal İletişim-Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Konya: Çizgi Yayınları.
- Kiriş, H. (2005), *Kent ve Köy Ayrımının Seçmen Davranışlarının Şekillenmesine etkisi Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olarak Araştırması*. Isparta: SDÜ SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kottak, H. P. (2001), *Antropoloji, İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Lewellen, T.C. (1992), *Political Anthropology: An Introduction*, 2. Baskı, Berginanda Garvey, Westport, CT.
- Linton, R. (1945), *The Cultural Background of Personality*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Tezcan, M. (1987), *Kültür ve Kişilik*, Ankara: Bilim Yayınları, Tunç, İ. 17.03.2011 <http://www.izm-irizmir.net/ismet-tunc-siyasal-antropoloji-y1817.html>.
- Özkan, A. (2004), *Siyasal İletişim*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Öztekin, A. (2000), *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi. *SBA*. <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/035.htm>.
- Turan, İ. (1977), *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Tylor, E. B. (1871), *Pirimitive Culture: Researches into the Developoment of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom*. London, Murray.
- Yücekök, A. N. (1987), *Siyasetin Toplumsal Tabanı*, A.Ü. SBF yayınları, no:565.
- Yüksekdağ, Y. <http://www.toplumvesiyaset.com/yaziOku.php?id=1782>.

KÜLTÜR-SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN MİLLÎ BURJUVAZİ SORUNU

DOÇ. DR. RUHİ ERSOY*

“Şirhârlar beşiğini, çocuklar eğlendiği yeri, gençler maişet-gâhını, ihtiyarlar kâşe-i ferâgatini, evlâd validesini, peder ailesini ne türlü hissiyât ile severse, insan da vatanını o türlü hissiyât ile sever.”¹ (Namık Kemal)

Birey dünyaya geldiği andan itibaren kendisini her anlamda hazır bir kültür iklimi içerisinde bulur. Aslında anne karnında başlamış olan ve içinde doğduğu kültürel iklimle temas sonucu somutlaşan bu süreç, kişinin maddi ve manevi varlığını bir anlamda yoğurur. İnsanın içinde doğduğu bu kültürel iklimin zamana, coğrafyaya, etnik yapıya, tarihî birlikteliğe göre şekillenmiş türleri millî kültürleri meydana getirir. Dolayısıyla dünyaya gelen her insan, yoğunluğu az veya çok olsun belirli bir millî kültür içerisinde var olur. İçinde yetiştiği toplumun dil ve inanç özelliklerini alır. Zamanla o toplumun üretim tüketim ilişkilerine dâhil olur, aynı toplumun bir değer taşıyıcısı ve değer üreticisi konumuna erişir. Böylelikle insanı diğer canlı türlerinden ayıran en büyük özellik olan üretken sosyo-kültürel döngü varlığını korur.²

Söz konusu kültürel iklim kişiye aynı zamanda bireysel ve toplumsal kimlik verir. Zira kimlikleri kültürler oluşturur.³ Doğuştan getirdiği yeteneklerini bu

*Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

süreçle birleştiren birey, ait olduğu toplumun değerlerini daha da yüceltir ve böylelikle millî kültür, formal veya informal eğitim kurumları vasıtasıyla ihtiyacı olan insan modelini ortaya koyar. Söz konusu bu insan modeli, içinde yetiştiği toplumun sorunlarına çözüm üretebilecek gelişim göstermek durumundadır. Bu kapasiteye erişmiş olan insan, milli aydın olarak da tanımlanabilir. Kültürlü insan olarak da nitelendirilebilecek olan bu insan tipi, toplumun önünü açacak kapasiteye sahiptirler.⁴

Kültür-kimlik arasındaki bu ilişki, milletleşme aşamasına gelmiş toplumlarda ve siyasal organizasyonlar olarak devlet yapılarında kültür politikaları belirleme yönelimini doğurmuştur. Günümüz teknoloji çağıyla birlikte kültür endüstrisi hem ekonomik hem de siyasal olarak büyük etkinlik alanı hâline gelmiştir.

Bugün elektronik kültür dâhil, kültürün bütün sahaları ekonomik enstrümanlarla siyasetin vasıtası olarak Batı'da kullanılmaktadır. Kültür endüstrisi⁵ olarak ifade edilen ve ekonomi, siyaset ve kültür arasındaki bu ilişki, özellikle Batı toplumlarının tarihinde bir anlamda doğal seyrinde işlemiştir diyebiliriz. Maddî varlığın artışı, ekonomik bir orta ve üst sınıfın doğmasını sağlamış, bu sınıf da kültür-sanat faaliyetlerini finanse etmiştir. Böylece *millî burjuvazi* olarak tanımlayabileceğimiz ve kendi kültürüne sahip çıkarak bu kültürün işlenmesi için çaba harcayan bu sınıf siyasete de etki etmiştir.

Orta Çağ Avrupa'sında ekonomi ve güç, kilise ile soyluların egemenliğinde iken yavaş yavaş ihtiyaç dışında üretim, kâr maksatlı üretim ile ticaret yaparak sermaye biriktiren ve artık değer üreten bir sınıf çıkmıştır. Bu zenginleşme ve birikim, o sınıfa tedricen bir özgürlük ve itibar kazandırmıştır. Müteakiben merkantilizmden kapitalizme, fabrikasyon üretime geçiş sürecinde bu kâr payı giderek yükselmiştir.

Temelde rönesans ve reform hareketini finanse eden ve Avrupa'yı bugünkü durumuna getiren hareketlerin arkasında millî burjuvazilerin sermaye desteği ve millî kültüre olan katkısı vardır. Marc Bloch, (Feodal Toplum, Doğu Batı Yay.) bunu çok yetkin bir biçimde izah eder.

Örneğin İtalyan rönesansının sanatının arkasında Medici ailesi vardır. İtalya örneğinde olduğu gibi, yeni eserleri, sanatı ve kültürü finanse edenler hep millî burjuvaziler olmuşlardır. Çünkü nitelikli insan gücü ve eğitilmiş bir toplumun taleplerinin yaratacağı ekonomik potansiyelin farkındaydılar.

Türkiye'nin sermaye birikimi anlamında geleneksel bir kültürü maalesef teşekkül etmemiştir. Bizde mal ve servet biriktirme, ihtiyacın dışındakinin vakfa hayra temlik edilmesi vesilesi ile yeteri oranda birikmemiştir. Ayrıca kapitalist kültürün temel dinamikleri bizde ve Doğu dünyasında tam anlamıyla oluşmamıştır.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra bu eksikliğin farkına varan yönetim, karma ekonomi modeli ile sermayedar sınıfı olmayan bir toplumda devlet eliyle ithal ikameci politikalarla bir burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunda da önemli ölçüde mesafe de alınmıştır.

Özel sektör ilk temrinlerini ve eğitimlerini bugün “Devlet fabrika yapar mı?” diye küçümsenen fabrikalardan öğrenmiştir. Tekstilde Sümerbank, finans sektöründe Ziraat ve İş Bankaları bunun örneklerindedir.

Cumhuriyetle birlikte devlet eliyle oluşturulmaya çalışılan ve kısmen başarılı olunan burjuva sınıfının varlığı, Türk millî kültürüyle Batı’dakinden farklı bir ilişki içerisinde olmuştur. Gelişen süreç içerisinde Türk burjuvası dünyadaki örneklerin aksine millî kültüre karşı hep mesafeli olagelmıştır. Klasik sanatlar elbette en üst düzeyde Cumhuriyetin kültür politikalarında olduğu gibi desteklenmelidir. Ancak Türkiye coğrafyasındaki diğer kültürlerin miraslarına sağlanan desteğin onda biri kadim Türk kültürünün işlenmesi ve Türk arkeolojisinin ortaya konulmasına verilseydi, ortaya nasıl bir manzara çıkardı, bizce bunu düşünmek lazım.

Millî sermayenin gelişen kapitalist ilişkiler ağında 1960 ve 1980 dönemlerinden sonra Batı sermayesiyle distribütör nitelikte eklenmesi, Türkiye’deki üst gelir gruplarının bu millî kültür refleksini önemli ölçüde törpülemiştir. Bu durum aynı zamanda dıştan içe bir müdahale şeklinde de gerçekleşmektedir. Ekonomik ve türlü siyasal baskılarla dışarıdan gelen baskılar da Türkiye gibi ülkelerde ulus devleti vb. olguları bitirme ve daha kolay pazar hâline getirilip yönlendirilecek yapılara dönüştürme maksadı taşımaktadır.⁶

Bu noktada küreselleşme ve özellikle de ekonomideki küreselleşmenin sürece etkisini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Ulusal ve uluslararası sermayenin önündeki sınırların kalkması olarak kabaca ifade edilen küreselleşme olgusu, ulusdevlet ve millî kültür yapılarıyla ters orantılı bir gelişme göstermektedir. Türkiye’de bu durumun yansımalarını görmekteyiz. Batı kaynaklı bir paradigma olarak küreselleşme, Batı’nın kendi köklerinde bulunan aydınlanmacı anlayışa da zarar vermektedir.⁷

Küreselleşmenin ekonomik varlığın yanı sıra kültürel değerleri de güçlünün zayıfa dayatması gerçeğini doğurması, coğrafi-siyasi- ekonomik konumu itiba-

Ulusal ve uluslararası sermayenin önündeki sınırların kalkması olarak kabaca ifade edilen küreselleşme olgusu, ulusdevlet ve millî kültür yapılarıyla ters orantılı bir gelişme göstermektedir.

rıyla Türkiye'yi ciddi anlamda sarsmaktadır. Evrensele giden değer, kavram ve kurumların, yerelin önce ulusallaşması daha sonra uluslararası standartlarda işlenmesiyle oluşturulabileceği hepimizin malumudur. Dolayısıyla Türk millî kültürünün mal varlığının ortaya konulması, daha sonra bunların işlenmesi ve evrensel boyuta taşınması sermayenin kültür politikalarına bireysel ve kurumsal destek vermesiyle ilgilidir. Batı kültürlerini bu derece dünyada tanınır kılan, Batı sermayesi ile millî kültürlerin yakın münasebet içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de bu türden bir ilişki bugün bile kurulamamışken bir İngiliz, Fransız veya Alman millî kültür unsurlarının niçin Türk millî kültüründen daha tanınmış, işlenmiş ve dünyaya sunulmuş olduğu sorusu, kadim Türk kültürüne haksız ve yersiz bir soru olacaktır.

Evrensele giden değer, kavram ve kurumların, yerelin önce ulusallaşması daha sonra uluslararası standartlarda işlenmesiyle oluşturulabileceği hepimizin malumudur.

Burada millî kültürden içe kapanmacı konservatif ya da ötekini yok sayan bir anlayışı kastetmiyoruz elbette; zaten Türk kültürünün doğasında bu yoktur. Benzeterek değiştirme, adapte etme özelliği ile Türk kültürü 5000 yıllık tarihi serüveninde Avrasya merkezli olarak dünyanın belli başlı bütün kültür havzaları ile temas etme imkânını bulmuştur. Türk kültürünün terkip kabiliyeti dediğimiz, aynı anda bu kadar farklı kültürle temas edebilme ve alışverişte bulunabilme özelliği kültür tarihinde az görülebilen bir durumdur.⁸ Zira Türkler tarihsel olarak eski dünyanın 50 milyon kilometrekaresini kontrol edebilmişlerdir.

Öte yandan klandan modern topluma ve millete gelişim süreci aynı zamanda maddi uygarlık ve yerleşim formlarını da paralelinde getirir. "Yaşam biçimi+geçim biçimi= düşünme biçimi" şeklindeki yaklaşıma bir ölçüye kadar katılabiliriz. Batı dışı modernleşme tecrübelerinin başarılı örneklerine (Rus, Japon ve kısmen Çin ve Kore) baktığımızda benzer dinamikleri orada da görürüz.

Bu noktada Türkiye'ye baktığımızda; Türk sermaye sınıfı öncü birikimini hep devlet odaklı oluşturmuştur. Buna iç pazarın kullanımı yöntemi de denir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet, devlet fonları ve teşviklerle eşraftan sermaye sınıfı inşa etmiştir. İki dünya savaşından sonra temsil imkânı bulan çevre, kendi değerleri üzerinden tanımlamaya başladığı siyaset üzerinden kendine artı değer aktararak sermaye birikimini sağlamıştır. Ne yazık ki modernleşme ve sosyalleşmeyle aynı oranda, eğitim ve ilgili süreçlerin istenilen hızda gelişmemesi, ulus devlet modeli içindeki milletleşme sürecini yer yer engellemiştir.

Türkiye'nin bu anlamda doğu ve güneydoğusundaki feodal yapı, kenar ve varoşlardaki tarikat, cemaat, hemşehricilik örgütlenmeleri, dini veya laik cemaatler, en üst ortak payda olan millet birleşiminin karşısındaki odaklar olmuştur. Bu durum yukarı da ifade ettiğimiz üzere, küreselleşmenin de etkisiyle modern yaşamadan millet hayatı bakımından tekrar geriye gidişle ilgilidir. Millî devlet ve ilişkili diğer kavramları eriten küreselleşme süreci, toplumdaki *cemaatleşme* eğitimlerine çok yoğun olarak gelişme ve yaşama imkânı vermektedir.⁹

Milletleşme süreci sosyolojik bir olgudur. Dinî veya seküler cemaat, tarikat, aşiret, hemşehricilik örgütlenmeleri gibi alt örgütlenmeler bir sonraki aşama olan milletleşme sürecinde işlevlerini tamamlayarak üst kimliğe harç olarak dönüşümlerini sağlayamazsa, milletleşme süreci ile birlikte varlıklarını muhafaza edemeler ve millet paydaşlığı süreci sorun yaşar. Söz konusu bu alt kültür grupları bir noktadan sonra millet olma sürecinin önüne geçebilir.

Türkiye'deki bu durum yani feodal ilişki ağları ve çeşitli dinî örgütlenmeler, milletin geleceği düşünülmezsizin siyasetçiler tarafından maalesef bugün dahi oy amaçlı kullanılmaktadır.

Öte yandan bu durumla ilintili olarak, çok uzun bir birikim sürecinden sonra şimdilerde Türkiye, belirli bir sermaye birikimine sahip olma noktasına gelmiştir. Sermayenin ne kadar tabana yayıldığı ayrı bir konu olmakla birlikte, sermaye birikiminin Anadolu'da yeni bir zihniyet meydana getirdiği de bir gerçektir. Yukarıda temas edildiği gibi daha önceki sermaye devlete aitti. Devlet kendi ideolojisini taşıması için, kendisine destek olması ve rol modeller oluşturarak ülkenin kalkınması için o sermayeden müteşebbis olma potansiyelindeki kişi ve ailelere pay aktarıyordu. Bu noktada olayın bir yüzü de devletin aynı zamanda öncülük yaptığı gerçeğidir. Batı modernleşmesinin meydana geliş süreci aşağıdan yukarıya doğrudur; milletten devlete. Türk burjuvazisinin farkıysa, Batı'nın aksine, devletten başlamıştır. Ama modern anlamda öncesi olmayan bir model için bu durum başlangıçta kaçınılmazdır. Şimdilerde ise bu kontrol mekanizması kırılmıştır. Küreselleşmenin katkısıyla devletten alacağı payı yok sayabilen, kendi gücüyle ayakları üstünde durmaya çalışan, kendi kendine yeten, az veya çok, yerli bir sermaye sınıfı var ve bu sınıf kendi ideolojisini kendince kuruyor. Devlete bağımlılığı yok ve iktidarları da bu yeni sınıf tespit edebiliyor.¹⁰

Burada siyasetin yapılması gereken yerleşik sermaye sınıfı ile popüler taşralı bir dinsel retoriğe ve yerelliğe sapmadan geleneğin yaratıcı dinamizmini süreklilik içinde yeniden üreterek taşıyacak mekanizmaları var etmektir. Geleneksel vakıf müessesesinin teşvik edilmesi, hayır ve hasenatın Allah indinde kabulünün sadece falanca grubun müesseselerine yapılanlarının kabul edildiği, gayrisinin makbul olmadığı anlayışından milleti kurtarıp Allah rızasının bilim ve sanat yaratım ve hibelerinde de olduğuna özendirilmesi noktasında da öncülük yapıla-

rak bu birikimden olağanüstü bir enerji üretebilir. Elbette bu enerji Türk millî kültürünün işlenmesi namına kullanılmalıdır. Umay Günay'ın ifadesiyle, "18. yüzyılın sonlarından itibaren var olma mücadelesi içinde yarınını planlayamayan bütün Türk yurtlarının bilginin sahibi ve üretene olarak güçlenmek, nesillerine eleştirel ve stratejik düşünmeyi öğretmek, yönetilen olmak yerine yönetenler arasında yer almayı hedeflemeye inanmaları ve gerçekleştirmeleri olmalıdır."¹¹

Türkiye'nin pek çok sorununun çözümü için zihniyet dönüşümüne ihtiyaç vardır. Zihniyet dönüşümünün ilk aşamalarından birisi ve ülkemiz için henüz yeterince çözülemeyen meselelerin başında, kırsal alandan kentsel alana geçen kitlelerin kültür şoku yaşamasına yol açması vardır. Bu durum sosyolojik olarak arabesk ve popüler kültürün doğmasına sebep olmuştur.¹²

Böylece farklı kültür katmanlarındaki yeni kentli nüfusun eskisine nazaran

Kendi vücudumuza Brüksel'den veya başka bir dış bükey aynadan baktığımızda elbette ki göreceğimiz manzara komik olur.

daha kapalı devre yaşamasına yol açılmış oluyor ve bu kesim kent merkeziyle hemen bütünleşmekte zorluk çekiyor. Öte yandan bu kesimler yerel yönetim düzeyinde 'çevre merkezleri meydana getiriyor; yani kendi merkezini kendileri oluşturmaya başlıyor. Klasik merkez-çevre zıtlığı ve onun her şeyi açıklamaya yeten gücü böylelikle kırılıyor. Bu kırılma noktası kendi merkezini oluşturan yeni çevrenin beklentisine göre politikalar üretmeyi zorunlu kıldığı için sosyal devlet adı altında üretmeden tüketmeyi yaşam tarzı hâline getiren bir kitle meydana geliyor.¹³

Kentlerde, çevrede merkezler, oluşuyor demiştik. İşte siyasetin çözüm üretmesi gereken noktalardan birisi de burasıdır. Söz konusu bu kitlenin

sosyolojik olarak büyük bir güç meydana getirmesine karşın henüz sınıfsal olarak kendisine bir konum bulamamıştır.

Farklı yanlarıyla ifade etmeye çalıştığımız Türkiye'deki söz konusu durumun gecikmiş telafisi için millî burjuva vasıtasıyla millî aydınlanmanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Millî aydınlanmanın yolu ise millî bir kültür-siyaset projesiyle mümkündür.

Zira içinde bulunduğumuz süreçte millî aydınlanmadan mahrum böyle bir yapıda oy vererek, seçim yaparak, kalemle yasa yaparak özgür toplum kurulamaz. İlk önce özgür bireyi ve onun gönüllü olarak siyasal katılımını inşa etmek durumundayız.

İnsanı kaynak olarak üretim sürecine katan dünyaya mensup olduğumuz kültür ve coğrafyadan, alternatif üretim ve tüketim kültürlerini kurma şansına

sahibiz. Bu açıdan yüksek bir sanat ve estetik bilinci oluşturmak durumundayız. Bilgi ve teknoloji transferi ile gidebileceğimiz mesafe sınırlıdır. Bilgi iktidar ve güçtür. Bilgiyi biz üretip ortaya koyabilmeliyiz. Her türlü bilgiyi üretebilme ve kullanabilme potansiyeline Türk kültürü sahiptir. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Bu birikim ve potansiyel bugün mevcut hâliyle burada vardır. Kendi vücudumuza Brüksel'den veya başka bir dış bükey aynadan baktığımızda elbette ki göreceğimiz manzara komik olur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi hinterlandından beslenerek kendi insanına ve çevresindeki insanlara da müreffeh bir yaşam sunabilmesi, siyaset, sermaye ve kültür politikalarının birlikteliğinden geçmektedir. Kültürsüz bir ekonomi, siyaset veya bütün olarak devlet organizasyonu elbette düşünülemez. Bu durum kimlikli/şahsiyetli bir toplum ve o toplumun yarınları için de geçerlidir.

Türk millî kültürünün mal varlığının her yanıyla işlenmesi ve bunun ekonomide, sanatta, siyasette kullanılması Türk millî burjuvasının açık olarak ona taraf ve destekçi olması ve Türk millî siyasetinin de bu aktörlere alan açması gerekmektedir. Sürekli ve kimlikli bir kalkınma, ancak bu yolla mümkün olabilecektir. Bundan dolayı Türk millî burjuvazisine büyük iş düşmektedir. Ekonomisi ve siyasetiyle kendi millî kültürüne sahip çıkan ve dengeli verimli bir üretim ekonomisi oluşturan anlayış Türkiye Cumhuriyetini kendi doğal eksenine sokacaktır. Bu anlayışın sahipleri millî köklerden beslenen ve çağı gerektiği gibi okumasını bilen kadrolardır. "Bilginin sahibi ve üretene yanında keşif yapan ve keşiflerini hayata geçiren olmadıkça kalkınma gerçekleşmeyecektir." Biz Sanayi Devrimini yakalayıp kavrayıncaya kadar Batı Bilgi Devrimini yaptı ve Bilgi Çağına girdi. Şimdi onu anlamaya çalışıyoruz. Ekonomi, moda, sanat, devlet ve toplumla ilgili her konuda Batılı değerleri ve örnekleri algılayabildiğimiz kadarıyla kullanıyoruz."¹⁴ Modernleşme sürecini kendi varlığına sahip çıkan bir anlayışla sürdüren ve bu minval üzerine oturtan bir Türkiye, milletleşme bağlamında gelmiş olduğu noktadan geriye gidişi durdurabilir kanaatindeyiz. ■

"Bilginin sahibi
ve üretene
yanında keşif
yapan ve keşifle-
rini hayata geçi-
ren olmadıkça
kalkınma gerçek-
leşmeyecektir."

¹ Tuncer, Hüseyin (2011), **Tanzimat Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul: Ders Kitapları, s. 105.

² Karaağaç, Günay (2005), "**Dil Tarih ve İnsan**" 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 7-13.

³ Kalafat, Yaşar (2006), **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV** Ankara: Berikan Yayınevi, s. 438.

- ⁴ Ünalın, Şükrü (2002), **Dil ve Kültür**. Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi, s. 15.
- ⁵ Kültürün ekonomik boyutu ve popüler kültür üzerinden kültürün ekonomik pazara meta olarak sunulması konusunda kapsamlı bilgi için bk. Özer, Ömer-Dağtaş, Erdal (2011), **Popüler Kültürün Hâkimiyeti Bir Türkiye Hikâyesi**. Literatür, Haziran, İstanbul.
- ⁶ Günay, Umay (2009), **Türk Kültürüne Eleştiri**. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 179-181.
- ⁷ Kili, Suna (2002), **“Cumhuriyet, Atatürk ve Küreselleşme”** Cumhuriyet ve Küreselleşme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.177 - 201.
- ⁸ Ersoy, Ruhi (2007), **“Türk Kültürünün Terkip Kabiliyeti Üzerine Bir Deneme”** Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültür Değerleri Sempozyumu. (21-26 Mayıs 2007). Almatı-Kazakistan, s. 59-63.
- ⁹ Kili, Suna, agm.,
- ¹⁰ bk. Kahraman, Hasan Bülent **“Türkiye Yeni Kuruluyor”**, Sabah Gazetesi, 13 Ağustos 2010.
- ¹¹ Günay, Umay (2011), **“Meselelere Batılı Kurumlar, Kurallar ve Batılı Anlayış Açısından Bakış Tartışılmalıdır”** TÜRKSAV TÜRK DÜNYASI 20 YILLIĞI, Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler ve Özeleştiriler. (Yayına Hazırlayanlar: Erol, Mehmet Seyfettin Gürler, Yavuz), Strateji Araştırma İnceleme İstanbul, s. 125-127.
- ¹² Bu konuda kapsamlı bilgi için bk. Ömer Özer, Erdal Dağtaş (2011), **Popüler Kültürün Hâkimiyeti Bir Türkiye Hikâyesi**. Literatür, Haziran, İstanbul.
- ¹³ Bu konuda bk. Kahraman, Hasan Bülent **“Türkiye Yeni Kuruluyor”** Sabah Gazetesi, 13 Ağustos 2010.
- ¹⁴ Günay, Umay (2011), agm., 125-127

KAYNAKÇA

- Karaağaç, Günay (2005), **“Dil Tarih ve İnsan.”** 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kahraman, Hasan Bülent **“Türkiye Yeni Kuruluyor”**, Sabah Gazetesi, (13 Ağustos 2010).
- Tuncer, Hüseyin (2011), **Tanzimat Devri Türk edebiyatı**, İstanbul: Ders Kitapları.
- Özer, Ömer-Dağtaş, Erdal (2011), **Popüler Kültürün Hâkimiyeti Bir Türkiye Hikâyesi**. Literatür, Haziran, İstanbul.
- Ersoy, Ruhi (2007), **“Türk Kültürünün Terkip Kabiliyeti Üzerine Bir Deneme.”** Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültür Değerleri Sempozyumu. (21-26 Mayıs 2007). Almatı-Kazakistan.
- Kili, Suna (2002), **“Cumhuriyet, Atatürk ve Küreselleşme”** Cumhuriyet ve Küreselleşme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ünalın, Şükrü (2002), **Dil ve Kültür**. Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi.
- Günay, Umay (2009), **Türk Kültürüne Eleştiri**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, Umay (2011), **“Meselelere Batılı Kurumlar, Kurallar ve Batılı Anlayış Açısından Bakış Tartışılmalıdır”**. TÜRKSAV TÜRK DÜNYASI 20 YILLIĞI, Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler ve Özeleştiriler. (Yayına Hazırlayanlar: Erol, Mehmet Seyfettin, Gürler, Yavuz), Strateji Araştırma İnceleme İstanbul, s. 125-127.
- Kalafat, Yaşar (2006), **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV** Ankara: Berikan Yayınevi.

KÜLTÜRÜN PLANLANMASI VE TÜRKİYE'DE KÜLTÜR PLANLAMA VE POLİTİKALARINDAN SORUMLU TEŞKİLATLAR

DOÇ. DR. MUSTAFA TALAS*

Giriş

Kültür politikası ve planlaması devlet tarafından yürütülen bir faaliyettir. Devlet, hem yaşam biçimi anlamındaki kültürü hem de somut miras biçimindeki kültürel değerleri belirli bir politika ile planlamak durumundadır. Bu anlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin de bir politika ve planlama yapma durumu söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurulduğu günden bugüne kadar geçen süre içerisinde kültürün kendisine, işlenmesine, planlanmasına, yaratılmasına ve aktarılmasına önem veren bir felsefe ile varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, kültüre verilen değer açısından, Atatürk Dönemi'ni ayrı bir yere koymakta fayda bulunmaktadır. Çünkü Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültürü yerleştirmiştir.

Daha sonraki dönemlerde kültür politikaların yürütülmesinde planlı dönem başlamıştır. Bu dönemin başlamasıyla hem genel politikalar açısından hem de kültür politikaları bakımından bir düzen çerçevesinde politika yürütülmesi söz konusu olmaya başlamıştır.

Planlamanın başladığı 1960'tan 2000'li yıllara gelindiğinde, küresel ve bölgesel boyutlu bakış açısına sahip olunmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde oluşan tecrübe çerçevesinde devletin yürütmek durumunda olduğu kültür politika ve planlamasından sorumlu olan

* Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi.

çeşitli devlet teşkilatları mevcuttur. Kültür politikası tesis etmekten sorumlu olan teşkilat Kültür Bakanlığıdır. Ayrıca, bu bakanlık emrinde oluşturulan merkez ve taşra örgütleri de her biri tanımlanmış olan yasal görevlerini yerine getirmektedirler. Kültürün planlanmasından ise ülkedeki genel politikaların planlanmasından sorumlu olan Devlet Planlama Teşkilatı mesuldür.

Bu makaleyi iki bölümde ele alındı: Birincisi Türkiye’de Kültür Planlaması ve Türkiye’de Kültür Politika ve Planlamasından Sorumlu Teşkilatlar.

Kültüre verilen değer açısından, Atatürk Dönemi’ni ayrı bir yere koymakta fayda bulunmaktadır. Çünkü Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’nin temeline kültürü yerleştirmiştir.

1. Türkiye’de Kültür Planlaması

Türkiye’de kültür planlaması, çok büyük güçlüklerle sahiptir. Çünkü, jeostratejik konumunun, ekonomik ve siyasi konjonktürün yanı sıra değerler sistemi ve sosyal yapısına özel sorunları bulunmaktadır. Bu özel durumlar, özellikle sosyal yapıyı dışarıdan zorlamalara maruz bırakmaktadır. Kültür saldırısı ve bunun sonucu kültür çözülmesi bu zorlamaların başta gelenleridir. Kültürel çözülmenin bir toplumun bekasını ve idamesini sağlamada önemli derecede tehlike arz ettiği muhakkaktır. Ayrıca, endüstrileşme sürecini tamamlamış Batının medeniyetini yakalamak için planlı kalkınma yolunu benimsemiş olan Türkiye, bir geçiş sürecinde bulunmaktadır. Bu geçişte, bırakmak istediği geleneksel toplum yapısının değerleriyle, getirmek istediği model çelişki yaratabilip, çabaları etkisiz hâle getirebilmektedir.¹ Bu sebeple, söz konusu çözülmeden kurtulmak, toplumun devamlılığını sağlamak ve istenilen davranış biçimlerini geliştirebilmek ve ayrıca toplumun demokratik karakterini koruyarak diktatörlükle yüz yüze gelmesini engellemek için kültürel planlama toplum hayatında zorunludur.²

Türkiye’nin imza koyduğu uluslararası anlaşmalardan olan Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Beyannamesi’nin 27(1). maddesinde, kültürfaaliyetleri ile ilgili olarak, “Herkes toplumun kültür hayatına hür olarak katılma hakkına haizdir.” ifadesi bulunmaktadır. Buna göre, “kültür bir sosyal hak olarak ele alınmakta ve diğer sosyal haklar gibi, devlete bazı görevler yüklemektedir. Bu yaklaşım, kültürü bir zümre ihtiyacı olmaktan çıkarıp insan hayatının devletçe desteklenecek bir boyutu hâline getirmektedir. Günümüzdeki demokratik ve millî kalkınma politikası içinde temel tercihler, teknik mülahazaların yanında, toplumda mevcut değer hükümlerine göre yapılmak durumundadır. Kültür, bu

değerlerin toplamı ve bilincidir. Bu açıdan son yıllardaki kalkınma tecrübeleri incelendiğinde kalkınmanın, toplumun ancak kendi kendine karşı yabancılaşma durumunda olmadığı hâllerde ve kendi öz değerlerine oturabildiği ölçüde başarılı olduğu görülmektedir.”³

Türkiye’de genel olarak planlamanın gerekliliği Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) kuruluşu ile söz konusu olmuştur. 1980 Askerî Hareketiyle hazırlanan 1982 Anayasa’sına kadar yürürlükte olan 1961 Anayasa’sının hükümlerine göre çıkarılan ve hâlen geçerli olan 91 sayılı Kanun’la DPT kurulmuştur. Bu konuda sosyal ve kültürel meseleler ile ilgili gerekçelere bakıldığında ağırlıklı olarak ekonomik planlamadan bahsedilmektedir. Kültürel planlamaya ise sosyal planlama başlığı altında yer verilmekte olup, ihmale yaklaşan bir bakış açısı söz konusu olmuştur.⁴

1960-1980 Döneminde dört tane beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. Ayrıca kurulan hükümetlerin yıllık icra planları DPT tarafından hazırlanmıştır. İcra planları 1968’den itibaren hazırlanmaya başlanmıştır. Planlı Dönem, 1980 sonrasında da devam etmiştir. 1980’den sonra da dört tane beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. Hazırlanan planlarda kültüre nasıl yer verildiğinin ayrıntılı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu planları ele almadan önce kültür politikası ve planlaması ile ilgili ülkemize has bazı gerçekleri ifade etmekte fayda bulunmaktadır. O da ülkemizin hızlı bir sosyal gelişme ve değişim içerisinde bulunmasıdır. Böyle bir durumda bulunan bir ülkede, bir de planlamanın sadece maddî refah seviyesindeki artışa göre düzenlenmeye çalışılması bir çok değişik sorunu da beraberinde getirmektedir. Planlı dönemde getirilen teşvik edici tedbirler ve tahsis edilen kaynaklar kültür konusunda bazı gelişmelerin gerçekleşmesine yardımcı olmuşsa da, bu gelişmelerin sınırlı olduğunu, yeterli bulunmadığını kabul etmek gerekir. Ayrıca kültürün sadece somut eserler ve alınıp satılabilen meta gibi algılanmaktan kurtarılma sorunu bulunmaktadır. Plan ve programlarda, kültürün günlük hayatta kişinin ve toplumun duyup yaşadığı bir ruh ve şahsiyet bütünlüğü içerisinde değerlendirilmekten uzak olunduğuna şahit olunmaktadır.⁵

Kültürün devlet eliyle planlanmasının mantığı planlanmanın yapılmasının gereğine dayanmaktadır. Devletlerde planlama, toplumdaki değişmelerin tipinin, devamlılığının ve süratının kontrol altına alınması temel amacıyla gerçek-

Kültürün
sadece somut
eserler ve alınıp
satılabilen
meta gibi
algılanmaktan
kurtarılma
sorunu
bulunmaktadır.

leştirilir.⁶ Bu gerekçe, kültür planlaması için de geçerli olmaktadır. Burada da kültürdeki değişimin kontrol edilmesi amaçlanmaktadır.

2. Türkiye’de Kültür Politikası ve Kültür Planlamasından Sorumlu Teşkilatlar

Kültür Bakanlığında sürekli kurul olarak Millî Kültür Şûrası belirlenmiştir. Millî Kültür Şûrası, bakanlığın en üst danışma organı olarak çalışır. Üç yılda bir normal, gerektiğinde olağanüstü toplanabilir. Şûranın sekreteryasını Araştırma, Geliştirme, Planlama ve Koordinasyon Kurulu yürütür ve kararları istişari olmaktadır.

Türkiye’de kültür işlerinin yürütülmesini sağlayan teşkilat, “Kültür Bakanlığı”dır. Türkiye’de kültür ile ilgili faaliyetlerin planlanmasından, planlama faaliyetlerini düzenleyen Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur. Bağımsız bir Kültür Bakanlığı kurulmadan önce, kültür politikalarını yürütmekten Millî Eğitim Bakanlığı sorumluydu. Bakanlık kurulduktan sonra faaliyetleri üstlenmiş oldu.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin cumhuriyet kurulmadan önce nüvesini teşkil eden, TBMM’nin “İcra Vekilleri Heyeti” hükûmet faaliyetlerini yürütmekteydi. On bir vekâletten biri olan “Maarif Vekâleti” kültür işlerinden sorumlu olmaktadır. 1935 yılına kadar Maarif Vekâletinin sürdürdüğü kültür faaliyetleri, 1935’te Kültür Bakanlığı kurulunca Kültür Bakanlığınca yürütülmeye başlandı. 1941 yılına kadar bakanlık çalışmalarını sürdürmüşken, 1941’den 1971’e kadar Millî Eğitim Bakanlığı yürütmüştür. 1949’da Dram ve Opera bölümleri çalışmaya başlamış olan, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, 1950 yılında Millî Kütüphane Müdür-

lüğü, 1965’te ise yine Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Kültür Müsteşarlığı kurulmuştur. 1970 yılında Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü teşkil edilmiştir. 1971 yılında Kültür Bakanlığı yeniden kurularak, bahsedilen Genel Müdürlükler teşkilat bünyesine dâhil edilmiştir. 1972 yılında bakanlık önce lağvedilip sonra yeniden teşkil edilmiştir. 1977 yılında, Millî Eğitim Bakanlığı ile birleştirilerek Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı adını almıştır. 1978 yılında tekrar ayrıлып Kültür Bakanlığı olmuş, 1980 Askerî Harekâtı’ndan sonra bu defa Kültür ve Turizm Bakanlığı şekline dönüştürülmüştür.⁷ 1989 yılında son değişiklik yapılarak 24.01.1989 tarih ve 354 sayılı KHK ile Kültür Bakanlığı yeniden aynı isimle göreve başlamıştır. 1989’daki son hâliyle Kültür Bakanlığı’nın görevleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.⁸

- a) Millî, manevi, tarihî ve kültürel değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak ve bu suretle millî bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olmak,
 b) Kültür konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, iş birliğinde bulunmak,
 c) Kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek
 d) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Kültür Bakanlığının ana hizmet birimleri 13.12.1991 tarih ve 468 sayılı KHK ile aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü
 Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü
 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
 Kütüphaneler Genel Müdürlüğü
 Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü
 Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
 Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Genel Müdürlüğü
 Millî Kütüphane Başkanlığı
 Kültür Merkezleri Dairesi Başkanlığı
 Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Kültür Bakanlığında sürekli kurul olarak Millî Kültür Şûrası belirlenmiştir. Millî Kültür Şûrası, bakanlığın en üst danışma organı olarak çalışır. Üç yılda bir normal, gerektiğinde olağanüstü toplanabilir. Şûranın sekreteryasını Araştırma, Geliştirme, Planlama ve Koordinasyon Kurulu yürütür ve kararları istişari olmaktadır.

Bakanlık, 3046 sayılı Kanun, Genel Kadro ve Usûlü Hakkında KHK ve İl İdaresi Kanunu hükümlerine göre, taşra teşkilatları oluşturmuştur. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında KHK esaslarına göre de yurt dışı teşkilatları kurmuştur.

Bağlı Kuruluşlar olarak iki teşkilât belirlenmiştir:

- Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
 Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü

Kültür Bakanlığının genel bütçeden aldığı pay 1992'de binde 7, iken, 1998'de binde 3'e inmiştir.⁹ Bakanlığın Yayınlar Dairesi Başkanlığı ve Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından yayınlar da yapılmaktadır. Yayımlanan kitap ve broşürlerin Kültür Bakanlığı WEB Sitesinde hizmete sunulmuştur. Kültür Bakanlığının temel yayın ilkeleri şu esaslara bağlıdır.¹⁰

1. Atatürk ve cumhuriyet sevgisini işleyen, Atatürk ilke ve inkılaplarını toplumun her kesimine vazgeçilmez bir kural olarak yaymayı amaç edinen yayınlara öncelik ve ağırlık verilecektir.

2. Kültür hayatımızın bugüne kadar bilinmeyen veya az bilinen yönlerini işleyen inceleme ve araştırma kitaplarına özel yayınevlerince ticari bulunmadıkları için yeterince ilgi gösterilmemektedir. Kültür hayatımızın bir parçası olan ve büyük önem taşıyan bu tür kitaplara Bakanlık olarak sahip çıkılacak ve bu kitaplar basılarak kamuoyunun dikkatine sunulacaktır.

3. Tarihin süzgecinden geçerek bugüne ulaşan kültürel zenginliğimizi işleyici, tanıtıcı, zenginleştirici ve gelecek nesillere taşıyıcı nitelikteki yayınlara yer verilecektir.

Türk dilinin zenginliğini yansıtan, aşırılığa kaçmayan ve herkesin kolayca anlayabileceği yaşayan Türkçe kullanılacaktır.

4. Yayınların millî kültürümüzü yaşatıcı ve zenginleştirici olduğu gibi, evrensel kültüre de katkı sağlayıcı özellikte olmasına özen gösterilecektir.

5. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın kültürel kimliklerini korumalarına ve sanatsal gereksinimlerini karşılamalarına destek olucu nitelikte yayımlar yapılacaktır.

6. Dünya edebiyatının klasik ve çağdaş eserlerinden yapılacak çeviriler, türünün seçkin örneklerinden seçilecek ve kültür, sanat ve bilim hayatımıza katkı sağlayıcı nitelikte olacaktır.

7. Toplumumuzda okuma, yazma ve araştırma bilincinin yerleşmesine katkı sağlayıcı yayınlara ağırlık verilecektir.

8. Çocuklara yönelik kitaplarda çocukların yaş gruplarına uygun, anlayabilecekleri bir dil kullanılacak; estetik değer taşıyan, yurt, doğa ve insan sevgisini aşıl原因an, yaşama sevinci veren eserler tercih edilecektir.

9. Ortak kültür bağlarımız olan diğer bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları ile kültür alış verişini sağlayıcı ve dostluk bağlarını güçlendirici nitelikte yayımlar yapılacaktır.

10. Yabancı yayın evleri ile "Ortak Yayın" projeleri geliştirerek kültür ve sanat eserlerimizin ülkemiz dışında çeşitli dillerde yapılacak yayımlarla tanıtılmasına destek olunacaktır.

11. Yayınlarımız, toplumun çağdaşlaşmasına ve demokrasi kültürünün yerleşmesine katkı sağlayıcı nitelikte olacaktır.

12. Yayınlarımızda Türk dilinin zenginliğini yansıtan, aşırılığa kaçmayan ve herkesin kolayca anlayabileceği yaşayan Türkçe kullanılacaktır.

Sanat ve müzik eserlerinin desteklenmesi ve teşviği ile ilgili “Sanat Video ve Müzik Eserleri Kanunu’nun 10. maddesinde şu hükümlerden bahsedilmektedir.¹¹

“Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu”nun 10. maddesinde şu şekilde görüşlere yer verilmiştir: Sinema sanayii ve müzik sanatının gelişmesine katkıda bulunmak, sinema ve müzik çalışanlarını desteklemek ve ülkenin tanıtılmasını sağlamak amacıyla Bakanlık emrinde “Sinema ve Müzik Sanatı Destekleme Fonu” kurulmuştur. Fon işlemlerinde 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 832 sayılı Sayıştay Kanunu hükümleri uygulanmaz. Fon, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabidir.

Sanat ve müzik eserlerinin teşvik ve desteklenmesi ile ilgili bir başka mevzuat uygulaması “Bandrol Uygulamasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik”in 8. Maddesi şu hükümlere yer vermektedir:¹²

Bandrol gelirleri Bakanlık adına ulusal bir bankada açılacak özel bir hesaba yatırılır. Özel hesaba yatırılan tutarlar her ayın sonunda Kültür Bakanlığı Merkez Saymanlık Hesabına aktarılır. Aktarılan tutarlar, bandrol bastırılması ve dağıtılması, sinema sanayi ve müzik sanatının gelişmesine katkıda bulunmak, sinema ve müzik sanatını desteklemek, tarihi ve kültürel zenginliklerin tanıtılması, fikrî mülkiyet sisteminin güçlendirilmesi, yurt içindeki ve yurt dışındaki kültür varlıklarının korunması ve devam ettirilmesi ile fikrî haklara tecavüzün önlenmesi amacı için kullanılmak üzere bir yandan bütçeye özel gelir, diğer yandan Kültür Bakanlığı Bütçesinde açılacak özel tertiplere ödenek kaydolunur. Özel ödeneklerden yapılacak harcamaların usul ve esasları Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Kültür Bakanlığınca belirlenir.

Türkiye’de kültürün organizasyonu ile ilgili sonuç olarak şunlar söylenebilir:

Anayasa ve onunla ilgili kanunlar, hükümet programları kültür alanında, Devletin ve ferdin yan yana ve uyumlu iş birliği yapmasını esas almaktadır. Türkiye’nin kendine has kültür yapısı vardır. Türk Kültürünün bu yapıya göre, ele alınması gerekmektedir.¹³

Devlet, Türk milletinin bütün fertlerini kanun, gelenek ve göreneklere dayalı olarak toplumun isteklerine, çağdaş teknolojinin gereklerine uygun Atatürk ilkelerine ve Anayasa’nın başlangıcında ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getiren yurttaşlar olarak yetiştirmekten birinci dereceden sorumludur.¹⁴

Devletin sorumlulukları arasında, kültürel iş birliğine önem vermek de vardır. Bir taraftan kültürü olumsuz dış tesirlerden korumak, diğer taraftan başka

kültürlerle kaynaşarak onların olumlu boyutlarını elde etmeye çalışmak ve bu anlamda olumlu değişimler meydana gelmesine öncülük etmek amaçlanmaktadır. Devletin kültür ile ilgili görev ve sorumluluklarına şunlar da ilave edilebilir: Millî kültürün her türlü haberleşme ve yayın vasıtasıyla yaygınlaştırılarak millî

Devlet, Türk milletinin bütün fertlerini kanun, gelenek ve göreneklere dayalı olarak toplumun isteklerine, çağdaş teknolojinin gereklerine uygun Atatürk inkılaplarına ve Anayasa'nın başlangıcında ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getiren yurttaşlar olarak yetiştirmekten birinci dereceden sorumludur.

bütünlüğe katkıda bulunmasını sağlamak, millî kültürün yurt içi ve yurt dışında tanıtılması için birimler oluşturmak, oluşturulan birimleri modern araç, gereç, yetişmiş insangücü ve faaliyetin gerektirdiği yapıya kavuşturulmalarını sağlamak, millî kültürün gelecek nesillere zenginleştirilerek geliştirilmesini temin etmek için teşvik ve yönlendirme tedbirlerine ağırlık verilmesi, kültür hizmetlerinin organizasyonunda, hizmeti yürütecek kuruluşlar arasında iş birliğinin sağlanması, kültür faaliyetlerini yürütebilecek ehliyete sahip insangücünü yetiştirmek, kadrosunu temin etmek.¹⁵

Son yıllarda genel ahlak kuralları ve geleneklerin tahrip edilmesindeki artışla birlikte, yazılı, görsel ve işitsel medyanın kontrol edilmesi ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Görsel ve işitsel medyanın kontrolü için Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurulmuştur. Uydu yayıncılığının önem kazanması üzerine, uydu yayınlarının Devlet adına denetimi de RTÜK tarafından yapılmaktadır.¹⁶ Görsel medyanın haricinde, Devlet, müstehcen yayın yapan yazılı iletişim araçları ve toplumu yanıltıcı bilgiler veren ansiklopedi vb yayınları da denetlemektedir.¹⁷

Devlet, vatandaşlarının dünyadaki kültürel imkânlardan faydalanma hakkı elde edebilmesi için birtakım uluslararası fuar ve organizasyonlara katılanlara teşvikler uygulamakta ve kolaylıklar sağlamaktadır. Teşvik ve kolaylık sağlamanın haricinde, Devlet birtakım uluslararası toplantılara katılarak, uluslararası anlaşmalara imza atmıştır. Mesela,

1998'de UNESCO toplantısında, üye ülkeler tarafından hazırlanan ve 7 Nisan 1998 tarihinde onaylanan "Kalkınma İçin Kültür Politikaları Eylem Planı Dökümanı", ile 6 Ağustos 1982'de yılında Mexico City'de yapılan "Kültür Politikaları Dünya Konferansı" bu türden faaliyetlerdir. Bu uluslararası toplantılar "farklılık

çinde uyum ya da uyum içinde farklılık” gibi çok zor olan bir hedef tayin etmişlerdir.¹⁸

Sonuç

Bütün devlet organizasyonları geçmişten getirip geleceğe aktaracağı sosyo-kültürel unsurlarını belirli bir politika ve felsefe ekseninde planlamak durumundadır. Bu, bir anlamda devlet olarak yaşamını sürdürebilmenin günümüzdeki şartları arasındadır. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir.

Türkiye Cumhuriyeti, Planlı Kalkınma Dönemi olarak nitelenen 1960 sonrası dönemden itibaren bütün politikalarını yıllık, beş yıllık planlar ve uzun dönemli gelişme stratejileri çerçevesinde hazırlamaya başlamıştır. Bu dönemden önce de, doğal olarak, kültür konuları ve kültürün değişmesine karşılık tedbirler alınması şeklinde çabalar mevcut olmuştur. Ancak bütün politik tasarrufların şansa bırakılmadan planlı ve programlı olarak ele alınması bu tarihlere rastlamaktadır. Bu

Türkiye Cumhuriyeti, Planlı Kalkınma Dönemi olarak nitelenen 1960 sonrası dönemden itibaren bütün politikalarını yıllık, beş yıllık planlar ve uzun dönemli gelişme stratejileri çerçevesinde hazırlamaya başlamıştır.

şansa bırakmadan programlama faaliyeti, kültürel meseleler için de büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye’de anayasal olarak kültürün oluşturulması, aktarılması, muhafaza edilmesi, programlanması gibi faaliyetleri yürütmekten sorumlu olan organizasyon devlettir. Devlet ise, programlanması ve programın yürütülmesi konusunda sorumlu olan alt organizasyonlar ihdas etmiştir. Programlanma yani planlanmadan sorumlu olarak Devlet Planlama Teşkilatı’nı, programların yürütülmesinden ise Kültür Bakanlığı ve alt birimlerini görevlendirmiştir.

Kültür Bakanlığı, en çok ismi değiştirilen bakanlıklardan olduğundan şu anda Kültür Bakanlığı ismiyle değil de Kültür ve Turizm Bakanlığı ismiyle faaliyetini sürdürmektedir. Bu sık isim değiştirilme gerçekliğinden dolayı, biz bu araştırmayı yaptığımızda Kültür Bakanlığı ismiyle örgütlenmiş olduğundan Kültür Bakanlığı ve alt kuruluşları şeklinde yazılmış olan bu husus, şu anda Kültür ve Turizm Bakanlığı ve alt kuruluşları şeklinde yeniden düzenlenmiştir. ■

¹ DÖNMEZER, Sulhi (1982), “Millî Kültür Politika ve Planlamasında Hedefler ve İlkeler”, *I. Millî Kültür Şûrası Tebliği*, 23-27 Ekim 1982.

² TALAS, Mustafa (2003), Küreselleşme ve Türkiye’de Kültür Politikaları, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Malatya, s. 92.

³ *Millî Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 1984, s. 19.

- ⁴ *Kalkınma Planları ve Devlet Planlama Teşkilâtı İle İlgili Kanunlar ve Anayasa Mahkemesi Kararları*, DPT- Mali ve Hukukî Tedbirler Şubesi, Haziran 1980, s. 10.
- ⁵ *Millî Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 1984, s. 20.
- ⁶ BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1986), *Genel Sosyoloji*, İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 334.
- ⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay, 1990, s. 15-23.
- ⁸ “Kültür Bakanlığı Hakkında”, Kültür Bakanlığı’nın Web Sitesi, internet adresi: http://kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=193 Alındığı tarih:26.01.2003, s. 1.
- ⁹ KONGAR, Emre; “Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Kültür Politikalarının Yeri: Türkiye Örneği”, internet adresi: http://www.kongar.org/makaleler/mak_ka.php, Alındığı Tarih:25.09.2002, s. 9-10.
- ¹⁰ “Kültür Bakanlığının Yayın İlkeleri”, internet adresi: http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=39532, Alındığı tarih: 29.01.2003
- ¹¹ “Sinema, Video, ve Müzik Eserleri Kanunu”, internet adresi: http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=21286, Alındığı tarih: 29.01.2002.
- ¹² “Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, internet adresi: http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=29226, Alındığı tarih:29.01.2003
- ¹³ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1990, s. 150.
- ¹⁴ *age.*, s. 15.
- ¹⁵ GÜR, Hilmi (1985), *Türkiye Kültür Planlaması ve Yeni Bir Yaklaşım Teklifi*, Ankara: DPT Yayınları. s. 38-40.
- ¹⁶ *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu*, Ankara: DPT Yay, 2001, s. 74.
- ¹⁷ *Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve İcra Planlarında Kültür*, s. 169.
- ¹⁸ KONGAR, Emre; “Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Kültür Politikalarının Yeri: Türkiye Örneği”, internet adresi: http://www.kongar.org/makaleler/mak_ka.php, Alındığı Tarih:25.09.2002, s.8.

TÜRK KÜLTÜRÜ, TÜRKİYE'DE KÜLTÜR PLANLAMASI VE SİYASET

PROF. DR. NECATİ DEMİR*

*Cihân-âra cihân içindedir ârâyı bilmezler,
O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler
(Hayalî)*

Giriş

Türk kültürü uzun bir geçmişe, muazzam bir zenginliğe ve köklü bir yapıya sahiptir. Türk kültürünün her unsuru ayrıca dünya mirasıdır. İhmal edilen, unutulmuş, kaybolan her unsur; Türk kültür zenginliğinin bünyesini zayıflatırken dünya kültür mirasının da aşınmasına yol açmaktadır. Türklerin bulunmadığı bir dünya düşünülemediği gibi Türk kültürünün zenginleştirmediği dünya kültürü hep zayıflığını hissettirecektir.

Türkçe, yaklaşık bin üç yüz yıldır gelişmiş bir bilim dilidir. Büyük bir ihtimalle yazılı metinlerine ulaşamadığımız bin üç yıl öncesinde de bilim diliydi. Günümüzde Türk dili / Türkçe, konuşanların sayısı bakımından dünyanın beş büyük dilinden biridir. 12 milyon km²lik bir alana doğal olarak

Türkçe, yaklaşık bin üç yüz yıldır gelişmiş bir bilim dilidir. Büyük bir ihtimalle yazılı metinlerine ulaşamadığımız bin üç yıl öncesinde de bilim diliydi.

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

yayılmıştır. Çalışmak veya diğer sebeplerle göç eden Türkler ile Türkçe, dünyanın her köşesinde konuşulan ve yazılan bir dil durumuna gelmiştir.

Türk kültürü ile ilgili pek çok çalışma yapılmış, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sına Türk kültürü ile ilgili maddeler konulmuş, Türk kültürü ile ilgili bir bakanlık ve kurum da kurulmuştur. Bütün bunlara rağmen Türkiye'de bir kültür planlaması olmadığı için kültür ile ilgili yapılan çalışmalar, rotasız gemi gibi ortada durmaktadır. Durumu daha iyi anlamak için Türkiye'deki kültür ile ilgili çalışmalara bir göz atmak gerekmektedir.

1- Atatürk Dönemi'nde Türk Kültürü

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 10. Yıl Nutku'nda; "Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. *Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.*" sözleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini, tartışılmayacak bir biçimde, "*Türk kültürü*" olduğunu açıkça beyan etmiştir. Atatürk, Türk kültürününün araştırılmasını, öğretilmesini, yaygınlaştırılmasını çok önemsemiş; konusu geldiğinde söylem ve demeçlerinde bunu açıkça vurgulamıştır. Bununla da kalmayarak Türk kültürününün araştırılması ve geliştirilmesi için 1924'te İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsünü, 1931'de Türk Tarih Kurumunu, 1932'de Türk Dil Kurumunu, 1935'te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini kurmuş; bu kurumların çalışmaları ile yakından ilgilenmiştir.

Atatürk; üzerindeki Arap, Fars ve Batı baskısını kaldırarak Türk kültürünü de bağımsız yapmak için bir başlangıç yapmıştır. Atatürk Döneminden sonra kültür konusundaki yürüyüş, genellikle, Atatürk'ün sağlam temelleri üzerinde devam etmiştir. Konu detaylı incelendiğinde bir makale boyutunu aşacağı için kültür ve siyaset ilişkisinde son dönemler üzerinde durmak gerekecektir.

2- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türk Kültürü:

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında (Değişik: 3/10/2001-4709/1 md.) "*Her Türk vatandaşının bu Anayasa'daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu*" belirtilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 62. maddesi yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları için "*Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır*" şeklinde düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile ilgili 134. maddesi şöyledir:** “Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılaplarını, **Türk kültürünü**, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu” kurulur. Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen mali menfaatler saklı olup kendilerine tahsis edilir. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun; kuruluşu, organları, çalışma usulleri ve özlük işleri ile kuruluşuna dahil kurumlar üzerindeki yetkileri kanunla düzenlenir.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının Planlama; Ekonomik ve Sosyal Konsey ilgili 166. maddesi: “**Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı**, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir. Planda millî tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir” şeklindedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında, “Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılaplarını, **Türk kültürünü**, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak” görevi yalnızca Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna (Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Atatürk Araştırma Merkezi) verilmiştir. Bununla birlikte, kanunlarla, *Kültür ve Turizm Bakanlığı* ve *Millî Eğitim Bakanlığının* Türk kültür değerlerini araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek görevi verilmiştir. Üniversitelerin ilgili bölümleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü de Türk kültürünü geliştirmek için çırpınmaktadır. Resmî kurumların yanında Türk kültürünü geliştirmek ve daha ilerilere götürmeyi kendisine görev bilmiş pek çok sivil toplum örgütü de bulunmaktadır. *Türk Ocağı*, bunlar içerisinde önemli bir

Resmî kurumların yanında Türk kültürünü geliştirmek ve daha ilerilere götürmeyi kendisine görev bilmiş pek çok sivil toplum örgütü de bulunmaktadır. *Türk Ocağı*, bunlar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kültür vakıfları ve kültür derneklerinin sayısı burada yazılamayacak kadar çoktur.

yere sahiptir. Kültür vakıfları ve kültür derneklerinin sayısı burada yazılamayacak kadar çoktur.

3. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun Kuruluşu ve Kuruluş Amaçları

11.8.1983'te 2876 sayılı Kanun'la kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluş amacı şu şekilde belirtilmiştir: (2876 sayılı Kanun, madde 2) "Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılaplarını, **Türk kültürünü**, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Ankara'da, Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip, "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" kurulmuştur."

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluş ilkeleri de şöyle açıklanmıştır: (Madde 4) Yüksek Kurumun ve bağlı kuruluşlarının bütün hizmet ve faaliyetlerinde Anayasa çerçevesinde uygulanacak ilkeler şunlardır:

a. Millî Mücadele ruhu ve bilinci içerisinde; Atatürkçü düşünceye, Atatürk ilke ve inkılaplarına, Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza kadar var olma şuuruna, kişilerin ve milletin refahına, toplumun mutluluğu inancına, *millî kültürümüzü çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma azim ve kararlılığına bağlı kalmak ve sahip olmak*,

b. Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kaderlerde, ortak ve bölünmez bir bütün hâlinde, *millî kültür ve ülkeler etrafında toplanmasını güçlendirecek doğrultuda hareket etmek*,

c. Millî dayanışma ve bütünleşmede Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarını, *kültür, dil ve tarih değerlerini, birleştirici bir güç olarak göz önünde tutmak; bu değerlere karşı girilecek her türlü yabancı ve bölücü akımların bilimsel yoldan çürütülmesini esas almak*,

ç. *Kültür, dil ve tarihî değerlerimizin bilimsel yoldan ortaya çıkarılmasını, belgelenmesini, araştırılıp incelenmesini esas almak*,

d. Toplumda yaratılan bütün *maddi ve manevi kültür değerlerinin*; sürekli, düzenli ve kapsamlı bir şekilde birikimini ve gelecek kuşaklara aktarılmasını temel kabul etmek,

e. Millî bütünlük ve güvenlik gereklerini, millî ahlak değerlerini ve *millî gelenekleri koruyucu ve gözetici doğrultuda hareket etmek*,

f. Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkaracak, onu yüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirtirecek, kuşaklar arası anlayışta ve söyleyişte birleştirici yönde hareket etmek,

g. Türk tarihini ve Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları, Türklerin medeniyete hizmetlerini inceler ve elde edilen sonuçları yayarken, millî tarihimizin ve millî tarih değerlerimizin birleştirici bir güç olduğunu esas almak ve Türk milletini şanlı geçmişine yaraşan tarihinine sahip kılmak,

h. (Ek: 26/8/1993-KHK-519/1 md.) Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk dinini, Türk kültür ve medeniyetlerini, Türk tarihini, Türklerin medeniyete hizmetlerini, millî bütünlük anlayışı içinde, Türk Cumhuriyetleri ile Türklerin yoğun olarak yaşadığı diğer ülkelerde de tanıtmak ve yaymak, bunları bütün Türklüğe mal etmek için çalışmalar yapmak.

Ömrünü Türk kültürüne vakfeden nice nice bilim adamlarımız, öğretmenlerimiz ve kültür dostları vardır. Onların emeklerini gölgede bırakmak, görmezden gelmek hiç kimsenin harcı ve hakkı olamaz.

4. Türk Millî Eğitim Bakanlığının Türk Kültürü ile İlgili Amaçları

Millî Eğitim Bakanlığının kültür ile ilgili genel amaçları şu şekilde belirtilmiştir (Madde 2): Türk milletinin bütün fertlerini; **“1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa’da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; insan haklarına ve Anayasa’nun başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek”;**

(Madde 10): **“Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasa’da ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlak ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir”.**

(Madde 13): **“... Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir, bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevî bakımdan teşvik edilir ve desteklenir”.**

(Madde 14): **“Millî eğitimin gelişmesi iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak, eğitim-insan gücü- istihdam ilişkileri alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.”**

5. Kültür Planlanmasının Genel Durumu

Bakanlıkların ve Anayasa ile görevlendirilmiş kurumların *Türk kültürünün araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek* konusunda görevleri olduğu kuruluş amaçlarında açıkça belirtilmiştir. Bakanlıklar ve kurumların Türk kültürü konusunda büyük emekleri bulunduğu ve büyük kaynaklar ayırdığı hiç tartışılmayacak kadar açıktır. Zira

Türkiye’de bir kültür planlaması yapılmadığı tartışılmayacak kadar açıktır. O hâlde Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çok emek ve kaynak sarf edilmiş; yani kültür ile ilgili çok çalışma yapılmış, ancak gereği gibi bir kültür planlaması yapılamamıştır.

Kültür Bakanlığının /Kültür ve Turizm Bakanlığının on binlerce yayını ve faaliyeti bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı kurulduğu günden beri bütün kadrosuyla hem Türk kültürünü öğretmeye çalışmış hem de binlerce yayını bütün dünya ile paylaşmıştır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile bağlı kurumların kurulduğu günden beri Türk kültürü konusundaki gayretleri ve hizmetleri gerçekten dikkate değerdir.

Ömrünü Türk kültürüne vakfeden nice nice bilim adamlarımız, öğretmenlerimiz ve kültür dostları vardır. Onların emeklerini gölgede bırakmak, görmezden gelmek hiç kimsenin harcı ve hakkı olmaz. Hepsinin önünde saygı ile eğilmek Türk ve insan olmamızın borcudur. Fakat Türk kültürünü geliştirmek ile görevli kurumların ve Türk kültürüne ömrünü adayan herkesin göz ardı ettiği bir konu vardır. Acaba Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir kültür planlaması yapmış mıdır? Bunu anlayabilmek için şu soruları bir cevaplamaya çalışalım:

1. Türk kültürü nelerdir, neleri içermektedir?
  2. Türk kültürü ne kadar araştırılmıştır, yeteri kadar araştırılmış mıdır?
  3. Türk kültürü ne kadar geliştirilmiştir, yeteri kadar geliştirilmiş midir?
  4. Türk kültürü ne kadar korunmuştur, yeteri kadar korunmuş mudur?
  5. Türk kültürü ne kadar yaşatılmıştır, yeteri kadar yaşatılabilmiş midir?
  6. Türk kültürü ne kadar değerlendirilmiştir, yeteri kadar değerlendirilebilmiş midir?
  7. Türk kültürü ne kadar yayılmıştır, yeteri kadar yayılabilmiş midir?
  8. Türk Kültürü ne kadar tanıtılmıştır, yeteri kadar tanıtılabilmiş midir?
  9. Türk kültürü ne kadar benimsetilmiştir, yeteri kadar benimsetilmiş midir?
- Bu sorulara hiç kimse cevap veremez... Bu sorulara cevap verebilmek mümkün değildir...

Dolayısıyla Türkiye’de bir kültür planlaması yapılmadığı tartışılmayacak kadar açıktır. O hâlde Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çok emek ve kaynak sarf edilmiş; yani kültür ile ilgili çok çalışma yapılmış, ancak gereği gibi bir kültür planlaması yapılamamıştır.

6. Kültür Planlanmasının Temel Şartları

Türkiye’de bir kültür planlamasının yapılmasının ilk basamağı *Türk kültürü unsurlarının belirlenmesi* olmalıydı. Daha açık bir ifade ile “*Türk kültürünün unsurları nelerdir, neler Türk kültürü dairesi içerisine girmektedir*, Türk kültürü içerisine giren unsurlar tek tek tespit edilip tasnif edilmeli, madde madde belirlenmeliydi. Hemen arkasından Türk kültürünün durumu değerlendirilmeli, ve planlanmalıydı. Kültür ile ilgili bütün çalışmalar, bir plan çevresinde ortaya konulmalıydı.

Neyin Türk kültürü olduğunu belirlemeden kültürü araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek mümkün değildir.

Sonuç

Öyle anlaşılmaktadır ki kurulduktan bu yana Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk kültürünün planlamasına, öğretilmesine, geliştirilmesine çok kaynak ve emek harcamıştır. Bakanlıklar ve kurumlar kurmuş, kadrolar yetiştirmiştir. Ancak ilk yapması gerekeni hala yapmamıştır: “Türk kültürünün unsurları nelerdir?” sorusunun tam anlamıyla cevabı ortaya konulmamıştır.

Neyin Türk kültürü olduğunu belirlemeden kültürü araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek mümkün değildir. Nitekim dünyanın en köklü kültürlerinden birisi Türk kültürü olmasına rağmen dünyada olması gereken yerde bulunmaması bunu göstermektedir.

Her şeyden önce; Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Türk kültürünü koruma ve geliştirme ile ilgili kurumların ve ömrünü Türk kültürüne vakfedenlerin “*Türk kültürü nedir? Türk kültür unsurları nelerdir? Türk kültürü günümüzde ne durumdadır? Şimdiye kadar Türk kültürünü ne kadar araştırdık, geliştirdik, koruduk, yaşattık, değerlendirdik, yaydık, tanıttık, benimsettik? Beş yıl, on yıl, elli yıl, yüz yıl içerisinde Türk kültürünü ne kadar araştıracağız, geliştireceğiz, koruyacağız, yaşatacağız, değerlendireceğiz, yayacağız, tanıtağız, benimseteceğiz?*” sorularının cevabını bir an önce hazırlamaları gerekmektedir. Eksikler ve boşluklar belirlenmeli, yapılacak çalışmalar bir plan içerisinde ortaya konulmalıdır. Her çalışma bir eksikliği ortadan kaldırmalı, Türk kültürünü daha ileriye götü-

recek bir basamak olmalıdır. Yoksa herkesin emeği tarih içerisinde yok olup gidecektir. Bu durumdan önce politikacılar, sonra da kültür planlamasından sorumlu kurumlar sorumludur.

Türk kültürüne ömrünü vakfedenlerin layık olduğu yere gelmemesi, yaptıkları çalışmaların önemsenmemesi, dünya bilim adamları arasında önemli sayılamamasını sebebi, bu soruların cevabının olmayışıdır. Daha Türk kültürünün unsurlarının neler olduğunu belirlememiş bir anlayışın, değer bulması mümkün değildir. ■

GÜNÜMÜZ KÜLTÜR VE İKTİDAR İLİŞKİSİNİ DİL BİLİMİ İLE FELSEFE EKSENİNDE OKUMAK

DR. ÖZGÜR KASIM AYDEMİR*

“İktidarın temeli kültür, kültürün harcı da dildir.”

Küresel güçlerin iktidarlarını perçinlediği günümüzde bireyin ve toplumun kültür algısının önemi daha da artmaktadır. İktidarın bu kültür algısında yararlandığı kavramın adı ise modernitedir. Modernizmin bir parçası olan özne iktidarcı olumlulanmaktadır. Ancak modern özne, modernist düşünce ya da tavırları doğrultusunda modern sıfatını almamakta, modernizmin ürünü olduğu için *modern* olarak tanımlanmaktadır. İktidarın modernliğe dayalı olarak gerçekleştirdiği bu üretimde milletlerin kültürel değerleri önemli bir engel niteliğindedir. Muhafaza edilmesi gereken bir değere sahip olanların da iktidarcı olumsuzlanan muhafazakârlık yaptırımından çekinmeleri ve kendilerini modernitenin değişim ve tükenimine bıraktıkları günümüzde iktidarın belirtilen bağlamdaki en önemli silahlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır: Dil...

Sembollerden ve imgelerden de yararlanan dil, kitlelerin kurgulanmasında da yönlendirilmesinde de önemli bir araç niteliğindedir. Bu özellik ruh dil bilimi, toplum dil bilimi, söylem çözümlemesi gibi dil bilimi alt dallarının da önemli inceleme alanlarını oluşturmaktadır. Yapısalcıların dilin bu yönüne belirli sınırlar içerisinde değinmelerine rağmen postyapısalcıların dilin belirtilen işlevini daha kapsamlı ve sistemli bir şekilde incelediklerini belirtebiliriz. Bu bağlamda Lévi-

* Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Strauss, Ferdiand De Saussure, ve Barthes öncülüğündeki bu yaklaşımın, Lacan'la farklı yönde algılanmış olsa da, özellikle Jacques Derrida ve Michel Foucault'la olgunlaştığını belirtebiliriz. Yazımızda da "dil" günümüz kültür ve iktidar ilişkisinin belirleyicisi ve yönlendiricisi niteliğiyle, felsefeye ve dil bilimine bağlı olarak ele alınmaktadır. Ancak bu bağlamda kültürün olduğu gibi iktidarın da yaşamın her alanına yayılmış olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Zira Marksist yaklaşımın önemli yanılığlarından birinin iktidarı sadece "devlet" kavramı ile sınırlandırmaları olduğunu düşünmekteyiz. Fransız düşünür Michel Foucault, Duccio Tramadori ile gerçekleştirdiği bir söyleşisinde, çalışmamızın kurgusal temeli niteliğindeki şu ifadeleri kullanmıştır: "*Yönetilme sözcüğünü geniş anlamda kullanıyorum. Sadece devletin ve onu temsil eden insanların uyguladığı yöntemi değil; aynı zamanda, kurallar aracılığıyla, doğrudan ya da dolaylı etkileyişlerle gündelik hayatımızı düzenleyen insanları, örneğin kitle iletişim araçlarını kastediyorum* (Foucault 2004a: 151)."

Kitlenin kurgulanmasında, kendisinin öz iradesiyle benimsediği ve/veya benimsememesi iktidarcı amaçlanan ve kurgulanan değer yargılarına dayalı evren algısında bir kavram hayati önem taşımaktadır.

Tüketim toplumu olarak da tanımlanan günümüz toplumunda, bu tanımlamanın iktidar tarafından başarıyla kurgulanmış bir aldatmaca formu olduğunu düşünebiliriz. Yüksek hızlı iletişimin egemen olduğu günümüzde, yaygınlaştırılan bu dil kurgusunun kültürel değerleri sahiplenme bilincini de etkileyerek iktidarın amaçlarına hizmet ettiğini belirtebiliriz. Zira, tüketim toplumu adlandırmasının gerçekte, "tükenim toplumu" olarak kullanılması gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim tüketim formalarının da sürekli değişimiyle kurgulanan simülatif kültürel evrende, bireysel ve toplumsal özne

aslında kendisini tüketmektedir. Ancak sürekli değişim içerisinde olan özneye, bu durum hem bir gelişim olarak sunulmaktadır hem de bu gelişime ayak uyduramaması durumunda modernitenin en ağır cezasına çarptırılacağı bildirilmektedir: Dışlanma!..

Bir bölümü dışlanma korkusuyla oluşturulan "sözde özne", kültür çalışmalarında *yığın* ya da *kitle* (*mass*) olarak tanımlanmaktadır. Kitlenin kurgulanmasında, kendisinin öz iradesiyle benimsediği ve/veya benimsememesi iktidarcı amaçlanan ve kurgulanan değer yargılarına dayalı evren algısında bir kavram hayati önem taşımaktadır. İktidarın erkini sağlamlaştıracak ya da alt üst edecek olan bu önemli kavram kültürdür. İnsanın evreni algılamasını belirleyen temel unsurun kültür olduğunu, dolayısıyla küresel kültürün inşa edilmesindeki

önemli amaçlardan birinin de farklı algılamaları ortadan kaldırarak tek ve millî temellerden uzak algılama kurgusuna sahip, daha kolay yönetilebilir bir evrene sahip olmak olduğunu belirtebiliriz. “Her toplum kendi evren tasavvuruna sahip olduğundan, her evren tasavvuru, ilgili toplumun, düşünce yapısını, zihniyetini, kurumlarını, geleneklerini ve değerlerini yansıtır (Bıçak 2009: 33).” Toplumsal evren algısı, kültür kavramını tamamen soyutluğa hapsedmemeli, aksine somutlukların algılanma temeli yönüyle değerlendirilmelidir. Konuyu somut bir örneğe dayalı olarak ifade edecez olursa John R. Searle’nin şu ifadesinden yararlanabiliriz: “Örneğin cüzdanımdaki kâğıt parçasını düşünelim. Bu kâğıt parçasını incelemek amacıyla cüzdanımdan çıkardığımda, fiziksel özelliklerinin hiç de ilgi çekici olmadıklarını görürüm. (...) Ancak hepimiz, hiçbir değer ifade etmeyen fiziki ve kimyasal özelliklerine rağmen bu kâğıt parçasının bir önemi olduğunu varsayarız. ‘Bu kâğıt parçasını para yapan şey hangi olgudur?’ diye soracak olursak, kimyanın ve fiziğin bu soruya cevap vermek için yetersiz olduğunu fark ederiz. (...) Para için durum neyse, genel anlamda toplumsal ve kurumsal gerçeklik için de durum aynıdır. Dolayısıyla, para, dil, mülkiyet, evlilik, yönetim, üniversiteler, kokteyl partileri, avukatlar, Birleşik Devletler başkanları, tamamen değilse de kısmen bizim onları öyle saymamız dolayısıyla bu betimlemeler altına girmişlerdir (Searle 2006: 128).” Bu noktada evren algısının temel birimlerinden olan kültür kavramının soyut, belirsiz bir konumda değerlendirilmemesi gerektiğini düşünmekteyiz ki Wendy Griswold’un öncülüğünde kullanılan “kültürel nesne” teriminin işletimini, kültürel incelemelerde önemli bir kilometre taşı olarak değerlendirebiliriz. Bunun bir adım ötesinde kültürü bir metin, kültürel değerleri de metnin birimleri olarak algılamak gerektiğini düşünüyoruz. Günümüzde kurgulanan kültürel “metin”, iktidarın amaçları doğrultusunda oluşturulduğu ve mümkün olan en etkin kanal üzerinden alıcılara gönderildiği artık kanıksanmış bir gerçeklik niteliğindedir. Bu bağlamda başta yazı pozumcular olmak üzere dilsel çözümlenmelerinde özgün bir “şifre çözme” yöntemi kullanmakta ve bunu yaparken iktidar ilişkileri ile toplumsal özellikleri göz önünde bulundurmaktadır. Günümüz iletişiminin en etkin araçlarının televizyon ve İnternet olduğunu belirtebiliriz. Türkiye, televizyon karşısında harca(n)dığımız zamana dayalı sıralamada günlük 4 saat 17 dakikalık süre ile dünyada en çok televizyon izleyen sekizinci ülkedir.¹ Buna İnternette harcanan süreyi de eklediğimizde iktidarın bir kitle (mass)

Her toplum kendi evren tasavvuruna sahip olduğundan, her evren tasavvuru, ilgili toplumun, düşünce yapısını, zihniyetini, kurumlarını, geleneklerini ve değerlerini yansıtır.

oluşturmasının ne denli kolay olduğunu da ifşa etmiş oluyoruz. Toplumun genelince bilinen bu duruma karşın, toplumda, “kitle iletişim araçları” üzerinden gerçekleştirilen kültürel kurgunun ve tahribatın benzer nitelikli kanallardan gerçekleştirilmesi üzerine güçlü bir tepkinin bulunmamasını küresel iktidarın kitle kültürü kurgusundaki başarıya bağlamak özneliğe değil felsefe temelli bilimsel gerçekliğe bağlanması gereken bir yargı niteliğindedir.

İktidar, güdümündeki öznenin *bir şeylerden* haber olduğunu zannedecek bir farkındalığa (dolayısıyla güce) ulaşmasına izin verirken bu simülatif bilinçlenme sonucu katedeceği yolu (sınırları) da belirlemiştir. İktidar kavramını ele alırken

İktidar, güdümündeki öznenin bir şeylerden haber olduğunu zannedecek bir farkındalığa (dolayısıyla güce) ulaşmasına izin verirken bu simülatif bilinçlenme sonucu katedeceği yolu (sınırları) da belirlemiştir.

sözlüklerde de belirtildiği üzere salt yöneten, hükmeden yönüyle değil, yöneten ile yönetilen arasındaki mücadele yönüyle de ele aldık. Çünkü koşulsuz tabi olan(lar)a hükmeden egemen gücün olduğu yerde iktidardan söz edilemeyeğini düşünmekteyiz. Ele aldığımız, iktidar felsefesi, bir mücadelenin ürünüdür. Foucault’un özellikle vurguladığı bu çok yönlü iktidar algılayışının öncü ismi, başta Nietzsche olmak üzere Marx üzerinde de büyük etkiye sahip olan Arthur Schopenhauer’dır. Schopenhauer’in bu kurgusundaki anahtar işlevine sahip kavramsallaştırması ise “irade”dir. Schopenhauer’in “irade”sinin Marx’taki yansımada belirgin değişiklikler bulunmaktadır. Marx iradeye sahip özneye önemli bir eklemeye bulunmuştur ki bu kavram da “bilinç”tir. Felsefi düşüncesinde metafiziğe önemli bir yer ayıran Schopenhauer’in aksine, materyalist yönüyle öne çıkaran Karl Marks’ın “bilinçli özne”si, bu nedenle iktisadi üretim ve tabii ki tüketim dönüsünde egemen figür niteliğindedir. Düşünce dünyasında Arthur Schopenhauer’in önemli etkileri bulunan Friedrich Nietzsche ise, Schopenhauer’in metafizik yaklaşımını sürdürmesinin yanında “irade” kavramsallaştırmasına eklemeler yaparak geliştirmiş ve iradenin amacı olarak da değerlendirdiği temel kavramı olan “iktidar istenci”ne ulaşmıştır. Özellikle İngilizceden yapılan kimi çeviri eserlerde, iktidar ile güç sözcüklerinin birbirlerinin yerine kullanılabildiğini gözlemlemekteyiz ki bu işlemin terminolojik bir kargaşaya yol açtığı kanısındayız. Burada güç ile iktidar arasındaki ilişkinin irdelenmesi gerekmektedir. Gücü, muktedir olma yolunda bir araç, iktidarın varlığı kanıtlanması yolunda bir araç niteliğiyle değerlendirmekteyiz. Güç ile iktidar

arasındaki belirgin sınırı ve yoğun ilintiyi, Elias Canetti oldukça somut bir örneğe dayalı olarak açıklamıştır: “Kedi, gücü, fareyi yakalamak, onu ele geçirmek, pençelerinin arasında tutmak ve nihai olarak da öldürmek için kullanır. Ama fareyle oynamasında bir başka etken daha vardır. Kedi farenin gitmesine izin verir, birazcık kaçmasına, hatta arkasını dönmesine fırsat tanır; bu süre boyunca fare artık güce maruz değildir. Ancak hâlâ kedinin iktidar [alan]ının içindedir ve her an tekrar yakalanabilir. Derhâl uzaklaşırsa, kedinin iktidar alanından kaçır; ama, artık ulaşamayacak olduğu noktaya varana kadar hâlâ kedinin iktidar alanının içindedir. Kedinin egemen olduğu uzam, fareye yaşattığı umut anları, bir yandan da bütün bu zaman zarfında onu yakından izlemeyi sürdürmesi ve onu yok etmeye gösterdiği ilgiyi ve yok etme niyetini asla elden bırakmaması; bunların hepsine, yani uzam, umut, dikkatle izleme ve yok etme niyetine iktidarın fiili bedeni, ya da daha basit bir biçimde, iktidarın ta kendisi denebilir (Canetti 2006: 283-284)”. Aktarılan bu veciz benzetmeye ilham veren düşünsel şablonu, kendisini muhalif ve aydınlanmacı bir kimliğe büründürerek yeni bir kültürel evren kurgulamak isteyenlerin faaliyetleri üzerinde oturtmak gerektiğini düşünmekteyiz... Bu belirtilen kültürel kurgunun ana motiflerinden biri, tarihin her döneminde olduğu gibi özgürlüktür.

“İktidarın uygulanması başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmak olarak tanımlandığında, bu eylemler insanların başka insanlar tarafından ‘yönetilmesiyle’ karakterize edildiğinde, bu uygulamaya önemli bir unsur dâhil edilmiş olur: Özgürlük. İktidar yalnızca özgür özneler üzerinde ve yalnızca onlar özgür oldukları sürece uygulanır (Foucault 2005: 75).” Özgürlüğe yönlendirilen öznenin aslında tâbiyete yönlendirilmiş olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu konuya ilişkin, M. Foucault’un iktidar kurgusunda, Nietzsche aracılığıyla etkide bulunan Adorno ve Horkheimer, “Aydınlanmanın Diyalektiği”nde, yazımızın başında da ana hatlarıyla değindiğimiz üzere, modern öznenin sürekli üretildiğini, bu üretim aşamasında özne adlandırmasının dahi bir aldatmaca olduğunu, öznenin kendisinin modernitenin erki tarafından üretildiğini belirtmektedir. Foucault da bu görüşü benimseyip geliştirerek, öznenin tabiyetinin sıklıkla tekrarlatıldığını ve özgürlüğün de bu tekrarlanma süreçlerine ilişkin olduğunu belirtmiştir. Daha yalın bir ifade ile, iktidar farklı içeriğe ve işleve sahip bilgiler aracılığıyla özneyi sürekli –

İktidar
yalnızca
özgür özneler
üzerinde ve
yalnızca onlar
özgür
oldukları
sürece
uygulanır.

kendi rızasıyla- tâbiyete yönlendirmektedir. Öznenin özgürlüğü ise bu tabiyeti onaylama sürecine özgüdür. Bu aşamada, tâbiyeti onaylama, iktidarın en önem-
sediği konuda, kültürel değerler konusunda modernizm adlandırmasının arka-
sında sunulmaktadır. Böylelikle özgürlük kavramı ile geleneksel kültürel değerler
çelişkili olarak sunulmakta ve özgürlüğü temeli olarak sunulan “evrensel kültü-
rel” değerler, hızla, günümüzün etkin iletişim kanalları üzerinden servis edil-
mektedir. Bu kurguyu sağlayacak iktidarın ekonomik gücü de yine bu kurgunun
ekonomik çıkarımlarınca sağlanmaktadır. Bu bağlamda, küresel markaların
önemli bir bölümünün belirttiğimiz yönde değerlendirilebileceğini düşünmek-
teyiz.

Özgürlüğünün bilincinde olan özne, gözetim altında olduğuna ilişkin bil-
giye sahip olsa da bilince sahip değildir. Bu noktada Foucault’un iktidar kurgu-
sunun önemli bir metaforu karşımıza çıkmaktadır: Panopticon. Bu metaforun
varlığına, adını aldığı bir hapisane ilham vermiştir. *“Panopticon ya da gözetim evi
merkezî bir gözetleme kulesi etrafında birçok hücreden oluşan, bir gardiyanın birçok mah-
kûmu aynı anda denetleyebildiği büyük dairesel yapı bir anlamda çelişkili de olsa, Jeremy
Bentham’ın yaratıcı imgelemine ürünüdür (Bentham 2008: 77)”*. İngiliz düşünürün
bu mimari yapısını, belirttiğimiz üzere bir metafor olarak değerlendiren Fouca-
ult’ta panopticon, geniş bir hâkimiyet alanına hükmeden iktidarın işleyişini ko-
rumak amacıyla sürekli izlenebilirlik olanağı sağlayan bir gözetim ve denetim
aracıdır. Bu denetim mekanizması ile bir anlamda görece özgür özne, izlenmesine
dayalı olarak nesnelğe sürüklenmiş olmaktadır. Günümüzde sadece gözleme
dayalı elektronik güvenlik sistemlerini değil, bireylerin özgürce iletişim kurma
platformları olarak sunulan “sosyal medya”yı da *“iktidarın panopticonu* olarak de-
ğerlendirmeliyiz. Bu bağlamda genel ağın (İnternet) sağladığı yazılı iletişim or-
tamında kodlanmış bazı kelimelere dayalı takip sisteminden ve İnternet
ortamındaki yönlendiriciler (korsanlar ve karşı korsanlar) çoğunluğun malumu-
dur. Söz konusu sibermetinlere dayalı iletişimin özellikle bazı çocukluk çağı-
daki bireylerin kültürel dünyalarında reel iletişimsel metinlerden daha etkin
olduğunu belirtebiliriz.

İktidarın güdülediği sözde özne, artık özgürleşmeyi tercih ettiği için kül-
türel değerlerinde değişikliğe giderek, küresel evren algısını benimseyebileceğini
ve böylelikle küresel iktidarın önemli cazibe merkezlerinden olan evrenselliğe de
ulaşabileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda öncelikle dış görünümünü özgürce
(sürekli) değiştirecek ve görünümdeki değişme ile özgürce yeni kültürel kimli-
ğine (daha doğrusu kimsizliğine) kavuşmuş olacaktır. Benzeri değişim araçla-
rıyla toplum algısı da iktidar tarafından kurgulanan yeni kültürel değerler
doğrultusunda oluşmuş olan bireyler topluluğu (yığın/ kitle) artık iktidarın kud-

retinin göstergesi ve teminatı niteliğindedir... Sürekli değişim ve tüketim girdabına kapılarak tükenen birey ahlakî değerlerini de belirtilen küresel kültür değişimine tabi tutmuştur. Bu doğrultuda atalık ve bilgelik benzeri tanımlamalar bilginin ve evrenin sürekli "gelişim"i karşısında gereksiz ve geçersiz nostaljik imgeler olarak sunulmakta ve kitle tarafından bu özellikleri ile algılanmaktadır. Böylelikle Orhun Abideleri'nde ifadesini bulan "Çin milletinin tatlı sözü ve yumuşak ipek kumaşı" yaklaşık bin iki yüz elli yıl sonra yine kültürel değişim ve dil silahı ile etkili olabilmektedir. Üstelik bu kez tüm ahlaki değerleri de değersiz bir tüketim metası formunda pazarlayabilmektedir. Bu bağlamda tüketim ekonomisinin temel lokomotifi olan televizyon reklamlarında içerisinde cinselliği barındırmayan tek reklam türü "bebek bezi" reklamları olarak karşımıza çıkmaktadır². Benzeri örneklere dayalı bu çarpıcı ve açığından çıkmış duruma ilişkin Fransız düşünür Michel Foucault görüşünü " *Ve tüm zevklerin kodunu, nihayet keşfedilen cinsiyet terimleriyle çözdüğümüzde özgürleştirdiğimize inandırıldık. Oysaki, daha ziyade, cinselliksizleşmeye, cinsel açıdan normlandırılmamış olan genel bir zevk ekonomisine yönelmek gerekir* (Foucault 2003; 114)." ifadesi ile dile getirmektedir. Gerek bireysel öznenin gerekse toplumsal öznenin kültürel değerlerini, kültürel değerlerin önemli bir birimi niteliğindeki ahlaki değerlerini rahatlıkla değiştirebilen küresel iktidar için ilgili kitlenin siyasal tercihlerinin manipülasyonu hiç de güç olmasa gerek...

Makalemizdeki tartışmaları özetleyecek olursak; öncelikle yazımızın başından sonuda dek öne sürdüğümüz temel görüşe vurgu yapmamız gerekir ki o da, iktidar kavramının yaşamın her alanında var olduğu gerçeğidir. İktidarı devlet ya da siyasal alan ile sınırlamak iktidarı gözardı etmek olacağı için, bu alanda iktidarla yapılacak mücadelenin akıbeti de Don Kişot'un yel değirmenelerine açtığı savaştan öteye gidemeyecektir. İktidar ve güç kavramları arasında ayrım olduğu unutulmamalı ve bu kavramların iletişim ve onun temel değeri olan dil üzerinden yayıldığı göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda başta iletişim bilimciler ve dil bilimciler olmak üzere akademik nitelikli çalışmaların dilin içeriğine (felsefi temellere bağlı olarak) yönelmeleri gerekmektedir. İktidarı sadece siyaset kurumu ile ilişkilendiren yaklaşımın bir diğer önemli yanlığı da *dili* salt bir hitabet ve belagat unsuru niteliği ile ele almalarıdır. Nitekim, felsefi temellere dayalı olarak dil bilimsel bağlamda değerlendirilen *dil* üye-

İktidarı devlet ya da siyasal alan ile sınırlamak iktidarı gözardı etmek olacağı için, bu alanda iktidarla yapılacak mücadelenin akıbeti de Don Kişot'un yel değirmenelerine açtığı savaştan öteye gidemeyecektir.

rinden etki alanı irdelenen iktidarın, kültürel değerler üzerinde rahatlıkla hegemonya kuramayacağı açıktır. Bu bağlamda kültür kavramını da soyut ve değerlendirilmesi güç metafizik kurgular evreni olarak değerlendirmek, mevcut iktidara tabiyetin bilimsel formu olarak ele alınabilir. Biz, kültürü somutlaştırarak bir metin niteliği ile ele almanın, kültürün gücünü ve önemini yadsımak değil, onamak anlamına geldiğini düşünmekteyiz. Metnin içerisindeki sözcelerin, cümlelerin, sözcüklerin değil de bir biçimbirimin (morphem) değişiminin dahi metni etkileyeceği ortada iken kültürel değerlerin böylesi bir çözümlemeye tabi tutulması, kültürün yaşamımızdaki ağırlığının da toplumca algılanabilmesini sağlayacaktır. Nitekim “*Toplumunu tanımak için kullanılan ve onun kimliğini oluşturan değerlerin ve kurumların içeriklerinin değişmesi nedeniyle toplumun düşüncesi de değişmektedir* (Bıçak 2009: 571).” ve bu kültürel değişimin dile dayalı kurgusu ve çözümlemesi felsefi temele dayandığı müddetçe iktidarın kurgusu ve çözümlemesi de gerçeğeleştirilebilecektir. ■

¹ Nielsen Audience Measurement 2010 ölçüm değerleridir.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Aydemir Ö.K., Aydemir N. E. 2010. *Özne-İktidar Bağlamında Televizyon Reklamlarının Artzamanlı Eleştirel Söylem Çözümlemesi*, 24. Ulusal Dilbilim Kurultayı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, s. 81-90.

Kaynaklar:

- Bentham J. (2008), *Panopticon Gözün İktidarı*, Çeviren: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınları.
- Bıçak A. (2009), *Türk Düşüncesi I Kökenler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Canetti E. (2006), *Kitle ve İktidar*, Çeviren: Gülşat Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault M. (2003), *İktidarın Gözü*, Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault M. (2005), *Büyük Kapatılma*, Çeviren: Işık Ergüden, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Searle J.R. (2006), *Zihin Dil Toplum*, Çeviren: Alaattin Tural, İstanbul: Litera Yayıncılık,

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR SİYASETİNDE BATILILAŞMA VE AHMET HAMDİ BAŞAR'A GÖRE YENİ DÜNYA DÜZENİ OLARAK ATATÜRK İNKILAPLARI

DR. OSMAN KUBİLAY GÜL*

Giriş

Millî Mücadelenin kazanılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti, her alanda, çağdaş devletler seviyesinin üzerine çıkma çabası içerisine girmiştir. Topyekûn girilen bir savaşın ardından kurulmuş olmasına rağmen Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan devletin temelini kültür olarak belirlemiştir. Ona göre, zafer amaç değil; araçtır. *"Her zafer bir sonrakinin aracıdır, asıl olan fikirdir!"* diyen Atatürk'ün tüm yeniliklerinde güttüğü temel düşünce ve değişmez amaç çağdaşlıktır.¹

Geçmişten gelen kültür öğeleri reddedilmeden çağdaş medeniyetlerin ulaştığı nokta da göz önünde bulundurularak Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya devletleri arasında hak ettiği yeri alabilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk daha Lozan görüşmeleri sürerken *"Memleket behemhâl asri, medeni, müteceddit olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır."* diyerek modernleşmenin Türkiye için bir hayat davası, mücadelenin ana meselesi olduğunu dile getirmiştir.²

* Sivas Yenişehir Anadolu Lisesi Tarih Öğretmeni.

Bu bağlamda, Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu bütün inkılapların kültür siyaseti içerisinde değerlendirilmesi yanlış olmaz kanaatindeyiz.

1. Atatürk'ün Kültür Siyaseti

Konuya girmeden önce Atatürk'ün "kültür" tanımını dile getirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Atatürk'e göre kültür ve medeniyet birbirinden ayrılmalıdır. Çünkü onun düşüncesinde kültürle uygarlık aynı şeylerdir ve bu anlamda bir bütün meydana getirirler ki bu da bütün davranışlara şekil vermesi gereken bir unsur olarak kabul edilir.³

Atatürk, Türkiye'nin temel siyasetini, yüksek ve inkılapçı bir kültür seviyesine varmak için daha çok çalışan, müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek olarak belirlemiştir.

Ona göre kültür, bir insan cemiyetinin üç türlü faaliyeti olarak kabul edilmelidir. Bunlar:

Devlet hayatında,

Fikir hayatında, yani ilimde, içtimaiyatta ve güzel sanatlarda,

İktisadi hayatta yani ziraatte, sanatta, ticaretle, kara, deniz ve hava taşımacılığında yapabildiği şeylerin tamamıdır.

Dünya üzerindeki bütün kültürlerin faaliyetleri aynıdır. Değişiklik yalnızca sonuçlardadır. Devletler yüksek bir kültür oluşturabilirlerse bu kültür daha başka milletleri de etkileyecek ve medeniyet olacaktır⁴. Yani, medeniyet tek bir milletin tekelinde olabilecek bir şey değildir.⁵ Milletler kendi kültürlerini medeniyet hâline getireceği gibi, dünya medeniyetlerinden de istediği gibi faydalanabilir. Yükseltmeyi başarırlarsa kültürleri medeniyet hâline gelebilecektir.

Atatürk, Türkiye'nin temel siyasetini, yüksek ve inkılapçı bir kültür seviyesine varmak için daha çok çalışan, müspet bilimlerin temellerine dayanan,

güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek⁶ olarak belirlemiştir. Görüldüğü üzere Atatürk, Türkiye'nin geleceğinin teminat altına alınmasını kültürlü gençler yetişmesine bağlamaktadır.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yaşanan sorunlardan bir tanesi de insanların yüzyıllardır alışmış oldukları yönetim tarzı ve kendilerine has kültürlerinin çağa ayak uydurabilir hâle getirilmesidir. Türkiye Cumhuriyeti hem yönetim biçimi ile hem de her alanda izlediği siyaset ile Osmanlı Devleti'nden farklıdır. Ata-

türk, geçmiş kültürü tam olarak reddetmemekle birlikte, kültürün millilik özelliğini koruyarak çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarılmasını hedeflemiştir. 1924 yılında yaptığı bir konuşmada:

*“Milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi bütin cihanda tam manasıyla medeni bir heyeti içtimaiye olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hakkı hürriyet ve istiklâli, malik olduğu ve yapacağı medenî eserlerle mütenasiptir. Medenî eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler, hürriyet ve istiklâllerinden tecrit olunmaya mahkûmdurlar. Tarihi beşeriyet baştanbaşa bu dediğimi teyit etmektedir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, şartı hayattır. Bu yol üzerinde tevakkuf edenler veyahut bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak cehil ve gafletinde bulunanlar, medeniyeti umumiyenin huruşan seli altında boğulmaya mahkûmdurlar. Medeniyet yolunda muvaffakiyet teceddüde vabestedir. İçtimai hayatta, iktisadî hayatta, ilim ve fen sahasında muvaffak olmak için yegâne tekâmül ve terakki yolu budur. Hayat ve maişete hâkim olan ahkâmın, zaman ile tagayyür, tekâmül ve teceddüdü zarurîdir. Medeniyetin ihtiraları, fennin harikaları, cihanı tahavvülden tahavvüle duçar ettiği bir devirde, asırlık köhne zihniyetlerle, maziperestlikle muhafaza-i mevcudiyet mümkün değildir.”*⁷ demektedir. Bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere Atatürk, geçmişe takılıp kalmanın hiçbir fayda sağlamayacağını, ilerleme yolunun ancak ve ancak ileriye bakmak olduğunu düşünmektedir.

Çağdaşlaşma yolunda Atatürk, kültüre ayrı bir önem vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültür olduğunu ifade ettiği gibi,⁸ kültürün ülkenin şekillenmesi çalışmalarında ilk unsur olarak ele alınması gerektiğini düşünmüştür. Atatürk için her hareket ilim zihniyeti, bütün kültüre şekil veren temel prensip ve bir hayat görüşü olarak hâkim olmalıdır.⁹ Bu sayede ileri kabul edilen Batılı devletlerin seviyesine erişilmiş olacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk, kültürel alanda yapılacak çalışmaların bir bütün olarak ele alınması gerektiği görüşündedir. Bu bütünün sağlanmaması durumunda diğer alanlarda yapılacak planların da başarı ihtimali kalmayacaktır. Başarı sağlanabilmesi için yapılması gereken ilk iş halkın ufkunun açılmasıdır.¹⁰ Dar ufka sahip olan halkın hiçbir alanda çağdaşlaşması mümkün görünmemektedir. Yüzyıllardır savaşlarla boğuşmuş ve ağır vergiler altında ezilmiş halkın ufkunun genişletilmesi ancak kültür ile mümkün olacaktır. Kültür sayesinde insanların ufku genişleyecek ve daha büyük işler başarmak için öz güvenleri yerine gelecektir.

Atatürk, kültürün önemini pek çok konuşmasında dile getirmiştir. Ayrıca Maarif Bakanlığının adını Kültür Bakanlığı olarak değiştirmek istemesi de kültüre verdiği önemin ciddi bir delili olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹

2.Kültür Siyaseti Çerçevesinde Batılılaşma ve Millî Kültür

Mustafa Kemal Atatürk'ün kültür siyasetinde Batılılaşmak şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. Fakat burada ayrımı yapılması gereken önemli nokta neden Batı'nın tercih edildiğidir. Atatürk, Türkiye'nin hedefini muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmak olarak belirlemiştir. Yani, Türkiye Cumhuriyeti, dünya üzerinde medeniyet nerede daha fazla ilerlemişse oraya yönelmelidir. O dönemde Batı'nın gelişmişliği fazla olduğu için Batı hedef alınmıştır. Zaten o dönemde tercih konusu olabilecek başka bir medeniyet yoktur.

Atatürk'ün müthiş bir asker olmasının yanında siyasi bir deha olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. O, bu dehası sayesinde Osmanlı Devleti'nin yıkılma sebeplerini çok iyi bir şekilde tahlil etmiş ve yeni kurulan ülkenin aynı yanlışları tekrar etmemesini sağlamaya çalışmıştır. Atatürk, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ana sebebini Osmanlı Devleti'nin elde ettiği zaferlerden sonra Batıyı küçük görüp onlarla bağlarını koparması olarak göstermektedir. Ona göre memleketler farklıdır fakat medeniyet birdir. Memleketlerin ilerleyebilmesi için yapması gereken en önemli şey medeniyete iştirak etmesidir.¹² Atatürk, ülkenin öncelikle medeniyete iştirak etmesini daha sonra da bu medeniyete katkı sağlamasını hedeflemektedir.

Atatürk, medeniyeti bütün dünya milletlerinin ortak malı olarak görmektedir. Bunu da "*Batı'ya rağmen Batılılaşmak*" olarak ifade etmektedir. Medeniyetin nimetlerinden faydalanmak birkaç devletin ya da milletin hakkı değildir. Bütün insanlar medeniyetten faydalanmalıdır. Buna Batılılar mâni olmaz.¹³ Yeni kültür, Batılı olacaktır ve bir yaşam biçimi olarak toplumsal yapının her kademesinde aynı biçimde var olacaktır.¹⁴

Türkiye'nin Batılılaşma hedefinde hiçbir zaman bir değişiklik olmamıştır. Daha 1923 yılında Atatürk:

*"Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asri, binaenaleyh garbi bir hükûmet vücuda getirmektir."*¹⁵ diyerek belirttiği hedefi ömrünün sonuna kadar devam ettirmiştir.

Batılılaşmaya karar verildikten sonra orta çıkan diğer mesele Batılılaşmanın nasıl olacağıdır. Batı tamamen mi taklit edilmelidir yahut Batı'nın belli yönleri mi alınmalıdır? Belli bir yön alınacaksa bu yönler hangileridir?

Medeniyetin
nimetlerinden
faydalanmak
birkaç devletin ya
da milletin hakkı
değildir. Bütün
insanlar
medeniyetten
faydalanmalıdır.

Atatürk, Batılılaşma konusunda ne kadar kararlı ise millî kültürün muhafaza edilmesi konusunda da o kadar kararlı gözükmektedir. Ona göre yapılması gereken tam bir taklitçilik değildir. Batı'da iyi görülenler, millî bünyemize uygun oldukları takdirde medeniyet seviyesi içinde benimsenmelidir.¹⁶ Görüldüğü üzere Batı'dan alınacak yönlerin iyi olması yetmemektedir. Bunların millî bünyemize de uyumlu olması gerekmektedir. Atatürk'ün millî benliği muhafaza etmeye önem verdiği açıktır.

Atatürk, geçmişi tamamen reddetmemektedir. Bilakis geçmişte atalarımızın kültürde dünya lideri olduğunu, Türkiye'nin de aynı yeri elde etmesi gerektiğini söylemektedir.¹⁷ Batılılaşma sayesinde millî kültürün yükselmesini hedeflemektedir.¹⁸ Ona göre kültür, millî benlik ve millî kimliğin toplamını ifade etmektedir.¹⁹ Zaten yüksek olan Türk kültürü yeniden canlandırılmalı, Batılılaşma sayesinde muasırlaşmalıdır. Millî benlik ve millî kimlik muhafaza edilerek gerçekleşecek Batılılaşma Türk kültürünü dünya medeniyeti hâline getirecektir.

Atatürk'ün kültür konusunda önem verdiği hususlardan biri de Türk dünyasının kültür birliği içinde olmasıdır.

Türk dünyasında bir kültür birliği oluşmasını arzulayan ve bu konuda büyük gayret gösteren Atatürk:

*"Türkiye dışında kalmış olan Türkler ilkin kültür meseleleriyle ilgilenmelidirler. Nitekim biz Türklük dâvasını böyle bir müsbet ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihine, Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesindeki Yakut Türklerinin dil ve kültürlerini bile ihmal etmiyoruz"*²⁰ sözleri ile Türk dünyasında siyasi birlik sağlanmasının güç olduğunu fakat kültürel birliği sağlamanın mümkün olduğunu anlatmaktadır. Bu sayede daha önce Türk dünyasını bir arada tutmuş Türk kültürü, yeni dünya düzeninde de Türk dünyasını birleştirmeye devam edecektir.

Sovyet Rusya, hâkimiyeti altında bulunan Türk devletleri ile Türkiye arasındaki bağı koparmak istemiştir. Bu amaçla Türk devletlerini Latin alfabesine geçirmiştir. O dönemde Sovyetlerden kaçıp Türkiye'ye sığınan Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Sabri Maksudi gibi daha birçok fikir adamı, Türk dünyasında meydana gelen kültür kopukluğunun giderilmesi gerektiğini Atatürk'e bildirmişlerdir. Atatürk, bu fikirleri benimseyerek hem Türk dünyasındaki bu kültür kopukluğunu gidermek hem de Türk milleti için hedef olarak gösterdiği Batı âlemi ile olan ilişkilerini daha düzenli bir şekilde yürütmek için Latin alfabesine geçmiştir (1 Kasım 1928).²¹

Atatürk'ün bu hamlesi Stalin'i tedirgin etmiş ve Stalin, Türk dünyasının kültürel bütünlüğünü bozmak ve Sovyet kültür birliğini sağlamak amacıyla 1930'da Kiril alfabesini resmî alfabe olarak kabul etmiştir.²² Bu durum kültür birliğinin

ne kadar önemli olduğunun anlaşılması açısından önemli bir örnektir kanaatindeyiz.

Yukarıda bahsettiklerimiz bir bütün olarak ele alındığında Mustafa Kemal Atatürk'ün yapmış olduğu bütün inkılâpların kültür ekseninde olduğunu söylemek yanlış olmaz kanaatindeyiz. Atatürk giriştiği bütün yenilik hareketleriyle üstün ve millî bir kültür oluşturmaya çalışmıştır. Bu çabalar esnasında gerek yurt içinde gerekse yurt dışında kendisine ve yaptıklarına hayranlık besleyen pek çok kişi olmuştur. Bunlardan biri de dönemin önemli bürokratlarından biri olan Ahmet Hamdi Başar'dır.

3.Ahmet Hamdi Başar'ın Atatürk'ün Kültür Siyaseti Hakkındaki Görüşleri

Ahmet Hamdi Başar'ın görüşlerine geçmeden önce kendisi hakkında kısaca bilgi vermek uygun olacaktır.

Ahmet Hamdi Başar, 1897 yılında İstanbul'da doğmuştur. Coğrafya eğitimi almış olmasına rağmen ekonomiye fazlaca ilgi duymuş ve iş adamı olarak Osmanlı'nın son dönemlerinde boy göstermiştir. Millî Mücadele sırasında M.M. Gru-

Medeniyetler,
doğar, genişler,
tezatlar içine
düşer ve çökerler.
Yeni medeniyetler
de eski
medeniyeti
yıkan
tezatlardan
doğar.

bunda görev alan Başar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da ekonominin millîleşmesi için çaba göstermiştir. Bu çabalar takdir görmüş ve Başar, İstanbul Liman Şirketi müdürlüğüne atanmıştır. Ayrıca 1933 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün yurt gezisine uzman sıfatıyla katılmıştır. Bu sayede hem devletin işleyişi hem de Mustafa Kemal Atatürk'ün inkılapları hakkında önemli izlenimlere sahip olmuştur.²³

Başar'ın önemli bir yanı da yapmış olduğu sosyolojik tespitlerdir. Başar, dünya medeniyeti üzerine çıkarımlar yapmış ve bu çıkarımları Türk inkılabı ile birleştirmeyi denemiştir.

3.1.Başar'a Göre Batılılaşmak

Ahmet Hamdi Başar, bu konuda Mustafa Kemal Atatürk'ün politikasını tam olarak benimsemiş görünmektedir. O da Atatürk gibi, Batılılaşmanın şart olduğunu fakat bunun için Batı'nın tamamen taklidinin gerekmediğini savunmaktadır. *"Batı'dan lazım olan her şey alınmalıdır fakat alınan her şey Türkiye şartlarına göre yeniden düzenlenmelidir."*²⁴ görüşündedir.

Başar, Batı'nın olduğu gibi alınmasının cemiyetimiz açısından da mümkün

olmadığı görüşündedir. Batı'dan her türlü yeniliğin, teknolojinin, kanunların alınmasına rağmen bunları uygulayacak ruhun Şarklı kalması alınan yeniliklerin istenilen etkiyi yapmasına engel olacaktır. Hatta bu taklidin devam ettirilmesi durumunda toplumun maddi olarak yükselmesine rağmen manevi olarak bir çöküntü yaşayacağı iddiasındadır.²⁵

Ona göre, Osmanlıdan kalma bir alışkanlıkla halk Batı'yı kötü görmekte ve ondan gelen her şeyi kayıtsız şartsız reddetmektedir. Bu nedenle Batılılaşmak ancak halkın güvendiği bir kişi eliyle ve inkılaplar halinde olmalıdır. Bu işi başarabilecek tek kişi ise Atatürk'tür. Ancak Atatürk gibi, halkının iyiliğini halkından daha çok düşünen birisi halka rağmen Batılılaşmayı sağlayacaktır.²⁶ Anlaşıldığı üzere Başar, Atatürk'ün yenileşme konusunda takip ettiği siyaseti yeğâne başarı yolu olarak görmektedir.

3.2.Dünya Düzeni Olarak Atatürk İnkıpları

Başar'a göre medeniyetleri oluşturanlar halklardır. Medeniyetler, doğar, genişler, tezatlar içine düşer ve çökerler. Yeni medeniyetler de eski medeniyeti yıkan tezatlardan doğar. Medeniyetin ilk kurulduğu zamanlar sükûn dönemi, tezatların ortaya çıktığı dönem buhran dönemidir. Sükûn döneminden buhran dönemine geçişi ise intikal dönemi olarak adlandırmaktadır.²⁷ Başar'ın bu düşünceleri göz önüne alındığında tezatlar yaşamaya başlayan medeniyetin kurtulma ihtimali yoktur. Yaşadığı buhran bir savaş ile son bulacak ve yeni bir medeniyet başlayacaktır.

Ahmet Hamdi Başar, batı medeniyetini kabul etmekle birlikte bu medeniyetin miadını doldurduğu görüşündedir. Çıkan I. Dünya Savaşı da Batı medeniyetinin sonudur. Artık dünyanın yeni bir medeniyet görüşüne ihtiyacı vardır.

Başar'ın, toplumların buhran dönemlerini nasıl atlatacağına dair görüşleri de vardır. Ona göre, buhranın atlatılması ve toplumun yeniden huzura kavuşması ancak, belli bir müddet yaşanacak olan, diktatörlük ile mümkün olacaktır. Bu konuda diktatöre büyük iş düşmektedir. Diktatör gücün etkisinde kalarak irticayın, eskinin, din ve ananenin temsilcisi olmamalıdır. Kazandığı iktidarı evlatlarına devretmeye çalışan diktatör, halkı kurtarmak yerine sürekli bir buhrana sebep olacaktır. Diktatör öncelikle inkılapçı bir yapıya sahip olmalıdır. Eski şartları değiştirmeye ve yeni ana prensiplere dayanmış bir refah ve sükûn devresine cemiyeti ulaştırmaya çalışmalıdır.²⁸

Başar, Mustafa Kemal Atatürk'ü buhran devrini sonlandırmak üzere gelmiş kişi olarak görmektedir. Toplumları buhrandan kurtaracak kişinin özelliklerini sıralarken bilerek veya bilmeyerek Atatürk'ün özelliklerinden bahsetmektedir. Bu da göstermektedir ki Başar, Mustafa Kemal Atatürk'ü yeni medeniyetin kurucusu, Türk inkılabını da dünyaya huzur ve refahı getirecek yeni dünya düzeni olarak görmektedir.

Başar'a göre Türk inkılabının en büyük zaferi, harikulade sezış kuvveti olmasıdır. Atatürk sayesinde inkılap heyecanını hiç yitirmemiş, kudretinden de hiçbir şey kaybetmemiştir.²⁹ Başar'ın, inkılapları dünya medeniyetinin temeline oturtmasının en büyük nedeni bu olsa gerektir. Zira sürekli bir dinamizm içinde olan inkılap kendisini sürekli olarak çağdaş tutabilecektir.

Ona göre, Türk inkılabı başlangıçta Batı'yı taklit etmiş olsa da daha sonra bundan vazgeçmiştir. Türkiye'nin kendisine uygun bir yol bulması gerektiğini savunmaktadır. Bunu da Kemalizm olarak dile getirmektedir. Kemalizm, yalnız

Yüksek Türk kültürünün, takip edilecek doğru kültür siyasetleri ile dünya medeniyetine pek çok şey katabileceği gibi medeniyetin bizzat kendisi olması da elbette ki mümkündür. Bu kültür ile yetişecek yeni neslin bunu başarabileceğinden şüphemiz yoktur.

Türkiye için değil, bütün geri kalmış, yeniden bağımsızlığını kazanmış, kalkınmaya girişmiş her memleket için ideal rejimdir.³⁰

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Başar, Türk inkılabının dünya çapında bir fikir akımı hâline gelebileceği görüşündedir. Ona göre, Türk inkılabının dünyaya sıcak gelecek ve yayılacak fikir hâlinde sistemleştirilmesi gerekmektedir. Atatürk'ün belirlemiş olduğu altı ok, sadece Türkiye'nin değil yeni dünyanın temeli olabilecek niteliktedir.³¹ Milli Mücadele ile müstemleke kavramını bitirmiş olan Türkiye, yeni dünya düzenini kurmak için ilk adımı atmıştır. Bundan sonrası Atatürk'ün fikirlerinin sistemleştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

Başar'ın inkılaplar ile ilgili diğer bir tespiti ise inkılapların halk tarafından yeterince benimsenmediğidir. Ona göre, halk Osmanlı hasretinden bir türlü kurtulamamıştır. Hatta dönemin münevverlerini dahi Atatürk'ü anlamamak ile itham etmektedir.³²

Bu münevverler sayesinde Atatürk'ün görüşleri yanlış anlaşılmakta ve Batı, körü körüne taklit edilmeye çalışılmaktadır.

Başar, gençler arasında liberalizm ve sosyalizminin yayılmasına da karşıdır. Ona göre, Türkiye'nin yükselme ve kalkınma yolunda ne liberalizme ne de sosyalizme ihtiyacı vardır. Türkiye'nin takip etmesi gereken tek fikir ancak Atatürk'ün fikirleri olmalıdır.³³

Sonuç

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Atatürk kültür alanında yenileşmeyi parça parça değil, topyekûn olarak yapmak niyetindedir. Ayrıca yeni kurulan ülkenin ana direği olarak da kültürü belirtmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda Ata-

türk'ün yapmış olduğu bütün yenilikleri kültür siyaseti olarak adlandırmak mümkündür.

Başar'ın değerlendirmeleri göz önüne alındığında Türkiye'nin takip etmiş olduğu kültür siyaseti bütün dünyayı etkileyebilecek durumdadır. Zaten Millî Mücadele ile mazlum milletleri derinden etkilemeyi başaran Türk inkılabı, aynı milletlerin çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkmasına da yardımcı olacaktır. Bu amaçla yapılması gereken de Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılapların sistemleştirilmesidir.

Bizce Atatürk'ün inkılapları ortaya çıkış dönemi açısından çok büyük alanları etkileyebilecek güce sahiptir. Önemli olan bu potansiyele sahip inkılapların nasıl sistemleştirileceğidir.

Bir durum değerlendirmesi yapmak gerekirse günümüzde Atatürk inkılaplarının dünya üzerinde ümit edilen etkiyi yapmadığı açıkça görülecektir. Hatta kendi toplumumuzda dahi Atatürk ve Atatürk inkılaplarına karşı kesimler bulunmaktadır. Bu da sadece Atatürk inkılaplarının değil, Atatürk'ün de yanlış anlaşıldığı, yahut daha da vahim olarak yanlış anlatıldığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Yüksek Türk kültürünün, takip edilecek doğru kültür siyasetleri ile dünya medeniyetine pek çok şey katabileceği gibi medeniyetin bizzat kendisi olması da elbette ki mümkündür. Bu kültür ile yetişecek yeni neslin bunu başarabileceğinden şüphemiz yoktur. ■

¹ Kavcar, Cahit (1981), "Atatürk'ün Kültürel Alanda Yaptığı Yenilikler", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 14, s. 1, s. 31.

² İnalçık, Halil (1972), "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", Derleyen: Zuhul Süzgün (Gezgin), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 33.

³ Yüksel, Ahmet Haluk (1989), "Atatürkçü Düşünce Sistemine Dayalı Toplumsal Kültür Anlayışı ve Kültürel İletişim", *Atatürk Yolu*, Kasım, s. 4, s. 578.

⁴ *Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri* (1998), C. I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 354.

⁵ Atatürk'ün sağlığında yapmış olduğu bu tanım günümüz Kültürel Antropolojisinde tartışmasız kabul edilen bir prensip hâline gelmiştir. Reşat Kaynar (1986), "Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz, S. 6, C. II, <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergilerIcerik&IcerikNo=978> (Erişim Tarihi: 23.07.2011)

⁶ *Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri* (1998), C. I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 350.

⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. II, 1952, s. 183.

⁸ *Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, C. I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 348.

⁹ İnalçık, a.g.m., s. 35, 36.

- ¹⁰ Gulzar, Ahmed (1972), “İktisadi Kalkınma ve Kültürde Değişmeler”, derleyen: Zuhul Süzgün (Gezgin), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 69, 70.
- ¹¹ Özdenoğlu, Şinasi “Atatürkçü Bir Kültür Politikasının Niteliği ve Amaçları”, *Türk Dili Dergisi*, Ekim 2007, C. XCIV, S. 670, s. 659.
- ¹² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. III, 1954, s. 67.
- ¹³ Tunaya, Tarık Zafer (1972), “İdeolojik İstiklal”, derleyen: Zuhul Süzgün (Gezgin), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. s. 89-90.
- ¹⁴ Yüksel, agm., s. 578.
- ¹⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. III, 1954, s. 68.
- ¹⁶ İnan, Ayşe Afet (1959), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 178.
- ¹⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. III, 1954, s. 91.
- ¹⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. I, 1945, s. 353.
- ¹⁹ Tural, Sadık Kemal (1995), “Atatürk'ün Kültüre Bakışı”, Ankara: *Türk Dili Dergisi*, s. 527, s. 1193.
- ²⁰ *Atatürkçülük III-Atatürkçü Düşünce Sistemi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını s. 30.
- ²¹ Kılıç, Selami (2000), Atatürk'ün Büyük Özlemi Türk Dünyası'nda Kültür Birliği”, *Atatürk Dergisi*, , C. 3, s. 1, s. 174.
- ²² Kılıç, agm., s. 175.
- ²³ Ahmet Hamdi Başar hakkında detaylı bilgi için bk. Osman Kubilay GÜL (2011), *Ahmet Hamdi Başar ve İktisadi Devletçilik*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ,
- ²⁴ Başar (1946), *Hürriyet Buhranları*, İstanbul: Gün Basımevi, s. 55.
- ²⁵ Başar *Hürriyet Buhranları*, s. 88.
- ²⁶ Başar *Hürriyet Buhranları*, s. 57, 58.
- ²⁷ Başar (1942), *Bir Medeniyetin Sonu*, İstanbul: İstanbul Cumhuriyet Matbaası, s. 18.
- ²⁸ Başar (1941), *Değişen Dünya* İstanbul: Kenan Basımevi, s. 19-25.
- ²⁹ Başar “Buhranlar ve İnkılaplar Telakkisi: Türk İnkılabının Kaynak Noktaları ve Seyri Etrafında Bir Tahlil, *Kooperatif*, Eylül 1933, s. 16, s. 4.
- ³⁰ Başar “Kapitalizmin ve Sosyalizmin Yeni Çehresi”, *Barış Dünyası*, 1 Nisan 1963, s. 13, s. 2.
- ³¹ Başar (1943), *Türkiye ve Yeni Dünya*, İstanbul: Barış Dünyası Neşriyat, s. 4, 6.
- ³² Başar, “Anlaşılamayan İnkılaplar”, *Barış Dünyası*, 1 Kasım 1962, S. 8, s. 3.
- ³³ Başar, “Sistemin Adını Koyalım”, *Barış Dünyası*, 1 Ekim 1962, S. 7, s. 40.

POPÜLER KÜLTÜR VE TÜKETİM STRATEJİSİ

DOÇ. DR. MUSTAFA SEVER*

Giriş

Popüler kültürü, kapitalist ekonomik düzenin ve dolayısıyla kültür endüstrisinin meydana getirdiği bir hayat tarzının kültürü veya böyle bir hayat tarzına egemen ve onu biçimleyen; biçimlediği ölçüde de biçimlenen kültür şeklinde tarif edebiliriz. Temel özelliği, tüketimi idealleştirmesi, hatta kut-sallaştırmasıdır. Elbette kendiliğinden, tabii bir üretimi, gelişmesi söz konusu olmayan bir kültürden bahsediyoruz. Bu yönüyle popüler kültüre, manipüle edilebilen kültür veya kapitalist tüketim stratejisinin (kültür endüstrisinin) belirlediği kültür de diyebiliriz. Batmaz, popüler kültürü "*Gündelik yaşamın kültürüdür. Dar anlamıyla, emeğin gündelik olarak yeniden üretilmesinin bir girdisi olarak eğlenceyi içerir.*" (şeklinde tanımlar. Batmaz'dan akt. Oktay 2002: 15)

Bu açıdan bakıldığında her devrin popüler olanı, dolayısıyla da popüler kültürü vardır ve bu, gündelik olduğu için yeniden yeniden üretilmeye muhtaçtır. Çünkü göreneğe dayanır. Yukarıda belirttiğimiz gibi po-

Popüler kültür,
ekonominin,
siyasetin, dinî ve
ahlaki sahanın
egemen güçleri
tarafından
manipüle edilen
kültürdür.

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi.

püler kültür, ekonominin, siyasetin, dinî ve ahlaki sahanın egemen güçleri tarafından manipüle edilen kültürdür.

Burada unutulmaması gereken şey, her ülkenin kendi iç dinamiklerince ürettiği, hatta manipüle ettiği popüler kültürün, o ülke için güncel olanı, revaçta olanı işaret etmesi, kamuoyu oluşturmaya, kültürel değerleri ve gelenekleri yeni biçimlerde yansıtmaya, güncellemesi açısından faydalı oluşudur. Diğer yandan yazımızda üzerinde durduğumuz temel konu ise, uluslararası sermaye tarafından siyasi, ekonomik ve kültürel içerikte bir endüstri olarak diğer ülkelere dayatılan popüler kültürdür. Bu durumu iki farklı örnekle açıklayalım: Teröre karşı millî birliğin tesisi yönünde kamuoyunu harekete geçirmek için stadyumlarda maç öncesi İstiklâl Marşı'nın okunması, İstiklal Marşı'nın popülerleştirilmesidir ve devlet tarafından manipüle edilmiştir. Diğer yandan yine devlet tarafından bayram tatillerinin uzatılarak bayramın tatile dönüştürülmesi, uluslararası sermayenin yönlendirmesi ve tamamıyla kültür endüstrisi anlayışının ürünüdür ve geleneğin zayıflamasına, hatta yok olmasına neden olabilir.

Çalışmamızda geleneksel kültürün özellikleri açısından popüler kültür/kültür endüstrisi değerlendirilmeye ve bu açıdan tüketim üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Geleneksel Kültür, Popüler Kültür

Toplumsal yapı, toplumun hayatini sağlayıcı işlevleri, bireyler arası ilişkileri (ekonomik, siyasî, dinî-ahlaki vb.) düzenleyen yapıdır. Bu yapının sağlıklı devam edebilmesi için birtakım işlevleri yerine getirmesi gerekir. Bu açıdan gerek kurumlar arası gerekse bireyler arası ilişkiler ve bu ilişkilerin eş güdüm içerisinde yürütülmesi büyük önem taşır. Bu da o toplumu oluşturan bireylerin paylaştıkları "ortak hafıza"nın genişliğine, güncelliğine, toplum bireylerinin genelini kabul ettiği değerler hâlinde yaşıyor olmasına bağlıdır. Bu yönüyle ortak hafıza, geleneksel kültürü muhtevirdir. Geleneksel kültür, toplum hayatında güncelliğini, işlevselliğini sürdürdüğü oranda toplumsal yapı sağlıklı işler, toplumsal düzen bütünlüklü ve uyum içerisinde devam eder. Burada geleneksel kültürün yapısal özelliklerinden bazılarını hatırlatmakta yarar var. Bu özelliklerden biri, geleneksel kültürün toplumun ortaklaşa üretimiyle kendiliğinden oluştuğu ve paylaşılr olduğudur. Bu yönüyle geleneksel kültür "paylaşılan idealler, değerler ve davranış standartlarıdır; bireyin eylemlerini gruplar için anlaşılır kılan ortak belirleyicidir." (Haviland 2002: 65). Paylaşılr olma sözü, toplumun bireylerinin üzerinde ittifak ettikleri ve korudukları değerlere işaret eder. İçine doğulan toplumda kişinin bu değerleri paylaşması, görerek, taklit ederek, daha sonraki süreçte de zihni gelişimine paralel olarak idrak etme becerisine göre toplumsallaşması şeklinde olur ve kişi, toplumun bütün bireylerince paylaşılan ortak kültüre göre nasıl davra-

nacağını, diğer kişilerle iletişimde nasıl hareket edeceğini öğrenir. “*Kültürün toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılmasına rağmen kişilerin tek biçimlilik arz etmedikleri dikkat edilmesi gereken bir gerçekliktir.*” (Haviland 2002: 66). Zira, ortak kültürü idrak etme ve yaşamada kişiler, aileler, topluluklar vd. arası farklılıklar her zaman var olur. Fakat bu durum, ortak kültürün paylaşılmasına, ortak değerlerde ittifak edilmesine engel değildir.

Geleneksel kültürün bir başka özelliği birleştirici oluşudur. Bu özelliği ile bireyler arası yardımlaşmayı, dayanışmayı tesis eder. Zira geleneksel kültür “*Cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, ihtiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitud, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder.*” (Turhan 1997: 48).

Geleneksel kültür, toplum hayatında güncelliğini, işlevselliğini sürdürdüğü oranda toplumsal yapı sağlıklı işler, toplumsal düzen bütünlüklü ve uyum içerisinde devam eder.

Geleneksel olarak nesilden nesile aktarılacak öğrenilen kültür, bireylerde doğdukları andan başlayarak yaşadıkları her türlü olay ve durum, o kültüre has kişilik modelinin meydana gelmesini sağladığı gibi başka bir kültürün model kişiliğinden de ayırıcı özellikler sağlar. Burada, tek tip kişilik söz konusu olmayıp geleneksel kültür açısından neyin doğru neyin yanlış olduğunu, normalin ne olduğunu, idealin hangi ölçülerde olduğunu ortak değer ölçütleri çerçevesinde kavrayan, olay ve durumlar karşısında aynı tepkiyi verebilen insan tipi kastedilmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, geleneksel kültürün özellikleri (ortaklaşa ve tabii üretilmesi, birleştirici oluşu) açısından popüler kültürü değerlendirecek olursak ilk başta popüler kültürün tabii bir şekilde meydana gelmediği görülür. Özellikle bir gereklilikten, kapitalizmin emperyalizm safhasına ulaşması sürecindeki sıkıntılardan kaynaklanmış, sanayileşmiş devletlerin ekonomik ve kültürel siyasetidir. Şöyle ki, 19. yüzyılda sanayinin, kapitalist üretimin gelişmesi, ürün çeşitliliğinin artması, Batılı ülkeleri pazar arayışına yöneltir ve kapitalizmin uluslararasılığı gündeme gelir. Sanayileşmedeki ilerleme iş bölümünü geliştirdiği gibi, nüfusun büyük merkezlerde toplanmasına da neden olur. Bunların yanında iletişimdeki teknolojik gelişmeler uluslararası iletişimi ve etkileşimi hızlandırır. Özellikle uluslararası üretim ve tüketim trafiğine hâkim olan Batılı devletler, az gelişmiş veya gelişmekte olan diğer devletlerin ekonomilerini denetim altına almayı hedeflerler. Elbette ekonominin denetimi, mal ve hizmetlerin tüketilmesini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için kültürel

denetimi de gerektirdiği için modernleşme adı altında birtakım stratejiler geliştirilir. Bu stratejiler, Lemonnier'in (2009: 305) belirttiği gibi ticari alanda, medyatik alanda, sanat alanında ve sosyolojik alanda uygulanmaktadır. Bu durumu başka bir dille Erdoğan ve Korkmaz "[E]gemen popüler pratikler belli zaman ve yerde baskın olan endüstriyel, siyasal, ekonomik ve düşünselle ilgili faaliyetlerdir." (2005: 78) şeklinde dile getirirler. Bu stratejilerin en önemli ayağı şüphesiz pazar konumundaki her ülkede zihniyet değişiminin sağlanması, millî değerlerin yerine egemen sermayenin tüketime yönelik değerlerinin konmasıdır. Bu değerlerin başında her şeyin pazarlanabilir olduğu gelir. Bu yolla her şeyin metalaşması, anlamsızlaşması ve hatta kutsalın değersizleşmesi, yani popüler ürün haline gelmesi sağlanır. "[M]eta (bu bir televizyon programı ya da kot pantolon olabilir) bir metindir, popüler kültürün temel bir kaynağını oluşturan potansiyel anlamlar ile potansiyel hazların söyleme dayalı yapısıdır." (Fiske 1999: 39). Ürün ne denli çok tüketilirse üretimi ve dolayısıyla kâr oranı da o denli fazlalaşacaktır. Bu nedenle popüler ürünün alıcısının, tüketicisinin, daha doğrusu hedef kitlesini oluşturan insanların ortak fikrî paydada / tüketme fikrinde birleştirilmesi gerekir. (Fiske 1999:40) kapitalist toplumlarda insanların ortaklaşa sahip oldukları şeyin, egemen ideoloji karşısında tabiiikleri veya güçsüzlükleri olduğunu belirtir; ki bu durum kişi için idrak edilemeyen bir durumdur. Çünkü insan burada etken değil, kullanılacak bir nesne konumundadır ve insanı tüketici olarak gören egemen ekonomik kültür, onu tüketmeye hazır hâle getirmek yönünde her türlü yolu deneyerek onu biçimlendirir.

Hâlihazırda içinde yaşadığımız, içli-dışlı olduğumuz ekonomik süreç budur ve bu süreçte popüler kültür veya uygulama olarak kültür endüstrisi faaliyetleri, geleneksel kültürün her unsurunu kullandığı için insanın idrak edebileceği durum yalnızca "tüketim" dir. Çünkü, bu ekonomik düzene göre her şey (soyut veya somut) bir metadır ve tüketilmelidir. İnsan tükettiği oranda vardır. Ekonomik düzeni şekillendirenlerin hedefledikleri tüketimi gerçekleştirmeleri için "tüketici kitlenin üzerinde çalışarak istediği şekli vermesi gerekir. Bu da başta kitle iletişim araçlarıyla olmak üzere, her türlü enformasyon denenerak yapılabilir. Toplum tüketilecek mala, talip hâle gelinceye kadar çalışılır. Bu süreçte kültür ürünlerinin endüstriyel bir madde haline gelmesi, kültür endüstrisini ortaya çıkarmıştır." (Sönmez 1999: 6).

"Kültür endüstrisi" terimi, T.W. Adorno'un verdiği bilgiye göre (2003: 76), Horkheimer ile 1947'de birlikte yayımladıkları "Aydınlanmanın Diyalektiği" adlı eserlerinde "kitle kültürü" terimi yerine kullandıkları bir terimdir. Adorno, kültür endüstrisinin eski olanla tanıdık olanı yeni bir nitelikte birleştirdiğini belirtir. Adorno'ya göre kitlelerin tüketimine göre düzenlenen ve büyük ölçüde o tüketimin yapısını belirleyen ürünler, tüm sektörlerde az çok bir plana göre üretilir.

Tüm sektörler yapısal olarak benzerdir ya da en azından birbirinin açıklarını kapatarak, neredeyse tamamen gediksiz bir sistem oluştururlar. Bunu olanaklı kılan sadece çağdaş teknik olanaklar değil, aynı zamanda ekonomik ve yönetsel yoğunlaşmadır. Kültür endüstrisi kasıtlı olarak tüketicileri kendisine uydurur. (2003: 76).

Kültür endüstrisinin her uygulaması kâra yönelik ve işleyişi üretim, dağıtım ve ürünün yeniden üretimi şeklindedir. Bu özelliği ile maddi yönlendiriciliği yanında manevi açıdan da halkı -bilgi ve haber kaynaklarını tekelinde bulundurması sebebiyle- yönlendirmede etkindir. Bunu yaparken toplumun değer yargılarını, mantık veya ahlak kurallarını hiçe saymada son derece ataktır. Kültür endüstrisinin bu özellikleri, kültürel ürünlerin tüm dünyada *"birbirinin yerine geçebilir bir aynılığa"* (Adorno 2003: 81), tekdüzeliğe dönüşmesine sebep olmuştur. İletişimdeki sınır tanımaz hızlilik sayesinde bir yerde tüketime sunulan kültürel ürünün çok kısa zaman içinde benzerleri daha doğrusu sahneleri üretilmekte ve tüketilmektedir. Kültür endüstrisinin *"ürünlerinin tüketme süreci kişileri süregelen sosyal kurallarla kendilerini bir tutmaya, yani özdeşleştirmeye, bağdaştırmaya ve neyseler o şekilde devam etmeye sevk eder. Kişiler düzenin ürettikleri şeyler için duydukları arzu ve bu şeyleri tüketmeden aldıkları zevk yoluyla var olan düzene uydurulur ve ayarlanır."* (Erdoğan ve Alemdar 2005: 289). Böylece kişiler birtakım tüketim alışkanlıkları ve bu alışkanlıklara paralel kültürel değerleri edinirler. Burada sözü edilen insanların özellikle çocuk ve gençler olduğu unutulmamalıdır; ki buradaki temel amaç, nesiller arası kültür aktarımının (kültürleşmenin) önünün kesilmesidir. Öyle ki özellikle son otuz yıl göz önüne alındığında ülkemiz insanının -özellikle genç neslin- kültür endüstrisi tarafından kültürlendiğini; eğitim, çalışma, spor, düşünme, eğlenme, yeme-içme, vd. hususlarda geleneksel kültürden/hayat tarzından uzaklaştırıldığı görülür. Genel anlamda Batı hayat tarzı olarak adlandırdığımız, ancak doğrusu Amerikan hayat tarzı diyebileceğimiz hayat tarzı, -özellikle büyük şehirlerde- Türk hayat tarzının yerine geçmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, artık sayısı yüzlerle ifade edilen radyo ve TV kanallarından yayılan Amerikanvari reklam, film ve programlarla Türk ahlaki yapısının yerine utanmanın, ayıbın, saygının, vefanın, sevginin, vb. erdemlerin olmadığı yeni bir ahlaki anlayış tesis edil-

Kültür endüstrisinin her uygulaması kâra yönelik ve işleyişi üretim, dağıtım ve ürünün yeniden üretimi şeklindedir. Bu özelliği ile maddi yönlendiriciliği yanında manevi açıdan da halkı yönlendirmede etkindir.

mektedir. Zira basın-yayın organlarında (farklı TV ve radyo kanalları, farklı gazeteler, dergiler olsalar da) verilen bilginin tek kaynaktan verilir olması, kitleleri tek yönlü bilgilendirmekte ve düşündürmektedir. Yeme-içme geleneğinin yerine Mc Donald's, Pizza Hut, Burger King, vd. fast food mekânlarında mekanikleştirilen bir yeme-içme kültürü ve adabı ikame edilmektedir. Dahası dürümlend, dönerland, kebabhouse, vd. adlarla yerli taklitleri de geleneksel yiyecekleri fast food anlayışı ile servis ederek yangını körüklemektedirler. Oyun ve eğlence konusunda, özellikle çocuklar ve gençler bilgisayarın tutsağı olmuş durumdadırlar. Özellikle düşük veya orta gelirli aile çocukları ve gençleri apartmanlar arasında oyun mekânlarının olmayışı, dahası uygulanan sınav maratonunun onlara oyun zamanını kısıtlaması sebebiyle odalarına kapanmakta, bilgisayarda keşfettikleri sanal dünyada yaşamaktadırlar ve aileleri ile ilişkileri neredeyse yok olmaktadır. Maddi gücü elverişli olanlar ise büyük alışveriş mekânlarındaki oyun alanlarına, Disneyland, Toys' R's gibi Batı tipi oyun merkezlerine gitmektedirler. Diğer yandan hypermarketler, supermarketler, vb. alışveriş merkezleri ile Türk hayat tarzının ötesinde savurgan bir tüketim yaşatılmaktadır. Tüm bunlar özellikle son otuz yılda dilde, düşüncede, anlayışta, kısaca yaşayışta etkilerini göstermiş ve göstermekte, başka bir dilde, başka bir düşünce ve anlayışta, yaşayışta nesiller meydana gelmektedir.

Artık sayısı yüzlerle ifade edilen radyo ve TV kanallarından yayılan Amerikanvari reklam, film ve programlarla Türk ahlaki yapısının yerine utanmanın, aybın, saygının, vefanın, sevginin, vb. erdemlerin olmadığı yeni bir ahlâkî anlayış tesis edilmektedir.

Tüketime dayanılmaz hafifliğinde ürünlerin bolluğu ve çeşitliliği, albenisi, kolay ve çabuk elde edilir olması¹ âdeta beyinleri her an bombardıman eden reklamlar, vb. sayesinde popüler bir hayat sürdürülmektedir. Ki bu yolla yaşanan süreçte kendi olmaktan uzaklaşan, Amerikan pop kültürüne eklemlenen ve dolayısıyla onlarla aynileşen bir Türk kültürüne doğru gidilmektedir. Bu sadece Türk kültürü, Türk insanı için bir tehlike olmayıp küreselleşen dünyada pek çok ülke, pek çok insan için geçerli bir tehlikedir. Zira, Pierre Hassner'in de temas ettiği gibi, teknik ilerlemenin etkisiyle fert bugün kendini ailevi, millî, kültürel ve dinî hareket noktalarından koparılmış, istikrar ve duygu ihtiyaçlarına cevap vermek için karmaşık ve değişen bir dünyada yarış ve rekabetin sertlik ve acımasızlığına terk edilmiş bulmaktadır (Akt. Ruano-Borbalan 2009: 396). Hiçbir ahlaki, insani değer gözetmeyen, her yolu meşru gören kültür endüstrisinin uygulayıcıları, tüketici üzerinde yaptıkları geniş araştırmalar ve reklamlarla insanları -iht-

yaçları olsun veya olmasın- tüketmeye, dolayısıyla da onu yeni bir hayat tarzını benimsemeye zorlamaktadır. Oysaki hayat tarzı gelenekselidir ve kişi içinde yaşadığı toplum değerleri çerçevesinde hayat tarzını kendi biçimlendirir. Fakat, günümüzde ticari egemen kültür/kültür endüstrisi, kişinin hayatı üzerinde tahakküm kurmuştur. Bunu, başta tv olmak üzere iletişim araçları vasıtasıyla yapmakta, beyinler yıkanmaktadır.

Sonuç:

Tüketimin dayanılmaz hafifliğinde ürünlerin bolluğu ve çeşitliliği, albenisi, kolay ve çabuk elde edilir olması âdetâ beyinleri her an bombardıman eden reklamlar, vb. sayesinde popüler bir hayat sürdürülmektedir.

Her millet hayatîyetini devam ettirmeye yönelik birtakım planlar, programlar yapar, uygulamalarda bulunur. Başka kültürlerin etkilerine karşı varlığını koruması, koruyucu tedbirler alması meşrudur. Plan, program ve uygulamalarla işleyişini, toplumsal yapısını günceller, eksikliklerini giderir, çağın gereklerine uygun bir yapıyı tesis etmeye çalışır. Tüm bunları yaparken geleneksel kültürünü, tarihini, dilini, dinini, ahlaki değerlerini göz önünde bulundurur. Diğer milletlerle/ devletlerle ekonomik, siyasi, kültürel ilişkiler kurabilir; ancak bu ilişkiler devletler arası "menfaat" ilişkileridir. Yani her millet/ devlet bu ilişkilerden bir şeyler umarak diğer devletle ilişkiler geliştirir.

Şüphesiz söylediklerimiz ideal olandır ve ilişkilerde her bir devletin eşit haklara sahip olduğu durumu işaret etmektedir. Oysa gerçekte yaşananlar bu kadar basit değildir. Neredeyse yarım asırdır Avrupa Birliğine dahil olmak için her şeyi yapan, AB yetkililerinin direktiflerini kayıtsız, şartsız yerine getiren bir Türkiye söz konusudur. İlişkilerde inisiyatif elinde bulunduranın, ilişkilerin sürmesinde şartları belirleyen AB olduğu, dolayısıyla kültür endüstrisini yönetenin de Avrupalı zihniyet olduğu açıktır. Bu zihniyet, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de dünyayı bir pazar olarak gören zihniyettir. Küreselleşen dünyada modernliği, çağdaşlığı, demokrasiyi, insan haklarını, vd. götürmek üzere ülkelerin iç işlerine karışmakta, hatta ülkeleri işgal ederek kendisine yandaş hükûmetleri iktidara getirmektedir. Kendi dışındaki kültürleri aşağı, barbar, vb. gören ve yok etmeyi meşru sayan, bunu da onlara uygarlık götürme olarak gören bir Batı söz konusudur. Kendi ifadeleriyle bu; ekonomik, siyasi ve kültürel bir Haçlı Hareketidir. Batı haricî milletlerin kontrol altına alınması, Batılılaştırılması, yani kendisine bağımlı hâle getirilirken aynı zamanda kendisine benzetilmesi hareketidir. Yaşanmakta olan süreçte kendi olarak kalabilmek her milletin ana sorunudur. Ya

küreselleşme rüzgârında savrulup küreselleşmenin efendilerince verilen rolü yerine getirecekler veya millî kimliğini küresel dünyada geçerli kılacaklardır. Sorunun tespiti, çözüme giden yolu da gösterir. Hiçbir ülke sorunlarını dışarıdan taşınan hazır çözümlerle gidermemiştir. Küreselleşen ilişkiler içerisinde eyleyen mi yoksa eynilenen mi, efendi mi köle mi olunacak, bu gibi soruların cevaplanması için, geleneksel tarihî bilgiden, ortak hafızadan faydalanarak bu bilgilerin sunduğu imkânları ve uyarıları görmek, içinde yaşanılan safhada kendi millî kimliğimizi yeniden inşa etmenin şartlarını oluşturmak güncel en önemli gerekliliktir. ■

¹“Vatandaşlık numaranızı ve ne kadar kredi isteğinizi bildirin, kredinizi hesabınıza yatalım.” türünden bir reklam, tüketimin nasıl kolay ve hızlı yapılabileceğini örnekler sanırım. Zira, hiç peşinat ödemedi 1-2 gün içinde bir otomobile sahip olan yurdum insanı, bu endüstri kültürü içinde “özgürlüğü ve zenginliği” (!) yaşadığını sanmakta ve bu özgürlük içinde diğer insanlarla yarışmaktadır.

KAYNAKLAR

- ADORNO, Theodor W. (2003), **Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken**, çev: Bülent O. Doğan Cogito, Yaz, Sayı 36, s. 76-83.
- ERDOĞAN, İ.-ALEMDAR, K. (2005), **Popüler Kültür ve İletişim**, Ankara: Erk Yay.(2.bs.).
- FİSKE, John (1999), **Popüler Kültürü Anlamak**, çev: S. İrvan, Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- HAVİLAND, William a. (2002), **Kültürel Antropoloji**, İstanbul: Kaknüs Yay.
- LEMONNIER, Bertrand (2009), “**Pop Kültürün Doğuşu**”, Evrenselden Özele Kültür ed. N. Journet; çev: Y. Sezen, İstanbul: İz Yay. s. 303-311.
- OKTAY, Ahmet (2002), **Türkiye’de Popüler Kültür**, İstanbul: Everest Yay. (5.b).
- RUANO-BORBALON, Jean-Claude (2009), “**Değerler ve Kültürler: Postmodern mi Olacağız?**”, Evrenselden Özele Kültür ed. N. Journet; çev: Y. Sezen, İstanbul: İz Yay. s. 389-397.
- SÖNMEZ, Selim (1999), “**Hayat Tarzı, Hegemonya ve Popüler Kültür**” Köprü Dergisi, Popüler Kültür Özel Sayısı, Yaz, Sayı 67, s.3-11.
- TURHAN, Mümtaz (1997), **Kültür Değişmeleri**, (İstanbulhyl), MÜ İlahiyat Fak. Vakfi Yay. (3.bs.).

POLİTİKANIN VE SANATIN SIRADANLAŞMASI

AHMET ŞAFAK*

Napolyon, “Bana ya on bin asker bulun, ya da on tane marş yazıp getirin.” demiş. Herhâlde Napolyon, on marşı halkın üzerinde kullandıkça on bin asker bulmanın kolaylaşacağını düşünmüştür.

Alınız size siyaset ile müzik arasındaki ilişkiye çok temel bir örnek.

Bugüne baktığımızda, hükûmetin açılım politikalarını kamuoyuna yedirme noktasında sanatı ve sanatçıyı kullanma iştihası, sanatın ve politikanın iç içeliğini subuta erdirmektedir. Üstelik de Napolyon sanatçıdan marş isterken günümüz politikacıları sanatçının kendisini sahaya sürmektedir. Sanatın metalaşmasından sonra sanatçının politik bir argümana dönüşmesinin açık bir işareti, açılım sürecinde gözümüzün içine sokulmuştur. Bu iç içelik dikkatli bir analize muhtaçtır.

Popüler kültürün yaygınlaşmaya meyyal en önemli unsurlarından biri olan sanat ile postmodern süreçle birlikte elitist karakterini yitirerek popüler kültür ürünü hâline gelen politikanın ilişkisi, son yıllarda kesif bir görüntü arz etmektedir.

Bu durumu sosyal psikoloji açısından nasıl değerlendirmeliyiz?

Toplumsal meselelere ilgisiz kalmayı bir tür savunma refleksi olarak gören ve siyasal konularda öne çıkmada ürkek davranan sanat dünyasının hükûmetin açılım politikasına böylesine şehvetli bir katılımı teşne olmasının arkasında acaba politik bir cezbe mi yoksa muktedir politik sınıfın erdem, elitizm, bilgi ve entelektüel donanımdan sıyrılmış olması mı yatmaktadır? *Sanatı politikaya yaklaştıran, sanatçıya politikacıya yaklaşma cesareti veren politik kültürün sıradanlaşmasıdır, diyebilir miyiz?*

Aydınlarm, aydınlığın kaybetmeleri ile sanatçının estetikten ve marifetten kopmuş olmaları aynı zaman dilimine mi rastlamıştır?

* Sanatçı.

Sanat ve politika müthiş bir sıradanlık süreci yaşamaktadır.

Ve sıradanlık bir yok oluş eşiğidir.

Jean Baudrillard, artık hiçbir şey sona ererek ya da ölümlerle yok olmuyor, hızla çoğalarak, sirayet ederek, doygunluk ve şeffaflık yoluyla yok oluyor. Artık ölümcül bir yok olma biçimi değil, benzeme özelliği göstererek çoğalma yoluyla, üst üste, birbirine katlanarak dağılma yoluyla yok oluyor, derken bize bu sıradanlaşmayı mı hatırlatmaktadır?

Türkiye son kırk yılını sorunlar, meseleler sarmalında geçirirken, ülkenin sosyal eliti olarak görebileceğimiz sanatçılar, balkondan seyretmeyi yeğlemişlerdir. Politika ise arada bir başını uzatıp kekreş de olsa sesini çıkaran sanat tayfasına hep mesafeli davranmıştır. Ziya Gökalp'ın "*Sanat oyundan doğmuştur.*" sözü âdeta sanatçıyı çocuksu bir mevkide değerlendirme alışkanlığını hatırlatır gibidir. *Çocuk sevilir ama sayılmaz.*

Ancak postmodern aşamanın en cevval beşerî alanı olan popüler kültür, rastladığı her şeyi sarmalamakta ve içine alıp sıradanlaştırmakta iken bundan ne müzik ne de siyaset kendini kurtarabilir. Özdemir Asaf'ın şiirinde belirttiği gibi, "*Bütün renkler eşit kirlenirler ama önceliği beyaza verirler.*"

Sanatın İlizyonunda Kaybolan Politika

Toplumu bir organizmaya benzettiğimizde sanatın sıradanlaşmasından siyaset kendisini kurtarabilir mi? *Sorumluluk kültürünün esas alındığı üreten toplumdaki bireysellik tarzının egemen olduğu videtip topluma geçiş yaparken sosyal-sivil alanların benzeştiğini, aynileştiğini hep birlikte görmüyor muyuz?*

Bu benzeşim aynı zamanda bir ortaklığı da peşinden sürüklemiş mesela müzik, sosyal bir olgu, toplumsal bir iletişim aracı olarak toplumu etki altına alırken siyasetçi halka ulaşmak yolunda sanatı alabildiğine kullanmıştır? Açılım kurmaylarının "*Sanatçılar elini taşın altına koymalıdır.*" iradı bu anlamda değerlendirilmelidir.

Ancak "Bu ilişkide edilgen taraf kimdir?" sorusu da sorulmalıdır. Çünkü *sanatın karakteri dışıl, politikanın karakteri eril görünse de karşılıklı simbiyotik bir suistimal konusudur.* Hatta politika, kitleleşme canavarı olan müziğe ve popüler sanata bu cihetinden dolayı her zaman meftun durumda olduğundan aşkı için her zaman değişmeye amade genç aşık rolü politikaya kalır. Ancak aralarındaki ilişki önceleri fayda esasına dayalı bir ilişkidir. *Düşündürme, duyumsama ve ilizyonun beni yaşatsın* düsturu politika ile sanatın pragmatik ilişkisini anlatmada mahirdir. Ancak bu denli pragmatizm zamanla politikanın uğradığı erozyonun da önünü açar. Belli bir süre sonra alanlar birbirine karışır ve kimin politika kimin sanat yaptığı belli olmaz. Politika ve Sanat üniform bir dalgaya dönüşür. Kuarkların belirsizliği.

Toplumun şekillenmesinde kamuoyu oluşturma noktasında müzik etkili olduğu müddetçe bu ilişki sürecektir. Müzik modern dönemde gücünü belirginleştirmiş, postmodern aşamada ise tamamen toplumsallaşmıştır. Çünkü herkes

şarkı söyleyebilmektedir. Nasıl olsa detonasyon, entenasyon, prozodi gibi profesyonel müzikal kavramlar uzun bir zaman diliminde sanatın fiilî düzen alanından çıkmıştır. Profesyoneller de sıradanlaştıkça, halk kitle iletişim araçlarına hücum ederek mikrofonu eline almıştır. İletişim araçlarının magazin programları yeteneksizliğin içselleştirilmesi sonucunu doğurmuş, yeteneği değil kendini göster merhalesi halkı vitrine, sahneye, ekrana taşımıştır.

Yarışmanın adı artık "yeteneksizsiniz" dir. Hedef kitlesi ise sadece sosyal cesareti bir yetenek gibi cebine koymayı başaran halktır.

Sanatçı dibe vurmuşken tabiat boşluğu affetmeyecek, boşluk halk tarafından doldurulacaktır.

İşte siyasetin müzikle girdiği sıradan ilişki bu sarmaldan yola çıkar. Çünkü müzik ruhun gıdasıdır. *Halkın temel gıda sorununu çözmekte zorlanan siyaset, şöhret kamçısıyla kıvranan elitlerini rol-model tahtına oturtturarak halka umut telkini yapmakta ve gıdanın en beleş merkezi olan ruhu tatmin ederek halkın hayallerine sarılmaktadır.*

Politika bir orta sınıf aletidir ve sanatçılar orta sınıfın göz bebeğidir. Sanat değişken, gelişken ve atak haliyle haberin kaynağı olduğu için medyanın konusudur. Bu da sanatçının gündemde kalması ve kolay müttefik bulması sonucunu getirmiştir. Sanatçının aynaya yansıyan resmi işte bu medyadaki müttefikler tarafından çizilmiş, halkın belleği biraz da bu müttefiklerin duruşu ile belirlenmiştir. Ancak gelinen nokta sanatın ve politikanın birlikte değer kaybettiği noktadır. Çünkü kaba bireyselleşme sanat-medya-sermaye-politika sarmalını kırmıştır. Artık yeni bir dönem başlamıştır ve Kuantumcu belirsizlik hayatın bütün alanlarında köşeli ifadeleri silmeye amadedir.

İnsan şöhret, şirket müşteri, millet kültür arar...

Bu sebeple siyasetle müziğin bambaşka alanlar olduğunu topluma enjekte etme gayreti inandırıcı olamaz, toplumu, sanatçılar eliyle siyasetten uzak tutma, moda deyimle depolitizasyon tuzağı bir siyasi projedir. Alışveriş mağazalarında bütün gün boyu yabancı müzik çalınması ve kulağımızın pop müzikle doyurulması rastlantı değildir. Popüler kültür bir siyasal argümandır.

Dikkat edilecek olursa ulusal kamuoyunun, küresel etkileşime açık olduğu bir zamanda pop kültür hem resmi düzen hem de fiili düzen tarafından pompalanmıştır. Angloamerikan yaşam biçiminin dünyevi açılımı olan küreselleşme kendi tek tipçiliğini dünyaya yayma çabası içindedir. Batı'da özellikle Amerika ve İngiltere'de pop kültür, insanın müşterileşmesi şeklinde de tecelli etmiştir.

Postmodern aşamanın en cewal beşerî alanı olan popüler kültür, rastladığı her şeyi sarmalamakta ve içine alıp sıradanlaştırmakta iken bundan ne müzik ne de siyaset kendini kurtarabilir.

Dünyanın bütün çok uluslu markaları kendisini daima hatırlatacak ikonları çıkarma, besleme, üretme, yaygınlaştırma ve yenileri ikame ederek tüketme amacı gütmüştür. Edebiyatta, siyasette, sinemada, tiyatrodan öne çıkanlar itina ile kullanılmıştır. *Çünkü insan şöhrat, şirket müşteri ama millet kültür arar.*

Ayrıca küresel ideolojinin sahipleri ulusal toplulukları kendi tüketim atmosferine çekmek için de bu belirsizlik iklimini ha bire pompalamıştır. Örneğin, bu ekonomik sürecin ortak karakteri hızdır. Öyleyse müziği de hızlı olmak zorundadır. Bu bizi caz, klasik, folklorik müzik yerine hip-hop, rock, pop müziğin öne çıkarıldığı bir gizli manipilasyona götürür. Televizyonlarda sanatçılara "Lütfen hızlı parçalar okuyun." denmesinin sebebi budur. Stüdyoya alınan daimî seyircilerin dinleyici değil tempocu oluşları ve ağıtlara bile el çarparak ritimle alkış tutmasının nedeni de bu manipilasyondur. Bu hız kültürü düşünmekten alıkonmayı getirir. Çünkü insan dururken düşünür. Bu pompalama, yaygınlaştırma girişimi küresel ideolojinin en ilginç saldırı biçimidir. Siyasi ve politiktir. Çiklet, çikolata, burger, kola kapitalist ideolojinin sevimli materyalleridir. Bunların ambalajları da tüketim ideolojisinin renkli doktriner eserleridir.

Bu anlayış kurgusaldır, inşa edilmiştir, gerçektir.

Kültür Milletler Mücadelesi Alanıdır

Kapitalizm gerçeğin belirsizlik alanında varlığını sürdüren bir mavi sakal gibidir. Gücü insanın arzularını şekillendirmesinden, çeşitlendirmesinden, renklendirmesindeki başarısından gelir. İdeolojisini saklayan da bu belirsizlik maskesidir, belirsizliği yönlendirme yeteneğidir. Ama temel çelişki kapitalizmin kültür temsiliyetinde aranmalıdır. Hangi kapitalizm? Üretime dayalı Ren tipi kapitalizm mi, tüketimi ve para oyunlarını esas alan Angloamerikan kapitalizmi mi?

Kültüralist çalışmaların epeydir uzak durduğu bu soruların dibinde milletler mücadelesinin yattığını görmek kaçınılmazdır.

Kapitalizm, gücünü kurumlaştırmış ve bu gücü başka millî hudutlara taşımaya azmetmiş milletlerin sosyoekonomik, sosyokültürel enstrümanlarıdır. Müzik ve sanat bu enstrümanın olmazsa olmaz parçasıdır ve siyaset milletler mücadelesinin temas noktası ya da savaş meydanı ise müzik bu savaşın etkileşim, uyutma, yönlendirme, apolitize etme vasıtasıdır.

O yüzden insanın gündemine giren her şey siyasiydir.

Sanatla siyaset yan yana gitmez, doğrudur.

Çünkü onlar hiçbir zaman yan yana olmamışlardır.

Hep iç içedirler.

Ve birlikte sıradanlaşırlar. ■

SIYASİ BELLEĞİN TAHRİFİ VE MİLLİYETÇİ SIYASET

PROF. DR. NADİM MACİT*

Giriş

Siyasi geleneğimiz, tarihî tecrübe içerisinde oluşan siyasi akılla tarihî ufkun buluşmasından teşekkül eden hamleciliği temsil eder. Bu yönüyle gelenekçilik millî ruha dayanır. Çünkü kültür, dünyayı algılamak, ifade etmek, amelî hayata taşımak ve manayı müşahhas (sanat ve estetik) hâle getirmek gibi unsurların tümünü içeren nazari ve amelî akıldır. Bu nedenle tarihî değişimin gereği olarak siyasi aklın yenilenmesi millî ruhun damgasını taşır. Bir milletin varlığa ve hayata yüklediği anlamın boyutu somut kültürel eserlerde, hamleciliği ise tarih içinde kurduğu devletlerde ve geliştirdiği sistemlerde/modellerde görülür. Tarih hem dilin ve kültürün hem de siyasi mefkûrenin ve egemenliğin somut aynasıdır. Aynalar yalan söylemez. Türk milletinin tarih içindeki etkinliğini ve oynadığı rolü görmek isteyen bu aynaya bakması yeterlidir.

Siyasi aklın girişi bilgiyle başlar. Göktürk Yazıtları'nda bütün felaketlerin arkasında ve önünde bilgisizliğin/cehaletin yattığı açıkça belirtilir. Bilgi, inanç ve değerlere eşlik ettiği kadar, gözlem ve tecrübenin verilerine de dayanır. Sadece bilmek yetmez, aynı zamanda bilgiyi gereği gibi ve amacına uygun olarak kullanmak esastır. Bu açıdan baktığımızda diyebiliriz ki Türk toplumu aynı zamanda pratik toplumdur. Bütün bunları anlamlı kılan toplumun ve devletin çıkarıdır. Dolayısıyla Türk kültüründe siyasetin ana konusu, hem milleti oluşturan fertle-

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi.

rin ilişki düzenini hem milletin kimliğini ve toplumsal rolleri belirleyen kültürün ve kültüre gömülü tasavvur biçimlerinin oluşturduğu sınırlar çerçevesinde millete ve onun örgütlenmiş biçimi olan devlete hizmettir.

Hür millet, bağımsız devlet ideali siyasi aklın ana omurgasını oluşturur. Çünkü devlet, bir arada yaşamının içtimai, ahlaki ve hukuki sonucudur. “Kötü kanunlarla devlet idare edilmez.” vurgusu birlikte yaşama iradesini teminat altına alır. Millet hâlinde yaşamının amacı, diğer milletlere karşı ortak menfaatleri korumak olduğu gibi aynı zamanda ortak inanışları, hayat tarzını, âdet, fikir, bilinç ve iradeyi devam ettirmektir. “Siyasi bir örgütlenmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan devlet”¹ özü itibarıyla iktidar-toplum ilişkisine dayanır. Bu ilişkiyi tanımlayan esaslar ve yöntemler ise idarenin şeklini belirtir. Esasen içtimai hare-

Eğer milliyetçi siyaset, sosyal zamanı ve kültürel değişimi dikkate almazsa kısa zamanda dar, kapalı ve lafızcı unsurları kapsayan bir entegrizme dönüşür.

ketler toplumun yapısını tanımladığı gibi iktidarın niteliğini de tanımlar. Tarihî ufkun etkinlik alanına göre idarenin şekli değişse de bir kültürün *dünya kurma* etkinliğini sağlayan kurucu ilkeler değişmez. Dolayısıyla siyaset, millîlik vasfını kültürel akıldan alır. Eğer milliyetçi siyaset, sosyal zamanı ve kültürel değişimi dikkate almazsa kısa zamanda dar, kapalı ve lafızcı unsurları kapsayan bir entegrizme dönüşür. Kendi içine kapanan her siyasi kültür, değişen hayatın problemleri karşısında duygusal ve tepkisel sığınmalara, uydurma bahane ve gerekçelere kapı açar. Toplumsal değişimi engeller. Bu nedenle bir kültürün içinden düşünmek, diğer kültürel evrenleri ve hayat biçimlerini algılama ve dile getirmeye açık olursa bir anlam ifade eder. Çünkü bir kültür, farklı bir kültürle yüzleşip bağlamına geri dönerse medeniyetin temeli olabilir.

Kültürel akla uygun düşen, çağın ufkuyla buluşan, imtiyaz türlerine karşı tavır alan, hukuku ve hakça paylaşımı siyasetin temeli gören bir anlayış toplumla buluşur. Eğer buluşmuyorsa bunun üç sebebi vardır: **a)** Siyasi hareket belirtilen unsurlar bağlamında toplumu ikna edememiştir. Yani bir güvensizlik söz konusudur. **b)** Siyaset tekelleşen sermayenin ve kitle iletişim araçlarının etki alanına girerek milletin kültürel aklını, siyasi algısını çarpıtmıştır. **c)** Siyasi bir kriz ya da toplumsal bir bunalım yaşanmaktadır. Bu durumu aşma konusunda siyasi hareketin çözüm önerilerinde belirsizlik söz konusudur. Bunu tespit etmenin iki yolu bulunmaktadır: **a)** Siyasi aklı ve çağın siyasi ufkunu oluşturan unsurlarla siyasi hareketin söylemi arasındaki uyum ve farklılaşmayı tespit etmek, **b)** Topluma ve çağa özgü meseleleri anlama ve çözüme ka-

vuşturma noktasında ileri sürülen görüşlerin ve çözüm önerilerinin ne ölçüde geçerli olduğunu ortaya koymaktır.

1990 sonrasında ideolojik kapanmaların ardından, liberal-kapitalist sistemin izdivacından mütevellit yeni birey ve iktidar tipi ortaya çıkmıştır. Üretilen bu siyasi söylem ve iktidar tipi Türk milletini tarihî ufkundan ve siyasi hedeflerinden koparmaktadır. Böyle bir algının/insan ve iktidar tipinin etkin olduğu bir ortamda milliyetçi siyasi söylemin bu durumu yapı-sökümüne uğratması ve bunu aşarak toplumla buluşan bir siyasi seçenek oluşturması gerekmektedir.

Tam bu noktada cevaplandırılması gereken iki soru karşımıza çıkmaktadır:

a) Fiilî olarak varlığını sürdüren siyasi algı birbiriyle bağdaşması mümkün olmayan kavramlara, siyasi geleneğin diline ve çağın siyasi ufkunu oluşturan görüşlere uymamaktadır. Böyle muharref/yapay bir siyasi algının üretilmesinin sebepleri nelerdir? b) Türk kültürünün içinde teşekkül eden siyasi akılla, çağın ufkunu yansıtan siyasi söylem, keza milliyetçi siyasetin ufkuyla toplumun ufku arasında nasıl bir ilişki söz konusudur? Zikredilen iki soruya dayalı olarak fikrî bir değerlendirme yapıp, geçerli ve uygulanabilir çıkarımlarda bulunmak için hem dünya tasavvuru ve siyasi algı hem de milliyetçi siyasi söylemin niteliği, kullandığı araçlar ve izlediği yöntemler açısından çözümlenme yapmak önem arz etmektedir.

I. Siyasi Gelenek: Bellek ve Kimlik

Türk kültürünün içinde oluşan siyasi akıllı temel aldığımızda karşımıza çıkan ilk esas, “hür millet ve bağımsız devlet olma iradesi”dir. “Hür ve bağımsız olma” kaydı, Türk devlet geleneğinin her safhasında görülür. Hür millet ve bağımsız devlet ideali, siyasi belleğin ve kimliğin temel göstergesidir. Diğer esaslar bunun üzerine inşa edilir. Göktürk Yazıtları’nın tümünden çıkardığımız esaslar şunlardır: İşiten ve anlayan bir toplum olmak, düşmanlara karşı basiretli olmak, sonsuza kadar devlet sahibi olup hükmetmek, yoksul ve fakir halkı derleyip toplamak, güven vermek ve güven içinde olmak, devleti yönetmek için yasalar düzenlemek, hataların sebebi olan bilgisizliği aşmak, toplumu müreffeh kılmak için ekonomik değer üretmek ve paylaşmak, çalışıp çabalayıp toplumun birliğini sağlamak, insanlara eza ve cefa etmemek.² Kadim dönemde militleşmenin sosyal zaman ve mekânını dik-kate aldığımızda zikredilen esaslar, Türk milletinin siyasi ufkunu anlamak ve siyasi algısının muhtevasını görmek açısından son derece önemlidir.

Türk kültürünün içinde oluşan siyasi akıllı temel aldığımızda karşımıza çıkan ilk esas, “hür millet ve bağımsız devlet olma iradesi”dir. “Hür ve bağımsız olma” kaydı, Türk devlet geleneğinin her safhasında görülür.

Belirtilen esaslar, İslam sonrası kültürel akılda imani bir boyut kazanmıştır. İslam'ın sunduğu kurucu esaslar (adalet, ehliyet, şura, biat, maslahat) "Türk hükümdarları ve bunların asabiyet sahibi olan toplulukları tarafından kurulan devletlerde uygulanmıştır."³ Bunun yanında Türk siyasi geleneğinde hükümdarın siyasi-icrai otoritesini ifade eden örf-i sultani önemli rol oynamıştır. Örf-i sultani toplumun hayrı için dinin dışında sırf kendi iradesine dayanarak çıkardığı kanunlardır.⁴ Siyasi otorite ve icra fikrini ifade eden örfün, Türk siyasi tarihinde oynadığı rol kendine özgüdür. Türklerin İslam anlayışını göstermesi açısından da önemli bir göstergedir. İslam'ın kurucu ilkeleriyle örf-i sultani, yani siyasi aklın buluşmasıyla inşa edilen siyasetin dayandığı esasları şöyle sıralayabiliriz: Bilgiye dayalı olarak fert ve dolayısıyla toplum inşa etmek, adaleti sağlamak, işleri ehline vermek, toplumun sorunlarını istişare yoluyla çözümlenmek, maddi tekelleşmeyi ortadan kaldırmak, sosyal dayanışmayı sağlamak, merhamet etmek, anlaşmalara bağlı kalmak, toplumun maslahatını gözetmek. Zikredilen esasların yorumu tarihî şartların oluşturduğu duruma, toplumun maslahatına göre yapılmıştır. Çağlar arası değişen dilin belirtilen esasları yorumlama da farklılık arz etmesi gayet doğaldır.

Siyaset kuramları ve gelenekler açısından ister teolojik kaynaklara isterse siyasetnamelere bakalım aynı hususları görürüz. Teolojik açıdan dinin korunması, hukukun uygulanması, ihtilafların çözümü, ordunun hazırlanması ve donatımı, malın ve canın korunması, diplomatik münasebetlerin gerçekleştirilmesi, dış saldırılarının önlenmesi ve benzeri hususların öne çıktığını görüyoruz. Siyasi otorite ve icranın hak ve hukuk çerçevesinde yürütülmesi⁵ teo-politik bakışın ana çizgisini oluşturmaktadır. Türk siyasi geleneği içinde özel yeri olan Yusuf Has Hacib aynı hususları seslendirir: ...Ey hâkim, memlekette uzun müddet hüküm sürmek istersen, kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın. Kanun ile ülke genişler ve dünya düzene girer; zulüm ile ülke eksilir ve dünya bozulur... Beyler gönüllerini temiz tutar ve kanunu tatbik ederlerse beylik bozulmaz, uzun müddet ayakta durur. Ey devletli hükümdar en kötüsü beylerin adının yalancıya çıkmasıdır. Beyin sözü doğru olmalı, tavır ve hareketi itimat telkin etmelidir ki halk ona inansın ve huzur içinde yaşasın...⁶ "İşleri doğrulukla çözmek, insanlar arasında ayırım yapmamak, hak arayan kişinin işini uzatmamak, zulme uğrayan insanın hakkını iade etmek, kanun karşısında

Türk milleti,
İslam coğrafyası
içinde kültürel
mirası ile
modern siyasi
düşünce
arasında fikrî ve
siyasi irtibat
kurarak yeni bir
model
geliştirmiştir.

herkesi eşit tutmak, doğruluktan ayrılmamak⁷” siyasi belleği ve kimliği oluşturan unsurlardır.

Türk siyasi tarihinin tahlilini yapan bilim adamlarının yönetimle ilgili tespit ettikleri esaslar şunlardır: **a)** Devlet hayatında geleneklere bağlılık. **b)** Gelenekçilikle ilericiğin bağdaşması: Hamlecilik. **c)** Devlet kadrolarının uzmanlardan oluşması ve halka açık olması. **d)** Yönetimde kararlılık ve memuriyetlerde uzun süre tutulmak. **e)** Danışma Kurumu, bilime ve bilim adamına saygı. **f)** Devlet hayatında fikriyata ve yeni gelişmelere önem vermek ve açık olmak. **g)** Fikrî ve amelî düzlemde disiplinli olmak.⁸ Siyasetin nazari boyutundan daha çok bizzat amelî/uygulamalı yönüne ilişkin olarak belirlenen bu esaslar siyasi belleğin ve kimliğin muhtevası hakkında bilgi vermektedir. Belirtilen siyasi belleği hafife alarak “hür millet ve bağımsız devlet” idealini neredeyse devletsizliği savunan bir dille ulus ötesi duruma, gerçek demokrasiyi ise zihnin ve bedeninin uluslararası dolaşımına bağlayanlar meseleye Türk milletinin tarihinden ve kültüründen bakmamaktadırlar. Dolayısıyla alıntıladıkları ve savundukları görüşler sahte / muharref bir siyasi dil oluşturmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Modernleşme kuramları açısından Batı dışı modernleşmenin en tipik misallerinden biri olan Türk modernleşmesi, özel bir yere sahiptir. Türk milleti, İslam coğrafyası içinde kültürel mirası ile modern siyasi düşünce arasında fikrî ve siyasi irtibat kurarak yeni bir model geliştirmiştir. Siyaset düşüncesi açısından bugün dünyanın birçok düşünce mahfilinde tartışılan bu modelin dayandığı esasları şöyle sıralayabiliriz: **a)**Hür millet ve bağımsız devlet, **b)** Millî bilinç ve milletleşmek, **c)** Çağdaşlaşmak, **d)** Bilimsel bilgiyi ve yöntemi öncelemek, **e)** Millî iradeyi esas almak, **f)** Hukukun üstünlüğünü benimsemek, **g)** İnanç ve fikir hürriyetini esas almak, **h)** Fikrî, siyasi ve ahlaki modernliğin gereği olan laikliği benimsemek.⁹ Çağlar arası değişen “dil, *ben*’in ve dünyanın karşı karşıya geldiği veya daha çok bu ikisinin aslında birbirine aidiyetlerini ortaya vurdukları bir araçtır. Bir başka deyişle dil sadece insanın dünyada sahip olduğu şeylerden biri değildir. İnsanın bir şekilde dünyasının olması da ona bağlıdır.”¹⁰ Bir kültürün içinde siyasi dilin farklı tarihî ufuklara yansıma biçiminde değişiklikler olabilir. Fakat bir kültüre ait olmanın gereği olan siyasi aklın vaziyet alış biçiminin mahiyetinde bir değişiklik olmaz.

İnsan ve dünya arasındaki ilişkiyi sağlayan dil, bir varlığa sahiptir. Dış dünyada bir varlığa sahip olduğu için bir millete ve kültüre aidiyet, “muhayyel” ifadesiyle karşılanamaz. Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması üzerine B. Anderson’un “Hayali Cemaatler”¹¹ tanımı, temel önermesi açısından sorunludur. Çünkü “Eğer her dil bir dünya görüşü ise bu dil, belirli bir tipte olduğu için değil, söylediği ve naklettiği şeyden dolayı dünya görüşü demektir.”¹² Siyasi algının hem dile dökülen hem de dil yoluyla ifade edilen / nakledilen varlığı kültürel ai-

diyetye hayali olmaktan çıkarır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş esasları, özü itibarıyla tarihî tecrübenin çağın ufkunda yeniden okunuşundan başka bir şey değildir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti birilerinin ileri sürdüğü gibi bir kopuşun değil, bir felsefi, siyasi ve ahlaki inşanın sonucudur.

Yapılan araştırmalara göre günümüz Türkiye'sinde siyasi algıyı dindarlık, muhafazakârlık, milliyetçilik, Atatürkçülük ve laiklik gibi unsurlar oluşturmaktadır. Dindarlık olgusu şaşırtıcı biçimde ve oranlarda bütün seçmen kitlelerinde ortak bir özellik olarak öne çıkmaktadır.¹³ Elbette ki belirtilen unsurlar arasında bir geçişlilik söz konusudur. Fakat bunların simgesel bir hüviyet kazandığı da bir gerçektir. Türk milletinin siyasi algısı bu çerçevede olduğu hâlde bir kimlik bunalımını aksettiren iktidarın ben-öteki ayrımını derinleştiren vurguları dikkat

Etnik ayrımcılık üzerine bindirilen ileri demokrasi vurgusu toplumu, kültürel belleğine ve ortak kimliğine karşı yabancılaştırmaktadır.

çekmektedir. Etnik ayrımcılık üzerine bindirilen ileri demokrasi vurgusu toplumu, kültürel belleğine ve ortak kimliğine karşı yabancılaştırmaktadır. Şu an itibarıyla Türkiye'nin en önemli sorunu, tarihî tecrübenin içinde çağın ufkuna taşınarak yorumlanan ve oluşturulan siyasi algının çarpıtılmasıdır. Millettin hürriyeti ve devletin bağımsızlığı konusunda bazen liberallik bazen de İslam adına ileri sürülen görüşlerin, Türk milletinin siyasi belleğini ve kimliğini tahrif etmeye ve husumet oluşturmaya dönük olduğu giderek açığa çıkmaktadır.

Toplumsal algıyı yıpratın iki önemli amil söz konusudur: **Birincisi**, toplumsal değerlerin ideolojik biçimselliğe dönüştürülerek onun üzerinden geçinme ve yer edinme çabasıdır. **İkincisi**, demokrasinin gereği olan birey yerine dinî ve etnik cemaat-

leri merkeze alan ve bunun üzerinden federatif sisteme geçişi amaçlayan siyasi dilin kutsal değerler altında topluma yedirilmesi, yani sahte bir siyasi algının üretilmesidir. Böyle olmasına karşın siyasi algı üzerinde yapılan araştırmalar toplumun üretilmek istenen siyasi algının dışında "dinî değerler, temel hak ve özgürlükler, adil paylaşım gibi hususlarla" ilgilenmektedir. Çünkü siyasi algıyı yansıtan unsurların ideolojik dile dökülen boyutu halk tarafından yeterince kabul görmemektedir. Toplum aşırı, biçimsiz, tanımlayıcı ve cepheleştirici siyasi dile ilgi duymamaktadır. Ayrıca siyasi algının dayandığı unsurlarla siyasi tutum ve tercihler arasında önemli bir sapma söz konusudur. Olgu ve olayı ölçülebilir kıstaslar açısından değerlendirirsek Türk milletinin tekelleşmiş kitle iletişim araçları vasıtasıyla baskı altında tutulduğunu ve kara propaganda yoluyla yönlendirilmek istendiğini söyleyebiliriz. Böyle bir tablonun oluşmasında kitle

iletişim araçlarının ve sermayenin tekelleşmesi, hukukun siyasallaştırılması ve toplumun en hassas ve özel değeri olan İslam'ın siyasi cepheleşmenin aracı yapılması önemli rol oynamaktadır.

II. Çağın Siyasi Ufku: Esaslar ve Yönelişler

İçinde bulunduğumuz çağ farklı dinî ve felsefi kanaatlere sahip olan insanların yan yana ve iç içe yaşadığı, karşılıklı olarak onaylanmamış felsefi, siyasi ve dinî tutumların buna eşlik ettiği bir toplum yapısına tanıklık etmektedir. Bu durum, daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar hukuk devleti anlayışına ihtiyaç duymaktadır. Toplumun güvenliğini ve özgürlüklerini korumanın başka bir yolu yoktur. Akli ve hukuki esaslara dayalı olarak insan haklarının temelini teşkil eden konularda toplumsal uzlaşmayı sağlamak önem arz etmektedir. Fakat bu, kendi kültürel mirasını ve siyasi geleneğini yok sayarak liberal politik teorisinin amaçları ve doğasıyla ilgili olarak geliştirilen görüşleri alıntılama ve kopyalama yoluyla gerçekleştiremez. Muhafazakâr-liberal-İslamcı bir çerçevede böyle bir siyasi algı kalıbının üretildiği ve topluma sunulduğu bir gerçektir. Sunulan siyasi algı ile mevcut siyasi iktidarın uygulamaları arasında bağdaşması mümkün olmayan çelişkiler söz konusudur. Bu kadar kaba çelişkilerin varlığı/ daha doğrusu fiilî durumun söylemle çatışması, üzerinde düşünölmeye değer bir konudur.

Liberal siyasi düşüncenin yeni biçimi J. Rawls tarafından dile getirilir. Klasik liberalizmin yetersizliğini aşmak amacıyla geliştirdiği liberal adalet teorisi bu noktada dikkat çekmektedir. O, teorisinin başlangıcına *insanın doğasıyla ilgili bazı ahlaki ya da teleolojik iddialarla başlamamak gerektiği* fikrini yerleştirir. Ahlaki ve felsefi liberalizmi kapsamlı bir ideoloji gören J. Rawls, *değerlerden boşaltılmış* bir toplum inşa etmeyi¹⁴ birlikte yaşamının mümkün formu olarak görür. Bu nedenle insan doğası ve ahlaki bir gerekçe üzerine kurulan klasik liberal öğretiyi eleştirir.¹⁵ Ona göre ahlaki ve teleolojik iddialar siyasi eylemi ahlaki yetkilerin kaynağı hâline getirmiş, dinî bir motif taşımaya başlamıştır. Keza insanın mutluluğa ulaşması fikri, XIX. yüzyılda *yararcı etik* anlayışına dönüştürölmüştür. Öyleyse liberal siyasi öğreti *değerlerden boşaltılmış bir söylem geliştirmeli* ve *değerlerden soyutlanmış birey ve toplum inşa etmelidir*. Çağımızda birlikte yaşamının yolu budur. Klasik liberal siyasi teori insan doğasını veya birtakım ahlaki ilkeleri temele aldığı için¹⁶ belli bir hayat tarzının iyiliğini sa-

İçinde bulunduğumuz çağ farklı dinî ve felsefi kanaatlere sahip olan insanların yan yana ve iç içe yaşadığı, karşılıklı olarak onaylanmamış felsefi, siyasi ve dinî tutumların buna eşlik ettiği bir toplum yapısına tanıklık etmektedir.

vunur ve onu bir hayat tarzı olarak benimsetmek ister. Çünkü böyle bir öğreti kapsamlı ahlaki öğretiler, her kapsamlı ahlaki öğretiler de iyi gördüğü hayat tarzını diğerine dayatır.

Modern dünya dil sisteminin siyasi boyutlarından birisini teşkil eden liberal siyasi öğretiler iki ana çizgiye eşlik eder: a) Yararcılık/hedonizm, b) Adalet ilkesi ya da Tanrı'nın insanları eşit ve özgür yarattığı düşüncesi üzerine kurulan insan hakları. Her iki ana çizgiyi temsil eden düşünürler, görüşlerinin temelinde özgürlüğe verdikleri önemin yer aldığını belirterek kişilerin bağımsızlığının her şeyin başında geldiğini belirtirler. Kişilerin kendi hayatlarıyla ilgili kararları özgür, eleştirel ve bağımsız bir şekilde kendilerinin verdiği görüşü üzerine kurulan bireyin bağımsızlığı ilkesi söz konusu teorisinin en cazip ancak en zayıf tarafıdır. Zira birey, toplumu biçimlendiren kültürel, tarihî ve dinî değerlerin etkisi altındadır. Üstelik modern toplumun her alanına sızan farklı türdeki iktidar biçimleri, bireyi ya biçimlendirir, yönlendirir ya da tanımlar ve deşifre eder.

Gerek değer tarafsızlığı gerekse bireyin bağımsızlığı ilkelerine dayalı olarak geliştirilen bir anlayış istese de belli bir hayat tarzının iyiliğini savunamaz. Bu ancak her bireyin kendi farklılığını koruyarak sınırsız ve hiçbir sorumluluğu gerektirmeyen, hiçbir kültürü ve değer dünyasını tanımayan,¹⁷ sadece ekonomik hiyerarşinin istikrarlı bir şekilde işlemesini garanti altına alan, tüketimi artırmak için her türlü hazzın övgüsünü yapan bir anlayışla mümkündür. Gerçek demokrasinin bu olduğu şeklindeki tanımlama "birlikte yaşama erdemleriyle zihni ve amelî düzlemdeki anarşizmi" karıştıran çarpık bir anlayışın ürünüdür. İslam adına ortaya çıkan kesimin izdivaca girdiği liberal anlayışın ülkemizdeki görüntüsü belirtilen düzeydedir. Muhafazakâr-liberal İslamcı kesimin değerleri altüst eden bir anlayışla yerel ve uluslararası sermayenin parçası hâline gelmesinin nedeni budur.

Cemaatçi grupların önüne konulan liberal ilkelerin anlamsızlığını dile getiren W. Kymlicka, şu yorumu yapmaktadır: Siyasi liberalizm her ne kadar cemaatçi grupların önüne liberal ilkeler ve liberal kurumlara ilişkin farklı bir görüş koysa da liberal ilkelerin ve kurumların kendilerinde önemli değişiklikler önermez. Çünkü siyasi liberalizm de temel özgürlüklere en az kapsamlı liberalizm kadar bağlıdır. Kaldı ki siyasi liberalizme kapsamlı liberal anlayış açısından bakıldığında, insanlara amaçlarını değiştirebilmeleri için belli biçimsel yasal hak-

Gerek değer tarafsızlığı gerekse bireyin bağımsızlığı ilkelerine dayalı olarak geliştirilen bir anlayış istese de belli bir hayat tarzının iyiliğini savunamaz.

lar sunmadığı, sadece bu hakların hayata geçirilmesi için fikrî, eğitsel ve hukuki şartlar sunduğu görülecektir.¹⁸ Böyle bir söylemi liberal öğretinin parçası yapanlar teoriden hareket ettikleri zaman ikna etme güçleri artar fakat yaşantının politikasına bakıldığında karşımıza çıkan tablo her şeyin biçimsel olduğunu gösterir. Çünkü liberal öğreti millete değil, piyasayı ve sermayeyi elinde tutan seçkin zümreye dayanır. Bu nedenle W. Kymlicka, cemaatçi olan insanların kamusal hayatlarında neden liberal olmaları gerektiği konusunda tatmin edici bir açılımın yapılamadığını düşünür ve der ki cemaatçi gruplar için siyasi liberalizmi desteklemenin maliyeti hesaba katıldığında, liberalizmle ilgili örtüşen görüş birliğinin bir parçası olmaları,¹⁹ onlar açısından külfetten başka bir şey değildir.

Vicdan özgürlüğü, hem J. Rawls, hem de cemaatçi düşünür olan M. Sandel tarafından değerli görülür. Fakat Rawls'un cemaatçilere sunduğu görüş, cemaatçilerin vicdan özgürlüğüne ilişkin taleplerini karşılayacak kapsamlı bir doktrin ortaya koymuş olmaktan ibarettir. Lakin J. Rawls, vicdan özgürlüğünden, *kişinin dinini akılcı olarak değiştirebilme özgürlüğünü ve benzeri şeyleri* anlarken, M. Sandel, vicdan özgürlüğünü kişinin amaçları peşinden gitme özgürlüğü olarak anlamaktadır.²⁰ İşte bu nedenle W. Kymlicka, Rawls'un cemaatçilere sunduğu modelin cemaatçiler için makul veya kabul edilebilir olmadığını belirtir. Zaten meselenin kırılma noktası burasıdır. Çünkü dinî-etnik cemaat için özgürlük, düşüncelerini gerçekleştirecek bir alanın açılmasıdır. Kendilerini hedeflerine ulaştıracak etkili ve verimli şartların oluşturulmasıdır. Böyle bir durumun parçası olanların derdi ne birey ne özgürlük ne de hukuktur. Nitekim ülkemizde hedeflerine ulaşmak için devletin kurumlarını taraftarlarının lehine kullanma eğilimi her türlü hakkı ihlal etmeye kapı açmış durumdadır.

Siyaset felsefesi alanında ortaya konulmuş eserlere bakıldığında, özgürlüğün doğasına ilişkin olabildiğince farklı görüşlerin ortaya atıldığı görülür. Özgürlük kavramını tanımlamanın altında yatan güçlük, kavramın, farklı hayat tarzları, farklı ahlaki sistemler ve farklı benlik ve rasyonalite anlayışlarına sahip kişiler tarafından değişik şekillerde anlaşılması ve yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu güçlüğe rağmen, en genel olarak demokratik rejimlerde özgürlük, bireylerin eylemde bulunurken bir başkasının müdahalesine maruz kalmaması olarak tanımlanır.²¹ Fakat burada karşımıza çıkan sorun, demokratik rejimlerde siyasi bir ideal olarak özgürlüğün nasıl telakki edildiği ve bundan ne anlaşıldığıdır.

Özgür eylem, gönüllü eylemdir. Tehditler ve çeşitli cibrî yollarla dayatılan bir eylem değildir. Diğer bir deyişle ferdî kararın ve tercihin ürünü olan bir eylemdir. Özgürlüğün gönüllü, zorlamaya dayalı olmayan eylem olarak anlaşılması, insan davranışı hakkında ahlaki bir değerlendirme yapmaya imkân sağlar. Zira bir kişinin eylemini bir tercihin sonucu olarak değerlendirmek, onun yaptı-

ğından farklı bir şekilde de eylemde bulunabileceğini söylemek olur. Böyle bir durum, kişilere sorumluluk yükler. Demek ki özgürlük ve sorumluluk arasında sıkı bir bağ söz konusudur. Bu çıkarım da özgürlüğün ahlakla olan ilişkisini gösterir. Zaten bir eylemin ahlaki olması, o eylemin başkaları tarafından müdahale edilmeksizin gerçekleştirildiği anlamına gelir. Ancak bu, keyfi bağlılık anlamına gelmemelidir çünkü özgürlük kavramını oluşturan ilk sınır da keyfi bağlılığın yokluğu olarak ifade edilir. Bu noktada “değer tarafsızlığı/ değerlerden boşaltılmış birey ve toplum” görüşlerini yeniden düşünmemiz gerekmektedir.

Negatif özgürlük düşüncesinin temel siyasi aksiyomu, herkesin kendi çıkarını en iyi bildiği ve bireylerin hedefleri ve amaçlarını devletin belirlememesi gerektiği düşüncesi üzerine temellendirilir. Pozitif özgürlük düşüncesinde özgürlük ise kendi hâline bırakılmadan ibaret olarak değil, ancak kendine hâkim olma olarak yorumlanır ve bu şekilde temellendirilir. Bu iki ayrım dikkate alındığında en çarpıcı farkın *devlet ve müdahale alanı* noktasında ortaya çıktığı görülecektir. Negatif özgürlük açısından, devlet müdahalesi zorunlu olarak yasaklanmaz. Ama bu müdahale ancak özgürlük alanını genişleteceği gerekçesiyle meşru gösterilebilir. Oysa pozitif özgürlük açısından olaya bakıldığında görülecektir ki devlet müdahalesi, insanların fırsatlarını artırmak suretiyle özgürlüklerini de artırır.²²

Özgürlük teorisi Rawls’un teorisinde şu şekilde ifade edilir: Herkes eşit temel özgürlükler sisteminde eşit olmak hakkına sahiptir ve bu özgürlük mümkün olduğu kadar kapsamlı olmalıdır. Rawls’da adaletin ilk ilkesi, özgürlük ilkesidir. Bu ilke temel özgürlüklerin bütün kişiler arasında eşit olarak dağıtımını şart koşar.²³ Rawls, özgürlük ilkesinin tüm ötekilere göre önceliğe sahip olması gerektiğini söyler ama bir eşitlik ilkesiyle birleştirilmesi gerektiğini de hemen ekler. Söz konusu eşitlik ilkesine ise iki açıdan bakılmalıdır: a) Fırsat eşitliği. b) Eşitsizlikleri azaltmaya yönelik özgürlüğün gerekliliğidir.²⁴ Bu nedenle Rawls, özgürlüğün sadece özgürlük adına kısıtlanabileceğini söyler. Buradaki asıl vurgu, eşitsizlikleri azaltmaya yönelik olarak özgürlüğü tesis etmektir. Rawls’un özgürlük ilkesi şunları kapsamaktadır: Toplanma ve konuşma özgürlüğü, kamu görevi elde etme ve seçim hakkı, vicdan ve düşünce özgürlüğü, kişisel mülkiyet edinme hakkı, psikolojik baskıya ve fiziksel eziyete, keyfî tutuklamaya ve tutmaya maruz kalmama.²⁵

Belirtilen kapsam çerçevesinde adaletin ilk ilkesi, bütün kişiler arasında temel özgürlüklerin eşit olarak dağıtımıdır. Fakat düşünür, özgürlükler kapsamına aldığı hususlara ayrıntılı olarak değinmez. Bununla birlikte vicdan özgürlüğüne özel bir yer ayırır, ayrıntılı olarak üzerinde durur. Adaletin ilk ilkesinde *eşit temel özgürlükler* konusuna yaptığı gönderme dikkat çekicidir. Eşit temel özgürlükleri ise şu şekilde sıralamaktadır: İfade ve vicdan özgürlüğü, siyasi özgürlükler ve örgütlenme özgürlüğü, kişinin özgürlüğü ve onuruna ilişkin

özgürlükler ve son olarak hukuk devletinin içine aldığı hak ve özgürlüklerdir.²⁶

Hakları ilk ilkelerine irca ederek ortaya koymaya çalışan Rawls özgürlük ilkesine öncelik verir. Ona göre özgürlük ilkesi olmadan bireyin ekonomik ve siyasi haklarından bahsedilemez. Ayrıca özgürlük ilkesi, özgün durum fikrine bağlı olarak bilgisizlik peçesi ardında tarafların anlaşmasıyla ilişkilidir. Bilgisizlik peçesi ardında taraflar, kabul edilmiş olan dinî, felsefi ve ahlaki anlayışlardan kaynaklanabilecek farklılıkları hoş görebilecek makullüğe sahiptirler. Bu makullük ve hoşgörü, vicdan özgürlüğünü gerekli kılar. Yani demokratik düşünce geleneğinin içerisinde var olan çoğulculuğun bireysel farklılıkları beraberinde getireceği düşüncesinden hareketle vicdan özgürlüğünün temel ve öncül hak olarak alınması konusunda tarafların hemfikir olacağı savunulur. Özgürlüğün önceliği vicdan özgürlüğünün güvence altına alınmasını sağlar. Çünkü

Negatif özgürlük düşüncesinin temel siyasi aksiyomu, herkesin kendi çıkarını en iyi bildiği ve bireylerin hedefleri ve amaçlarını devletin belirlememesi gerektiği düşüncesi üzerine temellendirilir.

liberal öğretinin bu yorumunda vicdan özgürlüğü ve dinî hoşgörü, hayati ve tarihi bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla Rawls geliştirdiği modelin dinî farklılıklardan dolayı ortaya çıkmış olan çeşitli problemleri sona erdirecek ve vicdan özgürlüğünü tesis edecek bir siyasî anlayış olduğunu ileri sürer.²⁷

Herkes için eşit vicdan özgürlüğü, temel bir özgürlüktür ve önceliğe sahiptir. Özgün durumda, bilgisizlik peçesi altında taraflar temsil ettikleri kişilerce benimsenen inançların azınlıkta mı yoksa çoğunlukta mı olduklarını veya hangi dini benimsediklerini yahut böyle bir benimsemenin olup olmadığını bilmezler. Bunun için rasyonel taraflar daha fazla özgürlüğe sahip olmayı istediğinde tereddüt etmeyeceklerdir. Çünkü çoğunlukta olma ihtimalleri kadar azınlıkta olma ihtimalleri de vardır.²⁸ Farklı dinlere ve inançlara mensup azınlık gruplarının, toplumun çoğunluğu için sağlanmış ve teminat altına alınmış özgürlüklere sahip olma hakkı buradan kaynaklanır²⁹ ve bu, tarafların özgürlüğü güvence altına almaları için yeterli ve yegâne bir nedendir. Taraflar bu şekilde bir güvence altına alma düşüncesinden yoksun kalırlarsa dinî, felsefi ve ahlaki görüşlerini koruma fırsatı da tereddüde düşmüş olacaktır.³⁰ Böyle bir teorik temellendirme, dinî veya dünyevi nitelikte olsun, genel ve hatta büyük çoğunluğun sahip olduğu inançlara karşı düşünce ve vicdan özgürlüğünün inşasını sağlar.³¹ Düşünce ve vicdan özgürlüğü, adalet ilkesinin geçerliliğini sağlayan iki esastır ve hakların korunması için bunların garanti altına alınması şarttır. Rawls'a göre *toplanma özgürlüğü, dü-*

şünce ve vicdan özgürlüğüne anlam katar. Aynı düşünen insanların bir araya gelmeleri konusunda kesin olarak özgür olmaları gerekmektedir. Zaten toplanma özgürlüğü, kişilerin ortak amaçlar veya çıkarlar etrafında bir araya gelip ortak faaliyetler yapabilmeleridir. Toplanma özgürlüğüne bir kısıtlama olursa, bu, vicdan özgürlüğüne kullanımının engellendiği anlamına gelir. Ayrıca vicdan özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü, vatandaşların ömür boyu bir iyi anlayışı üretme, düzeltme ve bunu rasyonel olarak takip etmek üzere müzakereci akıllarını tam ve etkin kullanımını³² güvence altına alır.

Kendisini savunan düşünür, özgürlüğe, özgürlük denen şeyin öncelikli bir anlamı ve siyasi ve içtimai hayatın ana bir amacıymış gibi bir öncelik vermemiştir.

Liberal politik öğretiye yeni bir zemin sağlamaya çalışan Rawls'ın adalet ilkelerinde bir öncelik sıralaması yaparak özgürlüğe bir öncelik vermesi, hatta "Özgürlük, ancak ve ancak özgürlük adına kısıtlanabilir." Görüşü, H. L. A. Hart tarafından, eşitliği savunmak adına ortaya atılan teorinin aslında bir özgürlük savunusu olarak algılanabileceği/bazı boşluklar içerdiği gerekçe gösterilerek eleştirilir. Diğer bir eleştiri ise ileri sürülen teoride fark ilkesi önemli olduğu hâlde hiçbir şeyin özgürlüğün önceliği kadar önemli olmadığı yönündedir.³³ Kendisini savunan düşünür, özgürlüğe, özgürlük denen şeyin öncelikli bir anlamı ve siyasi ve içtimai hayatın ana bir amacıymış gibi bir öncelik vermemiştir. Yeterli bir neden olmadan eylemler üzerinde sınırlamaya gidilmemesi yönünde bir eğilime sahip olduğunu ancak bu eğilimin sanki özgürlüğe bir amaç olarak yaklaştığı gibi yanlış bir algıya da neden olduğunu

ifade etmiştir.³⁴ Anlaşıldığı kadarıyla Rawls'ın özgürlüğe verdiği öncelik metodiktir. Yoksa düşünürün genel bir özgürlük ilkesine öncelik verdiğini söylemek yanlış olacaktır.³⁵ Daha doğrusu özgürlüğün önceliği ifadesi, eşitlikle ilişkilidir. Vicdan özgürlüğüne yönelik bir gönderme sınırında tutulmaktadır.

Teoriyi tanımlayan adalet kavramı hem ahlâkın, hem de siyaset kuramının anahtar kavramıdır. Siyasetten bahseden herkes ister kanun, ister sosyal ilişkiler isterse kurumları üzerine bir değerlendirme yapsın kaçınılmaz olarak adalet konusuna değinir. İster kadim felsefenin önemli şahsiyetlerine isterse İslam düşünürlerine ve modern çağın fikir öncülerine gidelim her düşünür bir şekilde adalet konusuna değinir. Adalet, bilinen ve yaygın sosyo-politik-ekonomik sistemlerin kendilerine atfettikleri unsurlardan biridir. Farklı görünimleri ve kullanımları olan bu kavram,³⁶ kadim felsefede siyasi hayatın ilk erdemi, devletin orta direği ve siyasi topluluğun temelidir.³⁷ Adaletin tabiatıyla ilgili amelî uyuşma, siyasi

toplum için bir öncelik durumundadır. Adalet erdemdir tanımı iki anlayışı üzerine kurulur: a) Adalet kuralları bir erdem olarak adaletten türemiştir. b) İnsan denilen varlık adaletin erdemine sahiptir ve adaletin temel kurallarına nasıl müraaat edeceğini de kendisi bilmektedir. Adaleti tanımlayan iki esas dikkate alınrsa şu çıkarımı yapmak mümkün olur: Siyasi bir toplum, medeni bir toplumdur.³⁸

Farklı kullanımı olan adalet kavramı, ünlü düşünür Aristo'nun dilinde şeref ve malların denkleştirici şekilde dağıtılması karşılığında kullanılır. O, dağıtıcı ve denkleştirici adaleti şöyle tanımlar: Şeref ve malların paylaşılmasında herkesin yeteneğine ve toplum içerisindeki durumuna göre kendine düşeni, yani payına düşeni alması gerekir.³⁹ Görüldüğü üzere dağıtıcı adalet; fert- toplum, fert-devlet arasındaki ilişkileri tanzim etme anlamında kullanılmaktadır. *Denkleştirici veya düzeltici adalet ise hukukî ilişkilerde taraf olanların eşit muamele görmesini gerekli kılar.*⁴⁰ Şahsi durumların nazara alınmaması, zarar verenin neden olduğu zararı ödemesi, sözleşmeyi bozanın bunu tazmin etmesi ve suç işleyenin cezasını çekmesi⁴¹ denkleştirici adaletin unsurlarını oluşturmaktadır.

Modern toplumda ferdî haklar ve özgürlükler farklı bir bakış açısıyla biçimlenmiştir. Modern toplumda ortak amaçlardan daha çok ferdî haklar önemlidir. Bu nedenle modern toplum, ortak bir pratikten yoksun kalmıştır. Dolayısıyla merkezî bir erdem olarak adalet düşüncesi, adaletin kuralları ve ferdî haklarla ilgili tartışmaya yerini bırakmıştır.⁴² Erdemin önemi ve doğasıyla ilgili fikir birliğinin yoksunluğunda, adaletin kurallarıyla ilgili anlaşmazlıklar çözülemez bir hâl almaya başlamıştır. Modern hayatın en temel gerçeklerinden birisi budur. Erdem olarak adalet düşüncesi veya adaletin kurallarının neler olduğuyla ilgili bir fikir birliğinden söz etmek artık mümkün görünmemektedir. Çünkü erdem olarak görülen adalet düşüncesi, yerini yetki olarak adalet fikrine ve dağıtıcı adalet kavramına bırakmıştır. Günümüzde hem yetki olarak adalet fikri hem de dağıtıcı adalet fikri sıkça dile getirilmektedir.⁴³

Yetki olarak adalet fikri, fertlerin kendi mülkleri üzerinde hakları olduğu ve toplum içinde zenginliğin dağılımının yeniden düzenlenmesinin veya bu yöndeki bir talebin ahlaki bir haklılığı bulunmadığı noktasında belirir. Dolayısıyla üretim ve dağıtım arasındaki ayırım şiddetle eleştirilir. Söz konusu anlayışa göre mülklerin dağılımı insanların kendi mal varlıklarını mübadele etmelerinin so-

Adaleti tanımlayan iki esas dikkate alınrsa şu çıkarımı yapmak mümkün olur: Siyasi bir toplum, medeni bir toplumdur.

nucudur, dağıtmalarının değil.⁴⁴ Oysa *dağıtıcı adalet fikri bütün eşitsizliklerin giderilmesini ve zayıfın yararının korunmasını esas alır*. Bunun olduğu yerde adalet fikrinin tesis edildiğini kabul eder. Bu görüşü savunan çağdaş düşünür J. Rawls'a göre: **a)** *Rekabetçi piyasa adil fırsat eşitliğine göre düzenlenmelidir. Amaçlanan hedef, fırsat eşitliğinin miras ve benzeri yollarla gerçekleşen avantajlı durumu ortadan kaldırmaktır.* **b)** *Doğal yeteneklerden kaynaklanan avantajlar, en az avantajlı olanın yararına olduğu sürece hak edilmiş sayılır. Bunun anlamı şudur: Doğal yeteneklerinden dolayı avantajlı olanların, en az avantajlı olanlara yardım etmesi gereklidir.* **c)** *Bireylerin tabiatlarından getirdikleri yetenekler, hak edilmiş olmadığı için bunların kullanımı sonucu elde edilen ödüllerin dağıtılması eşitlik ilkesiyle çelişmez.*⁴⁵ Bu önermelerle sınırları çizilen adalet fikri, *hakkaniyet olarak adalet* şeklinde tanımlanmaktadır.

Hakkaniyet olarak adalet, toplumsal kurumların birincil erdemi olarak tanımlanır. Toplumsal adaleti gerçekleştirmenin bu yolla mümkün olduğu belirtilir. Toplumsal kurumlardan kasıt, düşünce ve vicdan özgürlüğünün hukuken korunması, rekabet piyasası, üretim araçlarında özel mülkiyet ve tek eşli evliliklerdir.⁴⁶ Belirtilen kurumlar üzerine inşa edilen adalet teorisinin temel zemini şu ifadelerle tanımlanmaktadır: Hakkaniyet olarak adalet, toplumsal sözleşme geleneğine dayanır. Bu sözleşmenin amacı, herhangi bir hükümet biçimi tesis etmek değildir. Hakkaniyet olarak adaleti toplumun temel yapısıyla sınırlandırmak ve toplumun temel yapısı için adaletin ilkelerini bir kılavuz olarak konumlamaktır.⁴⁷ Özgün durumda herkesin bir diğeriyle olan ilişkisi simetrik olduğuna göre ahlaki ve hukuki esaslar fertler arasında adaleti sağlar.

Hakkaniyet olarak adalet fikri **a)** Özgün durumda kişi ve toplum, **b)** Toplumsal istikrarı sağlayacak olan ilkelerin seçimi⁴⁸ fikrine dayanmaktadır. Fakat ilkelerin seçiminde sorun ortaya çıkmaktadır. Çünkü başlangıç durumunda seçimi belirleme ve kabul edilecek olan ilkelerin yerleştirilmesi problem olmaktadır. Bu nedenle bir siyasi düşünce ilkesi olarak dile getirilen *hakkaniyet olarak adalet* fikri, modern toplumda *makul çoğulculuk* gerçeğine bir kamusal temel sağlama ve bunu haklaştırma girişimidir.⁴⁹

Hakkaniyet olarak adalet fikri, çözüm önerisi olarak siyasi bir düşünce kaynağının dışındaki değerlere karşı her zaman ihtiyatlıdır. Fakat çok çeşitlilikte olan kapsamlı görüşlerle uyum içerisinde olmayı benimser. Uyumdan kastedilen anlam şu hususları içerir: **a)** Siyasi bir düşünce her zaman kapsayıcı doktrinlerden özgün olarak ortaya konulmalıdır. **b)** Sadece siyasi değerleri dillendirmeli ve kendi değerlerinin diğer değerlerden daha önemli olduğu iddiasında bulunmamalıdır. **c)** Felsefe içinde var olan bitmez tükenmez tartışmalardan bağımsız olmalıdır.⁵⁰ Bu ölçütler açısından bakıldığında siyasi bir düşünce teorisi olarak adaletin amacının pratik olduğu görülür. Adaletin metafizik ve epistemik bir

amacı yoktur. Yegâne gaye, eşit ve özgür vatandaşların görüşleri arasında adil bir toplumsal iş birliğini belirleyecek olan siyasi adalet⁵¹ anlayışında uzlaşmaktır.

Adalet, sosyal kurumların öncelikli erdemi olmalıdır. *Adalet adına ortaya atılmış bir teori, denkleştirici ve ekonomik değilse reddedilmeli ve yeniden düzenlenmelidir. Eğer kanunlar ve kurumlar adaletsizlerse, etkileri nasıl olursa olsun ve ne kadar iyi düzenlenirse düzenlensin reforme edilmeli ya da kaldırılmalıdır.* Bir bütün olarak toplumun refahı önemsense bile her insan adalet üzerine temellenen bir dokunulmazlığa sahip olmalıdır. Bunun içindir ki adalet, diğerleri tarafından paylaşılan daha büyük bir iyilikten dolayı bazılarının özgürlük kaybının haklı kabul edilmesini şiddetle reddeder. Çoğunluğun sahip olduğu daha geniş çıkarlardan dolayı baskı altına alınan azınlığın kurban olarak seçilmesine izin vermez. Bunun için *adil bir toplumda, eşit vatandaşların özgürlükleri, kabul edildiği gibi ele alınmalı ve haklar, siyasi pazarlıklara ya da sosyal çıkar hesaplarına konu olmayan adalet tarafından güvence altına alınmalıdır.* Yanlış bir teoriye boyun eğmemize izin veren tek şey, daha iyisinin olmamasıdır. Benzer şekilde, bir adaletsizliğe yalnızca daha büyük bir adaletsizlikten kaçınmak zorunlu olduğu zaman dayanılabilir. Doğruluk ve adaletin insan fiillerinin birincil değeri olması, kesin ve kati olmalarından ileri gelir.⁵²

Toplum, az ya da çok kendine güvenen kişilerin bir birliğidir. Bu kişiler, birbirleriyle olan ilişkilerinde bağlayıcı olan kuralların farkındadır. Her ne kadar bir toplum, karşılıklı çıkar / yarar için bir ortaklık girişimi olsa da genel olarak çıkarların özdeşleştiği kadar çıkarların uyuşmazlığının da var olduğu bir gerçektir.⁵³ Bu nedenle toplumsal iş birliğinin, herhangi bir kişinin sadece kendi çabasıyla yaşayabileceğinden daha iyi bir hayatı herkes için mümkün hâle getirdiğine yönelik ortak bir kabul vardır. Bununla birlikte iş birliğinin dağıtımı ve çıkarların nasıl üretilceği ve paylaşılacağı konusu gündeme geldiğinde, insanlar arasında bir çatışmanın kaçınılmaz bir hâl aldığı görülür. İşte böylesi sorunların ortaya çıkma ihtimali dikkate alındığında çeşitli toplumsal birlikler arasında birtakım ilkelere seçilmesi gerekir. Öne sürülen bu ilkeler toplumsal adaletin ilkeleridir. Bu ilkeler toplumun temel kurumlarında hak ve görevlerin belirlenmesinde bir yön tayin edecektir ve yine bu ilkeler, toplumsal iş birliğinin sorumluluk ve kazançlarının uygun dağıtımında belirleyici olacaktır.⁵⁴ Belirtilen çerçevede şu iki ilke toplumu etkili bir biçimde düzenlenmeye rehberlik edebilir: a) *Toplumdaki herkes*

Adil bir toplumda, eşit vatandaşların özgürlükleri, kabul edildiği gibi ele alınmalı ve haklar, siyasi pazarlıklara ya da sosyal çıkar hesaplarına konu olmayan adalet tarafından güvence altına alınmalıdır.

aynı adalet ilkelerini diğerlerinin de kabul ettiğini bilir ve kabul eder. **b)** Temel sosyal kurumlar genel olarak memnun edicidir ve onların genel olarak bu ilkelere uygun olduğu bilinir.

Hakkaniyet olarak adalet düşüncesi içerisinde diğer önemli olan öge, adaletin konusuyla ilgilidir. Birçok farklı türdeki şeylerde adalet ve adaletsizlik ortaya çıkabilir. Bu sadece kanunlar, kurumlar ve sosyal sistemlerde değil, aynı zamanda hükümler ve suçlama kararlarını içeren birçok türdeki özel aksiyonda da görülebilir. Bununla birlikte adalet konusu toplumun temel yapısını ifade eder. Temel yapı adaletin öncelikli konusudur çünkü başlangıçtan şu ana kadar onun etkileri çok derindir. Temel yapı, toplumsal durum ve ekonomi tarafından olduğu kadar kısmen politik sistemler tarafından da belirlenmektedir. Hatta hayatı belirleyen

Hakkaniyet olarak adalet teorisinin diğer bir özelliği başlangıç durumundaki tarafların rasyonel ve karşılıklı olarak tarafsız olduğu fikridir.

farklı beklentilere sahip farklı durumlarda doğan insanın ve çeşitli toplumsal durumları içeren bu sosyal yapının sezgisel fikri de aslında buradadır. Bunlar özellikle derin eşitsizliklerdir. İşte bu derin eşitsizlikler hakkaniyet olarak adalet adı altında değerlendirildiğimiz özgün durumda seçilecek olan adaletin ilkeleriyle giderilecektir.

İnsanların bilgisizlik peçesiyle sınırlandırıldığı sözleşme durumunun hayati özellikleri arasında şunlar vardır: Hiç kimse ne kendisinin toplum içerisindeki yerini, sınıfını ne de doğa tarafından dağıtılan yeteneğini, gücünü, zekâsını bilemez. Hatta taraflar kendilerinin iyi düşüncesinden ya da özgül psikolojik eğilimlerinden dahi haberdar değildir. Adalet ilkeleri bilgisizlik peçesi arkasında seçilir ve bu kimsenin, adalet ilkelerinin seçiminde doğal şans sonucu veya toplumsal şartların olumsuzluğu nedeniyle avantajlı ya da dezavantajlı olmasını temin

eder.⁵⁵ Daha doğrusu bu, derin eşitsizliklerin olmadığı bir durumu garanti etmeyi sağlar. Doğal olarak teorisinin temel fikrini ise özgün durumda, bilgisizlik peçesi altında seçilen ilkelerin, derin eşitsizliklere neden olmayacağını garanti etmesi oluşturmaktadır.

Hakkaniyet olarak adalet teorisinin diğer bir özelliği başlangıç durumundaki tarafların rasyonel ve karşılıklı olarak tarafsız olduğu fikridir. Belirtilen anlayışa göre kişiler, sadece belirli türden egemenlik, saygınlık ve zenginlik gibi ilgi türlerinde egoist davranırlar.⁵⁶ Bu görüş son derece zayıftır. İlişkiler ağı içerisinde yerleştirilen insan anlayışı temelde egoisttir. Çünkü karşılıklı olarak tarafsızlık ilkesinin tasvir ettiği insan, diğerleriyle paylaşacağı amaçtan daha ziyade kendi

kişisel amaçlarını kovalayan bir insandır.⁵⁷ Bunun en güzel örneği 'her bireyin diğerlerinin ilgilerinden habersiz'⁵⁸ olmasıdır. Oysa A. MacIntyre ve M. Sandel gibi düşünürler adalet teorisinin birey kavramsallaştırmasını yetersiz görürler. Çünkü *böyle bir birey, sosyal, tarihî ve kültürel bağından koparıldığı için benliğini kaybeden bireydir*. Her bireyin kendi tanımladığı iyi hayatın peşinden koşması, ölçsüz bir bencilliğe kapı açar.⁵⁹ Kendi bireysel amaçlarını kovalayan liberal birey, başkalarının ilgilerinden habersiz kaldığı ölçüde egoizme kayar. Arzularına ve alışkanlıklarına uygun olmayan her şeyi dolaylı olarak öteki kalıbına yerleştirir.

Çağdaş siyaset düşüncesinin temel kavramlarından bir diğeri de eşitliktir. Modern öncesi zamanlarda eşitsizlik, kast düşüncesi ve genetik özsel niteliklerden türemiş yakıştırmalarla haklılaştırılır. Buna karşın insanların bir bütünün parçası olduğundan hareketle eşit değere sahip olduğu görüşü de savunulmuştur.⁶⁰ Modern zamanlarda ise eşitlik veya eşitsizlik durumu, bazen ekonomik gücü elinde bulundurmayla ilişkili olarak meşrulaştırılırken bazen de bizatihi bu olgudan dolayı eşitsizliğin kaçınılmaz kılındığı gerekçesiyle haklılaştırılmaya çalışılmıştır. Günümüzde ise eşitlik ve eşitsizlik düşüncesi adına birçok farklı yaklaşım söz konusudur: **a)** Eşitliğin hukuk önünde sağlanması gerektiği ve diğer türden eşitsizliğin telafisi için herhangi bir girişimin makul olmadığını benimseyen liberal yaklaşım, **b)** "İnsanlar arasında değişik muamelelere kapı aralayacak derecede farklılıklar yoktur. Bütün insanlar eşit muamele görmelidirler." düşüncesini teorik hareket noktası alan egalitarian politikalar, **c)** "Kişilerin iktisadi bakımdan eşitlenmesi bütün eşitsizliklerin giderilmesinde temel yapı taşıdır. İnsanların iktisadi mahrumiyetlerinden dolayı gördükleri haksız muamele ahlaki olarak temellendirilemez." fikri üzerine inşa edilen iktisadi eşitlik, **d)** Bunların hiçbirini doyurucu bulmayan ve eşitliğin belirli bir oranda telafi edilmesi gerektiğini savunan ve bunu da fırsat eşitliği bağlamında ortaya koyan sosyal eşitlikçi yaklaşım.

Batı düşünce geleneği içerisinde bir taraftan insanların eşitliğine yönelik modern söylemler inşa edilirken diğer taraftan insanların eşit olmadığı düşüncesi bir siyasi tavır olarak modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkmış olan çeşitli politik/ideolojik eğilimler tarafından tabii bir duruma indirgenmiştir.⁶¹ Söz gelimi modern geleneğin rahminde mayalanan faşist politik ideolojinin eşitliğe ilişkin bakış açısı kısaca şöyledir: Faşist devlette, insanların eşit ve özgür olması önemli

Kendi bireysel amaçlarını kovalayan liberal birey, başkalarının ilgilerinden habersiz kaldığı ölçüde egoizme kayar. Arzularına ve alışkanlıklarına uygun olmayan her şeyi dolaylı olarak öteki kalıbına yerleştirir.

değildir. Önemli olan, insanların sosyal kuruluşlarda örgütlenip bu kuruluşlarda disipline ve otoriteye boyun eğmeleridir.⁶² Toplumsal organizasyon karmaşık bir yapı içerdiği ve devamlı olarak içerisinde çeşitli sınıflar, gruplar ve düzenleri barındırdığı; liderlik, hiyerarşi ve farklılıkların, sivil toplumun karakterleri olduğu, bunun içinde eşitliğin olmadığı bu teorinin hareket noktasını oluşturur.⁶³ Otorite sahibi kuralları koyar, diğerleri bu kurallara itaat etmekle yükümlü olur. Muhafazakârlara göre ise bazı grup ya da insanlar, doğal liderlik güçlerine sahip oldukları için, eşitsizlik kaçınılmaz bir şekilde, hem doğal hem de politik şartlarda kendini gösterir.⁶⁴ Klasik muhafazakârlardan E. Burke'nin, doğal aristokrasi görüşünü kolayca benimsemiş olmasının nedeni de budur. Çünkü böylesi bir bakış açısı itibarıyla, vücuttaki çeşitli organlar nasıl farklı işlevler gerçekleştiriyorsa, toplumu oluşturan farklı sınıf ve gruplarında kendilerine özgü birtakım rolleri vardır.⁶⁵ Dolayısıyla toplumsal eşitlik bir hayaldir. Toplumsal konumlar açısından doğal bir eşitsizliğin varlığı kaçınılmaz⁶⁶ demektir.

Toplumsal eşitsizliklerin baskın hiyerarşik değer terimleri içerisinde meşrulaştırılmış olduğu ve bu değerlerin insan üzerindeki manevi etkisinden dolayı bir katlanılabilirlik oluşturduğu, her dönemde sıkça başvurulan temel bir model olmuştur. Her türlü eşitlik talebi, isyan, hareket, kıymıdanma, var olan eşitsizlik durumunun meşruiyetinden duyulan şüpheyle ortaya çıkmış ve var olan düzene karşı isyan olarak algılanmıştır.⁶⁷ Bu eşitsizlik durumunun telafisi için R. H. Tawney gibi eşitlikçi düşünürler tarafından çeşitli politik görüşler ortaya atılmış ancak bu politik görüşlerin de eşitsizliğe ve yeknesaklığa kapı aralayacağı ve farklı doğalara aynı muamelenin adaletsizlik olacağı düşüncesi hemen dile düşmüştür. Eşitlikçi politikalar imalarla da olsa bir aynileştirme, diğer bir deyişle bütün kişileri bir diğerine eşitleme ve aynı muameleyi görme beklentisine dönüşmüştür. Lakin bilindiği üzere bu hem mümkün değildir hem de kabul edilebilir olmaktan ötedir.⁶⁸

Belirtilen bakış açısını dile getiren eşitlikçi politikalar aslında en zayıf olan alanlarını da açığa çıkarmaktadırlar. "Bunun için böylesi bir algı, eşitliğin özüne zarar vermektedir." savonusuna ciddi bir zemin oluşturmaktadır. Zira bu bakış açısı *hak edişi* ortadan kaldırmaktadır. İnsanlar, insan olmak bakımından aynı değere sahiptirler ve bu anlamda eşit muamele ahlaki olanı niteler. Ancak hak ediş, değer içeren bir terim olmaktan daha ziyade, kişi tarafından kazanılmış her türlü

Toplumsal eşitsizliklerin baskın hiyerarşik değer terimleri içerisinde meşrulaştırılmış olduğu ve bu değerlerin insan üzerindeki manevi etkisinden dolayı bir katlanılabilirlik oluşturduğu, her dönemde sıkça başvurulan temel bir model olmuştur.

vasıf ve etkinliğe bir göndermedir. İnsanları hak ediş noktasında insan olmak bakımından eşitlemeye dönük her teşebbüsün ahlaki ve adil olanın dışına sürüklemekle kalmayıp bir eşitsizlikçi muameleyi beraberinde getireceği düşünürler tarafından ısrarla vurgulanmıştır.

Liberal düşünürler, insan olmak bakımından eşit değer ve hukuk önünde eşit olma gibi temel kavramları teorilerine dayanak noktası alırlar. Hukuk devletin temel yapı taşının da bu iki ilke aracılığıyla inşa edildiğini savunurlar. Ancak insanların ekonomik yoksunlukları ve benzeri etkenler dikkate alındığında bu teorik örgünün bir pratik tezahürü olacağı, birçok düşünürün zihninde ciddi derecede rasyonel bir şüpheye ve soruşturmaya yol açmıştır. Bu şüphe, özü itibarıyla *kapitalist toplumlarda derin eşitsizliklerin olduğu* inkâr edilemeyecek bir realitedir görüşünden kaynaklanır. *Kapitalizmin savunucuları da bu realiteyi kabul etmektedirler. Ancak kapitalizm savunucuları bu gerçek hakkındaki düşüncelerini eşitlikle adalet arasında birebir ilişkinin olmadığı ve eşitsizliğin olduğu her yerde bir adaletsizliğin var olmasının geremediği görüşüyle temellendirirler.* Her ne kadar eşitsizliğin olduğu her yerde bir adaletsizliğin var olması gerekmeseydi ve hatta eşitleme girişimlerinin adaletsiz olacağı birçok reel durum var olsa da *kapitalizmin derin eşitsizlikler yarattığı* savının yukarıda ifade edilen görüşle bertaraf edilmesi birçok düşünür açısından tatmin edici bulunmamıştır. Çünkü kapitalizme yönelik dile getirilen eleştiriler, derin iktisadi farkların hakların kullanımında eşit mücadele hakkını / imkânını ortadan kaldırdığı düşüncesinden hareketle yapılır ve bu yabana atılır bir eleştiri değildir.

Belirtilen eleştiriye karşılık liberal düşünürler, eşitliğe ilişkin politik görüşler ve uygulamalar konusunda devleti, yönettiği kişiye ilgiyle, yani onları kendi hayatlarını nasıl yaşamaları gerektiğini belirlemeye ve bunu gerçekleştirmeye ehil insanlar olarak muamele etmelidir düşüncesiyle sınırlandırır. *Devletin insanlara sadece ilgi ve saygıyla değil, aynı zamanda eşit ilgi ve saygıyla muamele etmesi gerektiğini* savunurlar. Liberallere göre devlet, herkese ahlaki ve siyasi bakımdan eşit davranmalıdır; toplumsal kaynaklardan herkese eşit pay sağlanması gerekmez ama herkese eşit ilgi ve saygıyla muamele edilmesi gerektiği de göz ardı edilemez. Liberal politik öğretiyi savununlar açısından, siyasi kararların mal ve fırsat eşitliği gibi eşitsizliklere kapı aralaması doğal kabul edilebilir. Fakat bu eşitsizliklerin eşit ilgi ve saygıyı zedelemesi ahlaki açıdan kabul edilemezdir.⁶⁹ Lakin tüm insanları teorik düzeyde eşit kabul ediyor olmak, insanların iktisadi yoksunlukları göz ardı edildiğinde yapay bir söylemden öteye geçemez.

Teorik olarak inşa edilen birçok düşüncenin pratik olarak bir işlevsellik görmediği salt bir gerçektir. Teorik olarak yasa önünde eşitlemek veya herhangi bir fırsat eşitliği sunmak, pratik olarak bundan yararlanmayı beraberinde getirmeye sürece kavramsal bir hak olmaktan ileri gidemez. Daha açık bir ifadeyle bazı

düşünörlere göre, insanlar arasında *iktisadi eşitsizlik* var olduğu veya bu tür eşitsizliklerin özellikle derin olduğu bir siyasi yapıda, insanlara eşit ilgi ve saygı gibi kavramlar sunmanın hiçbir geçerliliği yoktur. Hatta bu iddianın ahlaki bir temelinin olduğu da şüphelidir.

Eşitlik ve eşitsizliğin özüne yönelik sürüp giden tartışmalar eşitliğe ilişkin bir başka kapıyı aralamış ve insanları mutlak olarak eşitleme, ekonomik açıdan eşitleme veya eşitliği sadece ve sadece hukuk karşısında eşit olma düşüncesine indirgemenen bir kopuşu getirmiştir. Gelir, kaynak ve refahın dağıtılmasında, fırsat eşitliğinin, eşitliğe ilişkin en sağduyulu yaklaşım olacağı fikri ciddi bir düzeyde savunulmuştur. Eşitliğe ilişkin değerlendirmeler, özellikle son zamanlarda ya *fırsat eşitliği* ya da *sonuca ilişkin eşitlik* üzerinden yapılmış ve bu birbirini dışlayan iki normatif ilkedenden biri⁷⁰ olan fırsat eşitliği teorik olarak dillendirilmiştir.

Gelir, kaynak ve refahın dağıtılmasında, fırsat eşitliğinin, eşitliğe ilişkin en sağduyulu yaklaşım olacağı fikri ciddi bir düzeyde savunulmuştur.

Fırsat eşitliği, herhangi bir politik toplumda bütün vatandaşların yapmak istedikleri şeyi kendi fiilleri aracılığıyla yapabilmesi konusunda eşit fırsatın olması gerektiği düşüncesi üzerine inşa edilir.⁷¹ Esasen fırsat eşitliği, herkesin aynı başlangıç noktasına yahut eşit hayat şanslarına sahip olması gerektiği anlamına gelir.⁷² Fırsat eşitliği insanları bir aynileştirme teşebbüsü değildir. Bu eşitlik biçimi, eşit olarak dağıtılmamış olan yetenekleri ve ciddi çalışma sonucu ortaya çıkan toplumsal eşitsizlikleri meşru görür. Bunun içindir ki, *fırsat eşitliğini talep etmenin, bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesinin önünde duran engellerin kaldırılmasını talep etmek olduğu düşüncesi* savunulur. Bu görüş yaygın olarak, toplumsal sınıf, cinsiyet, din ve ırk gibi çeşitli tercih dışı veya iradi olarak tercih edilmiş inançlardan dolayı fiilî başarı veya doğal yetenekler üzerine kurulmuş bazı toplumsal iyilere ulaşmanın önünde var

olan engellerin kaldırılması; yani toplumsal konum ve mevkilerin herkese eşit derecede açık olmasını ihtiva eder. Bir başka deyişle kişinin hayat karşısındaki şansını kendi potansiyeline dayanmalıdır düşüncesi temel hareket noktasını oluşturur.

İlk işitildiğinde gayet rasyonel ve ahlaki olan bu tavrın daha özellikli incelemeler yapılmış, sosyal, iktisadi ve siyasi mevkilerin ırklar ve ya çeşitli sosyal sınıflara tanınan imtiyazlara yönelik bir itirazdan daha fazlasını bünyesinde barındırdığı görülür. Daha açık bir ifadeyle, şansın bir sonucu olarak sahip olunan imtiyazlarında ahlaki olmadığı gibi bir çıkarıma varılır. Çünkü bu görüşe

göre, bir başarılı girişimcinin çocuğu olmak tamamıyla şansın bir ürünüdür ve bu hak edilmiş değildir. Ancak bu anlamda ortaya çıkan eşitsizliklere müdahale etme girişimi diğer taraftan miras hakkı gibi belli özgürlüklerin ilgasını beraberinde getirir ki, böyle bir talebin ahlaki olarak haklılaştırılması da mümkün görünmemektedir.⁷³

Günümüzde fırsat eşitliğine ilişkin ciddi değerlendirmeler sosyal eşitlikçi liberaller tarafından yapılmıştır. Sosyal eşitlikçi liberallere göre, iktisadi kaynaklar toplumda en az menfaat görene fayda sağladığı müddetçe bu kaynakların eşitsizliğine göz yumulabilir.⁷⁴ Sosyal eşitlikçi liberaller açısından, iktisadi ve sosyal eşitsizliklere rağmen, her bir kişi öz saygısını, bir yurttaş olarak eşit haysiyetten türetebilir. Tam bu noktada da sosyal eşitlikçi liberallere yönelik çeşitli eleştiriler dile getirilmiştir. Sosyal ve iktisadi eşitsizliklerin normal görüldüğü bir yerde siyasi eşitliğe mutlak anlamda gölge düşecektir. Bunu en güzel şekilde L. Arnhart şöyle ifade etmiştir: Tüm insanlar nazari olarak siyasi haklarında eşit olsalar dahi en fakir olan yurttaşların iktisadi araçlardan yoksunluğu göz önüne alınınca bu haklarını kullanmalarında diğerleriyle eşit mücadele şansına sahip oldukları söylenemez. Sözel olarak insanlara eşit fırsat şansı vermek gerçekte insanların bu eşit şansı yakalamalarına yeterli değildir.⁷⁵ Yine aynı paralelde L. Arnhart, sosyal eşitlikçi liberallere şu eleştiriyi yöneltir: Ahlaki varlıklar olarak insanların eşit haysiyeti dikkate alınıp, zenginler ve fakirler arasındaki farklılıkların devam ettiği göz önünde tutulursa, yoksullar iktisadi yoksunlukları gereği kendilerini aşağılanmış hissederler.⁷⁶ Fırsat eşitliğinin tesisine ilişkin dillendirilen bir başka eleştiri ise eşitlik ve özgürlük arasındaki bağla alakalıdır. Çünkü insanlar arasında bir eşitliğin sağlanması için itici kuvvete ihtiyaç vardır ve bu itici kuvvetin devlet olduğu gerçeği de aşikârdır. Eşitliği sağlamak için devlet gücünü kullanmak, kişisel özgürlükte bir kısıtlamanın doğmasına da vesile olacaktır.⁷⁷

Fırsat eşitliğiyle ilgili güçlü kanıtlar eğitimle ilgili olarak ileri sürülmüştür çünkü fırsat eşitliğine ilişkin bütün problemlerin en kolay örneklendirilebileceği alanda eğitimdir. Bu nedenle *toplumdaki eşitsizlikleri azaltmak, yani fırsat eşitliğini sağlamak gibi bir gaye ortaya konulduğunda, ilk müdahale edilmesi gereken alanlardan birinin eğitim sistemi olduğu sıkça söylenir.*⁷⁸ Toplumdaki sosyoekonomik eşitsizlikleri azaltmaya yönelik bir kaygı için hareket noktası olarak en makul başlan-

Sosyal eşitlikçi liberaller açısından, iktisadi ve sosyal eşitsizliklere rağmen, her bir kişi öz saygısını, bir yurttaş olarak eşit haysiyetten türetebilir.

gıcı da eğitimde fırsat eşitliğini tesis etme oluşturur. Eşitlikçi bir bakış açısıyla çalışma yapmış birçok düşünür, eşitsizliğin hem sosyoekonomik hem de etik-politik kaynağının eğitimde aranması gerektiği konusunda hem fikirdir.

Modern toplumda eğitim, artık *hayat adına* zorunlu kılınmıştır. İşte bu zorunluluk nedeniyle ortaya çıkan eğitim sektöründe, hiçbir kimsenin etnik, cinsiyet ve dinî inancına bakılmadan, bizatihi eğilimleri ve yetenekleri doğrultusunda eşit şansa sahip olmaları nasıl sağlanacaktır veya doğabilecek eşitsizliklerin telafisi için ne yapılacaktır? Bunu yapma konusunda devlet yetkili kılınmalı mıdır yoksa devlet bu konuda da mı tarafsızlığını korumalı mıdır? Son olarak herhangi bir müdahale veya müdahalesizlik durumunun ahlaki dayanağı ne olabilir? Zikredilen problemlere yönelik sağlıklı ve demokratik çözüm önerilerinin büyük bir çoğunluğu, eğitim faaliyetinin etnik, cinsiyet ve dinî inançlar açısından belirlenmemesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Yine genel olarak, eğitimde doğan eşitsizliklerin telafisi için bir müdahale makamının, meşru müdahalesi konusunda da fikir birliği söz konusudur. Bugün Batılı demokratik ülkelerin büyük bir çoğunluğunda burs vb. birçok telafi yöntemini eğitimde uygulanmaktadır ve bunlar örnek olarak gösterilebilir. Fakat bu noktada esas mesele eğitime müdahale etmenin veya etmemenin ahlaki sınırır.

Liberal-kapitalist toplumda her ne zaman eşitlikten söz edilse zenginlere sınırsız imkân sağlanarak yoksullara pay verme politikası öne çıkmaktadır. Bireyin yoksulluğunu aşma konusunda *karnını doyurmaya yönelik yardımlar* kurumsal içerik kazanmadığı için bağımlı bir toplumun tesisine kapı açmaktadır. Rasyonel ölçütlere dayalı bir eşitlik uygulaması son derece önemlidir. Fakat her alanda mutlak eşitlik anlayışını gerçekleştirmenin imkânı yoktur, böyle bir uygulama toplumda derin adaletsizliklere kapı açar. Çünkü herkesin eşit mülkiyete sahip olacağı bir başlangıç durumu oluşturulabilse de insanlar arasındaki yetenek, ilgi ve çalışkanlık gibi faktörler bu eşitliği derhâl bozacaktır. Bu durumda ya bireysel ilgi, yetenek ve çalışkanlık gibi erdemleri kısıtlamak gerekir ki böyle bir uygulama mutlak bir yoksulluk durumu yaratır. Ya da söz konusu erdemleri geliştirmeye yöneleceksiniz ki, bu da eşitsizliği beraberinde getirir.

Siyaset felsefesiyle ilgilenen ve eşitlik üzerine değerlendirme yapan birçok düşünür, insanları mutlak anlamda eşitlemenin mümkün olmadığı gerçeğini çok

Bireyin yoksulluğunu aşma konusunda karnını doyurmaya yönelik yardımlar kurumsal içerik kazanmadığı için bağımlı bir toplumun tesisine kapı açmaktadır.

açık bir biçimde göz önüne sermişlerdir.⁷⁹ Hatta kapitalist ekonominin insanlar arasında derin eşitsizlikler yarattığı konusunda neredeyse bir uzlaşma söz konusudur. Öyleyse eşitliğe ilişkin taleplerin sınırının ne olduğu ve kapitalist mantığın ürettiği toplumsal çatlakları aşmanın mümkün yollarını üretmek gerekmektedir. Bu noktada eşitliğe ilişkin taleplerin insanların özgürlüğünü kısıtlama derecesine varmaması arzulanacak sağduyulu bir beklenti olabilir. Dolayısıyla eşitlikle alakalı en sağduyulu tavır; *güç, akıl, güzellik ve benzeri doğal eşitsizlikleri kabul etmek fakat insan yapısı ve teamülün ürünü olan sosyal eşitsizlikleri olabildiğince gidermek olmalıdır*. Bu da siyasetin temel konusudur.

III. Muharref Siyasi Algı ve Görüntüleri

Ülkemizde farklı bir siyasi algının inşa edildiği bir gerçektir. Türk kültürü içinde oluşan siyasi algının tahrif edilerek yerine "liberal-kapitalist sistemin rahminde mayalanmış muhafazakârlıkla-dinin izdivacından mütevellit bir siyasi" algı koyulmuştur. Dolayısıyla fiilî olarak Türk kültürü içinde şekillenen siyasi aklın esasları açısından meseleyi değerlendirmenin bir anlamı yoktur. Liberal-kapitalist muhafazakârlığın ürettiği siyasi esaslardan yapılan alıntı-kopyalama / muhafazakâr / liberal İslamcı söylemin yapay ve uydurma olduğunu somut bir şekilde ortaya koymaktadır. İslam'a şu veya bu şekilde atf yapan bir siyasi bakışın liberal öğretinin her yorumunda temel ilke olarak belirtilen "değer tarafsızlığı" ilkesini İslam'la bağdaştırması mümkün değildir. Birbiriyle bağdaştırılması mümkün olmayan kavramları ve önermeleri bir araya getirmek kelimenin tam anlamıyla tahriftir. İslam'ın içini boşaltmanın en sinsi biçimidir.

Eğer bir ortak söylem söz konusu ise-öyle görünüyor- bu ne İslam'dır ne de liberalizmdir. *Liberal İslam* tabiri üzerinden yapılan yorumun dayandığı gerekçeler; Türkiye'deki din karşıtlığı, liberalizmin ideoloji olmadığı ve İslam'ın kurucu ilkeleri ile demokratik sistemin siyasi yönetime ilişkin esasları arasındaki benzerliği, içtihat, birey-cemaat, piyasa ekonomisi gibi unsurlardır.⁸⁰ Bu gerekçelere yaslanan yorum, ülkemizde İslam üzerinde oluşturulan terminolojik kargaşa ve din-din karşıtlığı düzleminde oluşturulan ideolojik cepheleşme açısından haklı sebeplere dayansa da bir din olarak İslam'ın, bir siyasi öğreti olarak da liberalizmin arkasını önünü kırarak birbirine uydurma girişiminden başka bir şey de-

Kapitalist ekonominin insanlar arasında derin eşitsizlikler yarattığı konusunda neredeyse bir uzlaşma söz konusudur.

ğildir. İslam'da ticaretin saygın görülmesi/âdil kazanç ve malların mübadelesi ve benzeri meseleler liberal öğretinin dayandığı esaslarla bağdaşmaz. Kurucu il-keler bağlamında içtihat yoluyla bir siyasi modelin geliştirilmesi diyanet-siyaset ayırımına, örfe ve toplumun maslahatına gönderme yapılarak üretilebilir. Tarihî tecrübe esas alındığında değişen dünya ve dil karşısında siyaset düşüncesini ye-niden inşa etme faaliyeti belirtilen çerçevede gerçekleşmiştir.

Ülkemizde üretilmek istenen muhafazakâr-liberal İslamcı gibi yapay söyle-min özgün bir durumdan kaynaklandığını ileri sürmek oldukça zordur. Uzun sü-redir küresel siyasi otoritenin bağlantısız arkı olarak tanımladığı coğrafyayı liberal-kapitalist sistemin siyasi-ekonomik kurallarına uydurma amacıyla ol-duğu bilinmektedir. Belirtilen amacı gerçekleştirmek için bir hareket yöntemi ge-liştirdiği de bilinen bir gerçektir.⁸¹ Afganistan, Irak ve ardından Tunus'tan başlayarak Suriye'ye uzanan toplumsal dalgalanmayı müdahaleye gerekçe yapan küresel güçlerin eylemlerini meşrulaştırmak ne yazık ki İslam üzerinden oluşturu-lan liberal söylemle imkân bulmuştur. Daha önce bu coğrafyada ideolojik mer-kezli baskıcı / totaliter siyasi kiliseler üreterek toplumu / dolayısıyla enerji havzalarını ve kanallarını kontrol eden güçlerin yeni iktidar tipi üreterek muha-fazakâr-liberal-din izdivacına yaslanan yeni siyasi kiliseler üretme yöntemine karşı gösterilen bu sessiz tavrın bir anlamı olmalıdır. Daha önce dinî bir sembol üzerinden sokaklara dökülen insanların şimdi söz konusu coğrafyaya demokrasi geldiğini ileri sürmeleri yaşanan bilinç kaymasının boyutunu göstermektedir. Be-lirtilen bilinç kayması üzerine temellendirilen siyasi bakışın Tunus ve Mısır'da demokrasi istemesi, Arabistan ve Suriye konusunda sessiz kalması Batı siyasi pa-radigmasının içinden meselelere baktığının en somut göstergesidir.

Liberal öğretinin yeni biçimine göre *insanın doğasıyla ilgili bazı ahlaki ve teleo-lojik iddialar olmamalıdır*. Böyle bir fikirden başlamanın dinî ve kültürel tahakkümü beraberinde getireceği ileri sürülerek reddedilmektedir. Keza "Düşüncenin ve be-denin her türlü kimlikten ve değerden sıyrılarak sosyal cinsiyetin olmadığı, ar-kadaşlık ve sevgililik arasındaki sınırların anlamsızlaştığı, düalizmin belirleyece-ğini kaybettiği, ilerlemenin değil cehaletin ve mevcudiyetin yüceltildiği, cinselli-ğin cinsel kimlikler olmadan yaşanabildiği bir ortam, tam insanların yaşadığı ve gerçek demokrasinin olduğu yerdir."⁸² şeklindeki tanım demokrasiye yüklenen anlamın ne olduğunu yeterince göstermektedir. Son günlerde sıkça dile getirilen ileri demokrasi söyleminin aktörleri ilhamlarını böylesi düşüncelerden alıyorlar herhâlde. Fakat bilinmelidir ki böyle bir bakış açısının sosyolojik karşılığı, bütün değerlerden soyutlanmış şekilsiz kitlelerdir. Gerçek demokrasi adına sunulan bu görüş "içeriksiz bir toplum/biçimsiz bir kitle üreterek" toplumu kontrol etme-nin yeni biçimini sunmaktadır. Bireylerin ortak tutunma noktalarını yıkarak top-

lumu kendi sinesine taşıyarak bağımlı kılma politikası her türlü tahakkümü ve şiddeti meşrulaştırmanın dolaylı anlatımıdır.

Herkesin her şeyi sınırsızca yaptığı, terörle-hukukun eşitlendiği, bütün kimliklerin ortadan kalktığı, bir insanın herkesle her şey olduğu/kurallarına uygun yolsuzluğun geçerli olduğu bir sosyal zaman-mekân ortamında ileri demokrasi-den bahsetmek yalancılıkla şöhret bulmuş kişilerden rivayet yapmakla eş değerdir. Üretilen bu muharref siyasi algı nedeniyle son zamanlarda tarihinden, kültürel değerlerinden nefret eden bir siyasi bakış giderek yaygınlaşmaktadır. Çünkü istismarı, yolsuzluğu, şiddeti ve saldıryı reddetmenin ve önlemenin geçerli ve uygulanabilir bir kuralı kalmamıştır. İleri demokrasi adı altında farklı tari-

Afganistan, Irak ve ardından Tunus'tan başlayarak Suriye'ye uzanan toplumsal dalgalanmayı müdahaleye gerekçe yapan küresel güçlerin eylemlerini meşrulaştırmak ne yazık ki İslam üzerinden oluşturulan liberal söylemle imkân bulmuştur.

rihî tecrübelerin içinde üretilen siyasi görüşleri aktaran kozmopolit kesimin tuzağına düşen muhafazakâr İslamcı kesim, toplumun dinî duygusunu siyasi uygulamalara maske yaparak ülke sathında onarılmaz yaralar açmıştır. Tarihin süzgecinden geçerek günümüze kadar taşınan siyasi esaslar ve fertlerin birbirine, kurumlara duyduğu güven yok edilmiştir. Özgür ve güven içinde yaşaması gereken insanlar sadece birbirinden değil, tarafsız olması gereken devletin kurumlarından kuşku duymaktadırlar. Bırakın vicdan özgürlüğünü, eğitimde fırsat eşitliğini, tarafsız olması gereken kurumların belli bir kesime çıkar sağladığı bir devlet görüntüsü söz konusudur. Bu nedenle Türk milletinin dayandığı sosyopolitik gerçekliği yeniden inşa etmek için kendi tarihinden, kültüründen ve değerlerinden utanmayan, kayırmacılığı, yolsuzluğu ve hukuksuzluğu bir milletin ölümü olarak gören milliyetçi

siyasi bakışı gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Milliyetçi siyasi söylemin temsilcileri hem bu çarpıklığı somut bir şekilde ortaya koymak ve bu konularda topluma güven vermek durumundadırlar. Bu sadece bir siyasi tavır değil, millî bir görevdir.

Birçok düşünür tarafından dile getirildiği üzere liberal öğretisi; millete değil, piyasa ve sermayeyi elinde tutan seçkin zümreye dayanır. Ekonomik alanda seçkin zümreyle izdivaca giren bir siyasi söylemin yoksuldan ve yoksulluktan bahsetmesi lafızcılığın ve siyasi hitabın sınırlarını aşamaz. Bu noktada ileri demokrasi iddiası şu iki ilke açısından test edilebilir: a) Yoksulu itip kalkan, miskini doyurmayan, yani düzenli bir toplum sistemi içinde bunu kurumsal esaslara bağlamayan bir anlayış dinî değerler açısından şaibelidir, b) Sıkça atıf yaptıkları liberal

öğreti açısından ise *adalet adına ortaya atılmış bir teori, denkleştirici ve ekonomik değilse reddedilmeli ve yeniden düzenlenmelidir. Eğer kanunlar ve kurumlar adaletsizlerse, etkileri nasıl olursa olsun ve ne kadar iyi düzenlenirse düzenlensin reforme edilmeli ya da kaldırılmalıdır.* Hayata bakışın iki ufku açısından ülkemizde sahnelenen tablo son derece biçimsiz ve ürkütücüdür. Mevcut siyasi söylemin oluşturduğu siyasi algıyla gerek siyasi bakışı tanımlayan esaslar arasında bağdaşması mümkün olmayan çelişki söz konusudur. Millî hasılanın paylaşımını gösteren resmî rakamları, yoksulluk ve açlık sınırını gösteren resmî ve gayiresmî yayınları, zengin-yoksul arasındaki ekonomik ve eğitim imkânı alanındaki dengesizlikleri dinî, millî ve medeni bir esasla telif etmenin imkânı yoktur. Böyle olduğu hâlde din-den, ileri demokrasiden, bölgesel güç olmaktan bahsetmek kelimenin tam anlamıyla kara propagandadır.

Cemaatlerin söylemleri ve tutumları ile liberal öğretinin esasları arasında açık bir çelişki söz konusudur. Bu duruma göre liberal öğretiyi vurgulayan liberallerle bazı dinî cemaatler arasındaki ittifak kelimenin tam anlamıyla muhayyel ve muharref bir ittifaktır. Hakikaten ülkemizde liberal olduğunu söyleyip, özgürlük kalıbı üzerinden dinî-etnik cemaatlere yaslananlarla zihinlerini klasik teolojinin bütün temalarıyla dolduran kesim arasında kurulan diyalog, ancak ekonomik çıkarla açıklanabilir. Dolayısıyla insan hakları ve özgürlük adına üretilen siyasi düşüncelerin, özgürlüğü yok eden bir bağlamda kullanılmasının en çarpıcı misali belirtilen ortaklıktır. Buluştukları tek nokta İslam'ın değil, klasik teolojinin içine sinen otoriter dille ekonomik gücün ürettiği otoriter dili, özgürlük ve hukuk gibi etiketler altında işler hâle getirmekten ibarettir. Demek ki çelişkileri gizleyerek iktidar düzleminde serdedilen ittifak başka bir amaca yöneliktir.

Eğer vicdan özgürlüğü bireyin kendi amaçları peşinde gitmek ise tercihe dayalı düşünceye, toplanma özgürlüğüne saygı duymak ise haksızlığa uğrayan insanların iddialarına katılmaksak bile tahammül etmemiz gerekmektedir. İleri demokrasinin sunduğu siyasi esas budur. Zira liberal öğreti bunu vicdan özgürlüğünün gereği sayıyor, diğer hakların varlık kazanmasının temeli görüyor. Geleceğin siyasi dilinde ise "Devletin kapısı hak arayana her zaman açık olmalı, bu kapıyı kapatan zulmün haklılık kazanmasına zemin oluşturur." esası sürekli olarak tekrarlanır. Eğer bu esasları demokrasinin gereği görüyorsak, devletin hangi toplantıya hangi şartlarda müdahale edeceğini ve bunun sınırlarını hukuki olarak belirtmesi ve ilan etmesi gerekir. Oysa bu ülkede hakkını arayan işçiler, henüz basılmamış kitap, haksızlığa uğradıklarını düşünen öğrenciler ya soruşturmaya tabi tutulmakta ya da tutuklanmaktadır. Devletin müdahale alanını bu kadar genişleten ve siyasi iktidarın taleplerine ve beklentilerine aykırı düşen fiillere karşı baskı ve sindirme politikası üreten bir anlayışın ileri demokrasiden söz etmesi şu iki hususla bağlantılıdır: a) Demokrasi başka bir amaca ulaşmak için uygun ve iş-

levsel bir araçtır. b) Toplumun önemli bir kesimi için özüne değil ve görüntüye bakar. Görüntüyü öne çıkararak kurumları dönüştürme faaliyetini sürdürmek için ileri demokrasiye aşırı vurgu yapmak gerekir.

Eğer böyle değilse yaşanan durumun hangi demokrasi ve siyasi algıyla bağdaştığı açıklanmalıdır. Çünkü düşünce özgürlüğünün temel ölçütü, toplanma ve konuşma hakkıdır. “Eşit temel özgürlükler ve haklar” herkes için geçerli ise ister hukuki isterse siyasi anlamda olsun bir imtiyaz alanı oluşturmak demokrasinin ruhuyla bağdaşmaz. Çünkü demokrasi gerek maddi güce gerekse ruhani masumiyete bürünen imtiyazları ortadan kaldırarak herkesi hukuk karşısında eşit görme ve herkesin hakları eşit bir şekilde kullanma esasına dayanır. Aksi takdirde, “Bizden olan zalimde olsa mazlumdur, muhalif olan mazlumda olsa zalimdir.” esası geçerli sayılmış olur. Böyle bir siyasi algı çoğulculuğu değil kabileciliği, hukuku değil imtiyaz türlerini meşrulaştırmaya kapı açar. Siyasi şiddete dönüşen bu uygulama her ne kadar zihin yönlendirme araçlarıyla inceltip gizlense de yer yer açığa çıkan tepkiler söylemin arkasındaki bakış açısını dışa vurmaktadır. YGS’ de şifre iddiaları nedeniyle seslerini duyurmak isteyen gençlere “Bizde karşınıza on bin genç çıkarırız.” demek sadece şaşırtıcı değil, aynı zamanda haksızlığı meşrulaştırma ve zulme hayır deme iradesini yok etmeye yönelik politik tehdit ve güç gösterisidir. Siyasi algının bu denli çarpıtıldığı bir zemini ve çelişkiler yumağını muharref siyasi algı olarak tanımlamak her hâlde haksızlık sayılmaz.

Kadim felsefenin öncülerinden günümüze kadar “Siyasi toplum, medeni toplumdur.” görüşü ittifakla kabul edilir. Siyasi dilin kabalaşması, tanımlayıcı ve dışlayıcı bir retoriğe dönüşmesi bu kabulün uzağına düşer. Medeni olmanın sınırlarını aşar. Fırsat eşitliğini ortadan kaldıran ve bu yönde özel sektör oluşturan kesimlerin eline eğitimi bırakan, toplumsal uzlaşmayı sağlama yerine özel toplum ve özel inisiyatif geliştirmenin önünü açan bir anlayışı demokratik kültürle telif etmek imkânsızdır. Liberal öğretinin önemli çıkarımlarından birisi de “Temel haklar ve özgürlükler konusunda kendini başkasından üstün tutmamaktır.” İslami açıdan ise hak ihlalinin en ağırı kul hakkıdır, böyle bir hakkı ihlal eden ve bunu meşru sayan dinin dışına çıkar. Hangi açıdan ele alırsak alalım insanların temel haklarını bu kadar hafife alan bir siyasi söylem, “muharref, çarpık ve yapay” bir söylemdir.

Eğer vicdan özgürlüğü bireyin kendi amaçları peşinde gitmek ise tercihe dayalı düşünceye, toplanma özgürlüğüne saygı duymak ise haksızlığa uğrayan insanların iddialarına katılmaksak bile tahammül etmemiz gerekmektedir.

Muharref siyasi söylemin diğer göstergesi farklı dinî, etnik ve kültür gruplarının taleplerini millî devlet sisteminin karşılayamadığını gerekçe göstererek toplumsal uzlaşmanın esaslarını yıkmaya dönük politikalarıdır. Nitekim talepleri karşılayıp birlikte yaşayabilmek için Osmanlı Devleti'nin çoğulcu sistemini yeniden inşa etmeye ihtiyaç olduğu 1990'lı yıllardan itibaren farklı düzlemlerde dile getirilmektedir.⁸³ Osmanlı millet sistemini liberal çoğulculuk görüşüyle birleştiren bu anlayışın temsilcileri yeni bir ortak kültürel hafıza üretme adına muhayyel bir sistem özlemiyle toplumu bir arada tutan esasları şaibeli kılmaktadırlar. "Müslüman olan ve olmayan üzerine kurulan millet sistemini, modern kamusal alanın bir ürünü olan azınlık-çoğunluk mantığı temelinde yeniden üretme"⁸⁴ eğilimi bir

Muharref siyasi söylemin diğer göstergesi farklı dinî, etnik ve kültür gruplarının taleplerini millî devlet sisteminin karşılayamadığını gerekçe göstererek toplumsal uzlaşmanın esaslarını yıkmaya dönük politikalarıdır.

çöküş döneminin ardından hiçbir şekilde azınlık statüsünde görülmeyen kesimleri hem yerel hem de küresel düzlemde azınlık kategorisine yerleştirmeye yol açmıştır. Sosyal zamanı-mekânı dikkate almayan ve uluslararası güç denklemi içinde küresel aktörlerin coğrafyamıza yönelik stratejik hamlelerini görmeyen bu yaklaşım, toplumsal dokuyu parçalamaktan âdetâ zevk almaktadır. Milletleşme sürecini değil de kabilecilik mantığını öne çıkaran bu söylemin ülkeyi getirdiği nokta terörü hak, teröre karşı mücadeleyi terör kuralına bağlayan anlayışa işlerlik kazandırmak olmuştur.⁸⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş esaslarına karşı sürdürülen siyasetin çarpıtmalarını demokratik yöntem ve bilgiye dayalı bir mücadele ile bozacak siyasi bakış açısı vardır. Milliyetçi siyasi bakış açısı şu süreçte tarihî bir görevi yerine getirmektedir. Geldiğimiz bu hassas dönemde milliyetçi

siyasetin temsilcileri, ülkemizde inşa edilen muharref siyasetin dilini ve uygulamalarını ayrıntılı olarak topluma taşımak için gönül seferberliği ilan etmelidirler. Bütün toplum kesitlerini gönüllülük esasına dayalı olarak siyasi faaliyetin içine taşımak zorunludur. Ayrıca ileri demokrasi adı altında yedirilmek istenen hususlar, yani sahnelenen siyasi oyun tahlil edilerek deşifre edilmeli ve anlaşılabilir şekilde topluma sunulmalıdır. Çünkü atıf yaptıkları düşünürler ve dile getirdikleri görüşlerle uygulamaya koydukları siyaset anlayışı arasında derin çatlaklar söz konusudur. Milliyetçi aydınların gazete kültürünü aşarak geleneğin ve çağın dilini felsefi ölçekte tahlil eden fikrî hamleye girişmeleri acil bir ihtiyaçtır. Bilinmelidir ki felsefi dilden kopan her düşünce kısa zamanda kendini tüketir ve duygusal tepkilere sığınır. Anlaşılmayan ve tartışılmayan görüşleri eleştirmek ona katkı sağlamaktan başka bir işe yaramaz.

IV. Milliyetçi Siyaset: Ufukların Buluşması

Her millet, bir kültür üzerine inşa edilmiş dünya görüşünün içinde yaşar. Bu dünya görüşünün hayata dönük ifadeleri zamana karşı direnen sabitelerin oluşmasını sağlar. Siyaset, dünya görüşünün amelî boyutunu ifade ettiği için “geleneğin içinde oluşmuş esasları” dile getirmek şimdikiyi paylaşmaktır. Bunun içindir ki kültürel mirasın içinde oluşan siyasi algı milliyetçi siyasetin yaslandığı tarihî ufuktur. Çağlar arası dilin ve kültürel tecdidin gereği olarak oluşan siyasi ufuk, tarihî tecrübenin çağdaş yorumunu ifade eder. Milliyetçi siyaset belirtilen iki ufukun kaynaşmasından teşekkül eden hamleci bir bakış açısını temsil eder. Dolayısıyla milletin ait olduğu dünyayı anlamlı kılmak ve geliştirmek için siyasi geleneği çağın ufkunda yeniden inşa edebilen bir bakış açısı toplumun meselelerini anlar ve çözüme kavuşturabilir. Çünkü milliyetçi siyaset, kültürel mirası önemser ve onun içinden konuşur.

Devlet; bir milletin belli bir toprak parçası üzerinde siyasi bir örgütlenme sonucu ortaya çıkan kişiliğidir. Bu durumda devlet dört öğeden oluşur: Millet, ülke, egemenlik ve siyasi örgütlenme. Millet hâlinde yaşayan bir topluluğun amacı diğer milletlere karşı ortak menfaatlerini korumak zorunda olmakla beraber ortak inanışları, hayat tarzını, âdet, fikri bilinç ve iradeyi devam ettirmektir.⁸⁶ Dolayısıyla millet siyasi bir örgütlenme sonucunda iradesini gösterebilecek duruma gelmekle devlet şeklini alır. Bu siyasi örgütlenme kurucu iradeye ve kuruluş esaslarına dayanır. Bir devletin kuruluş esaslarına dönük faaliyet, bir siyasi-sosyal yapının içini boşaltmak olduğundan her ne adına yapılırsa yapılırsa devletsizliği beraberinde getirir. Bu nedenle demokratik sistemi, hukuk devlet idealini, temel hak ve özgürlükleri geliştirmek ayrı şey, devletin egemenliğini tartışmaya açmak, siyasi kimliğine karşı alternatif siyasi kimlik geliştirmek ya da devlet içinde devlet olmak ayrı şeydir.

Her şeyin uluslararası boyut kazandığı/iletişim ağlarının yoğunluğu nedeniyle her yere nüfuz edildiği, dolayısıyla artık ülke kavramının önemini yitirdiği görüşü her türlü sömürgeci eğilime kapı açar. Bu ülkede özgürlükler adına “Görsel basında milletin gözünün içine bakarak günümüzde toprağın artık değeri yoktur.” demek ülkesi olmayan bir topluluk icat etme hevesinden başka bir şey değildir. Bir devletin var olabilmesi için belli ve sınırları tespit edilmiş bir ülkede bulunması zorunludur. Çünkü “Ülke devlet egemenliğinin veya devlet kudreti-

Bir devletin kuruluş esaslarına dönük faaliyet, bir siyasi-sosyal yapının içini boşaltmak olduğundan her ne adına yapılırsa yapılırsa devletsizliği beraberinde getirir.

nin kullandığı bir çevredir.”⁸⁷ Sınırların anlamını yitirdiği gibi uydurma gerekçelere sarılarak millî egemenlik idealini şaibeli kılmanın özgürlükle, temel insan haklarıyla hiçbir alakası yoktur. Bilinmelidir ki egemenliğini yitirmiş kudretsiz devlet, başkasına tabi olan devlettir.

Milliyetçi siyaset hür milletin ve bağımsız devletin demokratik kültürü geliştireceğine ve koruyacağına inanır. Egemenliğini, yani diğer devletlerle hukuken eşit durumda olması gerektiği iradesini yitirmiş bir devlette hak, hukuk, özgürlük ve eşitlik gibi değerlerin tümü bir görüntüden ibaret kalır. Son zamanlarda Libya’ya müdahaleye karşı çıkan ve müdahalenin petrol için olduğunu söyleyen bir siyasi iktidarın, bu görüşünü dile getirdikten birkaç gün sonra müdahalenin bir parçası olarak yer alması, etnik ayrımcılık üzerinden siyaset yapan kişinin “Silaha sarılırız.” tehdidi karşısında sessiz kalması egemenlik iradesini şaibeli kılan bir anlayışın ileri demokrasiden, haktan ve hukuktan bahsetmesi fantezidir. Keza devlet, siyasi örgütlenmenin gereği olan hukuku esas almıyor, hiçbir ayırım yapılmadan hukuku herkes için geçerli kılmıyorsa, insanlar arasında imtiyaz alanı üretip fırsat eşitliğini ortadan kaldırıyorsa bu devlet, tahakkümün her türünü uydurma gerekçeler üzerinden topluma uygular. Bu nedenle milliyetçi siyaset hukuk devletinden yanadır ve türlü imtiyaz türüne karşıdır.

İnsanı en fazla yaralayan ve şahsiyetini parçalayan şey, güvensizlik, korku ve açlıktır. Güvenliğin yitirildiği, korkunun egemen kılındığı, açlığın yaygınlaştığı ve istismar edildiği bir ortam her türlü değer, insanlığın öldüğü bir ortamdır. Böyle bir ortamda devlet iktidarını bütün millet için değil de belli bir grup için kullanıyorsa bu devlet demokratik, hukuk, sosyal ve laik devlet olma özelliğini yitirmiş, kiliseye dönüşmüştür. Milliyetçi siyaset; güvenin, refahın ve dayanışmanın kurumsallaştığı ve kayırmacığın ortadan kalktığı şeffaf ve tarafsız devletten yanadır. Kendi vatandaşları arasında taraf tutan devlet, demokratik-laik olma vasfını yitirir. Bu nedenle milliyetçi siyaset; vatandaşları arasında ayırım yapmayan, herhangi bir mezhebin ve seçkin zümrenin aracı olmayan, farklı düşüncelere karşı eşit mesafede olan, fırsat eşliğinin zeminini oluşturan ve bütün topluma açan, milletin manevi değerlerine, inanç özgürlüğüne saygı duyan ve bunun gereklerine ortam oluşturan laik devletten yanadır.⁸⁸ Laikliği, din karşıtlığını yaymanın ve körüklemenin bir aracı değil, farklı inanç ve düşüncelere sahip

Milliyetçi siyaset;
güvenin, refahın
ve dayanışmanın
kurumsallaştığı ve
kayırmacığın orta-
dan kalktığı şeffaf
ve tarafsız devlet-
ten yanadır.

insanların yaşantı alanlarını ve tercihlerini korumanın siyasi ve ahlaki bir yöntemi olarak görür.

Geleneğin ve çağın dilinde yer alan siyasi ilkeleri yok sayan ve devletin ya da iktidarın gücünü hayatın her alanına müdahale edip biçimlendirmek için kullanan bir siyasi söylem “Türk milliyetçisi” tanımının dışına düşer. Bu nedenle tarihî tecrübenin gerisine düşen ve adaletsizliğe sebep olan siyasi görüşleri ve uygulamaları değiştirmek için çağlar arası dilin ve kültürel yenilenmenin gereği olarak tarihî ufkun etkinlik alanını sosyal-zaman ve mekân düzleminde dikkate alıp siyasi geleneğini yeniden inşa etmek durumundadır. Çünkü milliyet mef-

Türk milleti üst kimliği altında herkesi kucaklayan söylem değişen dünya-dil sisteminin ürettiği siyasi bağlamda önemli bir yer edinmeye namzettir.

kûresi, milletin sinesinde fiilî olarak doğan ve çağın ufkuyla buluşan örnek modeli esas alır. Çağın vicdanlar üzerinde bıraktığı etkiyi ihmal eden bir anlayış çok kısa zamanda toplumda oluşan yeni algının karşısında zaafiyete düşer. Etkinliğini ve sahip olduğu dünyayı kayıp eder.

Türk milliyetçiliği, modern burjuvanın ve seçkin zümrenin ürettiği milliyetçilikten farklı olup milletin iradesini esas alır ve buna saygı gösterir. Yakın siyasi olaylarda muhalif olmasına rağmen millî iradenin gereği olan olaylarda taraf olması bunun göstergesidir. Bu yönüyle doğrudan demokratik bir toplum yapısını delalet eden içeriğe sahiptir. Milletin, yurttaş bağıyla bağlanmış bireylerden oluştuğunu kabul eder ve vatandaşlık bağıyla bağlı olan bireyler arasında hiçbir ayırım yapmadan siyasi uygulama “anlamını ve işleyişini” hukuktan alır. Bir

başka deyişle milliyetçilik bir karşıtlık ve ötekine göre var olan bir dünya görüşü değildir. Ötekine göre var olan milliyetçilik kolektivist, organik ve etnik temelli olduğu için ayrılıkçı ve dışlayıcı olmaktan kendini kurtaramaz. Türk milleti üst kimliği altında herkesi kucaklayan söylem değişen dünya-dil sisteminin ürettiği siyasi bağlamda önemli bir yer edinmeye namzettir. Aynı tarih ve kültür içinde yer alan herkesi kapsayan bir söylem üzerinden üretilen siyasi anlayış siyasi varoluşun temeli olan güveni sağlama yönünde önemli bir mesafe almıştır.

Keza, devlet içerisinde yaşayan milletin aynı etnik kökenden olmasının getireceği düşünülen iç huzur vurguları⁸⁹ tarihi olarak elenmiştir. Bu noktada merkeze alınması gereken husus: Dünyaya barış ve adalet hâkim olacaksa milletlerin özgür ve güvenlik içinde bulunmaları gerekir.⁹⁰ Ancak özgür ve güvenli milletler demokratik kültür üretip, birlikte yaşamanın esaslarını oluşturabilirler. Çünkü dünya paylaşımında etkin olan aktörlerin özgürlük adına ürettikleri bazı fikirler,

esasinda, siyasi ve stratejiktir. Bir devletin temeli olan halkın etnik kökeninin aynı olması millet olmanın ne felsefi ne de sosyopolitik nedenidir. Dünya üzerinde yaşayan milletlerin sadece yüzde onunun bu anlamda bir devlet formuna sahip olduğu göz önüne alınırsa, her milletin kendi kaderini tayin etme hakkının ne kadar güç ve hayalî olduğu görülebilir. Böyle bir anlayışın milliyetçilikle değil, doğrudan ırkçılıkla bağlantısı vardır. Milliyetçilik; sosyopsikolojik ve kültürel kurallara dayanır. Mana ve ruhu arar. Irkçılık ise toplumsal dayanışmayı, birlikteliği yıkar ve kanı arar. Milliyetçi siyaset; içinde yaşadığı kültürün dile getirdiği dünyayı daha yaşanılabilir ve kalıcı olmasının fikrî, ahlaki, hukuki vb. temellerini arar.

Bir milletin kendi kaderini tayin etmesi hakkı, teoride demokratik bir nite-

Demokratik ülkede ana dil resmî dilden farklı ise ana dilini öğrenmek demokratik bir hak, devletin öğretim hakkını ve imkânını sağlaması ise demokratik devlet olmasının gereğidir

liğe delalet eder. Ancak birçok problem alanında olduğu gibi bu demokratik yaklaşım pratikte uygulama alanı bulamaz.⁹¹ Bunu pratik alanda mümkün kılmamanın yolu, etnik dili genişleterek eğitim dili hâline getirmektir. Nitekim Kürt Meselesi, nihai noktada ana dilde eğitim talebi üzerine oturmuştur. Demokratik ülkede ana dil resmî dilden farklı ise ana dilini öğrenmek demokratik bir hak, devletin öğretim hakkını ve imkânını sağlaması ise demokratik devlet olmasının gereğidir.⁹² Pozitif özgürlüğün gereği olarak terörle siyasi katılım ve düşünceleri ifade etme arasında milliyetçi siyasi söylemin yapmış olduğu ayırım önemlidir. Çünkü konunun temel hak ve özgürlükler bağlamı ile etnik ayrımcılık üzerinden sürdürülen siyasi-stratejik amaçlara dönük terörün bağlamı farklıdır. Küresel siyasi otoritenin ana kurumları ve temsilcileri tara-

fından ilan edilen bağlantısız arkı ve demokratikleştirme projesinin⁹³ önemli parçası Güneydoğu bölgemizde sahnelenen oyundur. Böyle bir oyunu ileri demokrasi altında meşrulaştırmak demokrasi geleneğini ve dayandığı esasları temelden yıkar.

Ana dili öğrenme konusunda dile getirilen siyasi taleple ana dilde eğitim yapma talebi arasında da fark vardır. C. Ülserver'in belirttiği gibi herhangi bir etnik dili eğitim dili hâline getirmek, yani müfredatın etnik dille verilmesini istemek demokratik bir talep değildir. Bu bölücülüğü resmî anlamda ilan edilmesidir. Eğitim sadece dilin doğru öğretilmesi ve bu bilgilerin kazanılması değildir. Eğitim aynı zamanda ortak kültürün, inançların, değerlerin, örf ve geleneklerin, ideallerin, toplumu bir arada tutan bütün öğelerin tartışıldığı ve hazmedildiği

süreçtir. Birlikte yaşamak isteyen herkesin ve her kesimin yapması gereken şey belirtilen öğelerin tümüne sahip çıkmaktır.⁹⁴ Çünkü bu hususlar bir milletin çağlar arası dil yoluyla yorumlayarak yeniden inşa ederek günümüze taşıdığı siyasi akıldır. Siyasi akıl aynı zamanda tarihî tecrübenin bir unsuru olarak toplumsal uzlaşmayı sağlayan esasları kapsar.

Özgürlük ve demokrasi adına bunun tersini iddia edenlerin amacı, devlet-toplum buluşmasına, toplumun birlikte yaşama iradesine bir katkı yapmak değildir. Bunların istediği Türk milletini kabile toplumuna dönüştürmek ve hukuku: “Zalim de olsa mazlum da olsa kabile üyesine yardım et.” mantığına dönüştürmektir. Milliyetçi fikrî geleneğin ve siyasi bakışın karşı çıktığı budur. Ve bu tutum, demokrasinin ve özgürlüğün gereğidir. Aksini iddia edenlerin yapmak istedikleri ayrımcılığı meşrulaştırmaktır. Bir kez bölücülük meşrulaştırıldığı da bölücülüğün kendisi toplumsal ufkumuzun alanından gider, yeni maskelerle karşımıza çıkar. İşte bu tarihî noktada milliyetçi siyasetin varlığı son derece önemlidir. Hür millet, bağımsız devlet ideali bir kez daha milliyetçi siyasi ufukta gerçekleşecektir. ■

¹ Aydın Taneri (1981: 25), *Türk Devlet Geleneği: Dün-Bugün*, Ankara: Töre-Devlet Yayınevi.

² Bakınız: Talat Tekin (2010), *Orhon Yazıtları*, hzl. Talat Tekin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

³ İbn Haldun (1989: 1 / 420), *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: MEB Yayınları.

⁴ Halil İnalçık (2006: 81), *Makaleler I*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

⁵ Ebu Muîn en-Nesefî (2003: 2 / 431), *Tabsiratü'l Edille fî Usûli'd Din*, Thk: H. Atay, Ş. Ali Düzgün, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

⁶ Yusuf Has Hacib (1988: 155 / 2033-2038 vd), *Kutadgu Bilig*, çev. Reşid Rahmeti Arat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

⁷ Yusuf Has Hacib (1988: 69-70 / 792-822)

⁸ A. Taneri (1981: 105)

⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş esaslarının ayrıntılı açıklaması için bakınız: Nadim Macit (2011), IV. Baskı *Küresel Güç Politikaları, Türkiye ve İslam*, Ankara: Sarkaç Yayınları.

¹⁰ Hans-George Gadamer (2009: II / 253), *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayınları.

¹¹ Benedict Anderson (1995), *Hayali Cemaatler*, çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.

¹² Hans-George Gadamer (2009: II / 250)

¹³ MHP MYK Üyesi Nusret Okumuş'un on beş milyonu aşan İstanbul'da, seçmen algısı üzerine yaptırdığı ayrıntılı bir anket çalışması, Türk milletinin siyasi algısını somut olarak ortaya koymaktadır. Bakınız: İstanbul Seçmen Algı Haritası, Ankara: 2011.

¹⁴ Liberal çoğulcuğu temellendirmek için liberalizmin bütün yorumlarında “değer tarafsızlığı” temel bir ilke olarak ifade edilir. Bu anlayışa göre değerlerin hepsinin veya bir kısmının bir siyasi ve sosyal düzene herhangi bir çatışma ve sürtüşme olmadan yerleştirilmesini beklemek doğru değildir. Bakınız: Anthony de Jasay (Ts: 7) *Tercih, Sözleşme ve Rıza: Liberalizme Yeni Bir Bakış*, çev. Alişan Oktay, Ankara: Liberte Yayınları.

¹⁵ Robert B. Talisse, (2001: 56-58), *On Rawls*, New York: Hunter Collage / The City University of New York.

¹⁶ Robert B. Talisse, (2001: 58)

¹⁷“Hakları insanlarla birlikte yeni keşfetmek yeni bir demokrasinin keşfi olacaktır” önermesi üzerine bindirilen hak ve hukuk kavramının taşıdığı nokta şöyledir: Düşüncelerin/bedenlerin sınırsız dola-

şıma açılması demokrasinin ön koşuludur... Düşünülen artık ulusal kimliğinden olduğu kadar etnik, dinsel, cinsel tüm diğer kimliklerinden sıyrılmış gerçek insanların hakkıdır... Hiçbir kimliğe gön-derme yapmaksızın insanın düşünsel/bedensel özerkliğinin korunabileceği yerde haklar da korunmuştur. Bakınız: Reyda Ergün, Cemal Bâli Akal (2006: 11-19) “**Kimlik Bedenin Hapishanesidir.**” *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 38, Düşüncenin ve bedenin bütün kimliklerden sıyrılarak küresel düzlemde dolaşıma çıkması ülkemizde demokrasinin bir gereği olarak sunulmakta ve bu gerçek demokrasi olarak tanımlanmaktadır.

¹⁸ Will Kymlicka, (2004: 338), *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

¹⁹ W. Kymlicka (2004:339)

²⁰ W. Kymlicka (2004: 340)

²¹ H.J. McCloskey (1965: 215, 217 483), “**A Critique of the Ideals of Liberty**”, *Mind*, (New Series, Vol. 74, No. 296, Oct., 1965).

²² Norman P. Barry, (2004: 228) *Modern Siyaset Teorisi*, çev. Mustafa Erdoğan- Yusuf Şahin, Liberte Yayınları.

²³ Robert B. Talisse (2001: 42)

²⁴ Alain Touraine (1997: 56) *Demokrasi Nedir?* çev. Olcay Kunal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

²⁵ J. Rawls (1971: 61) *A Theory of Justice*, The Belknap-Press of Harvard University.

²⁶ John Rawls (2006: 321) *Siyasal Liberalizm*, çev. M. Fevzi Bilgin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

²⁷ Andrew R. Murphy (1998: 251, 247), “**Rawls and a Shrinking Liberty of Conscience**”, *The Review of Politics*, Vol. 60, No.2. Spring., 1998.

²⁸ J. Rawls (2006: 339).

²⁹ David Beetham- Kevin Boyle (2005: 96), *Demokrasinin Temelleri*, çev. A. Zeynep Kopuzlu, Ankara: Adres Yayınları.

³⁰ A. Murphy (1998: 250).

³¹ D. Beetham – K. Boyle (2005: 96)

³² J. Rawls (2006: 361-362).

³³ Henry Shue (1975: 195), “**Liberty and Self-Respect**”, *Ethics*, Vol. 85, No.3. Apr., 1975.

³⁴ J. Rawls (2006: 321).

³⁵ W. Kymlicka (2004: 78).

³⁶ N. P. Barry, (2004: 153) .

³⁷ Aristoteles, (2002: 83), *Politika*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi.

³⁸ E. Clinton Gardner, (1984: 394-395), “**Justice, Virtue and Law**”, *Journal of Law and Religion*, Vol.2, No.2. 1984.

³⁹ Adnan Güriz (1994: 5), *Adalet Kavramı*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

⁴⁰ A. Güriz, (1994: 6).

⁴¹ A. Güriz, (1994: 6)

⁴² E. C. Gardner, (1984: 394-395).

⁴³ E. C. Gardner,(1984: 395)

⁴⁴ N. P. Barry, (2004: 167-168).

⁴⁵ N. P. Barry, (2004:180- 181).

⁴⁶ John Rawls (1971: 7), *A Theory of Justice*, The Belknap-Press of Harvard University.

⁴⁷ J. Rawls, (1971: 11- 12), Thomas Pogge, (2006: 167) *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, çev. Güneş Kömürçüler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

⁴⁸ Leif Wenar (1995: 32), “**Political Liberalism: An Internal Critique**” *Ethics*, Vol.106, No.1.Oct., 1995.

⁴⁹ Thomas McCarthy (1994: 59) “**Kantian Constructivism: Rawls and Habermas in Dialogu**”, *Ethics*, Vol.105, No.1. Oct., 1994)9.

⁵⁰ L. Wenar, (1995: 33).

- ⁵¹ George Klosko (1997: 637), “Political Constructivism in Rawl’s Political Liberalism”, *The American Political Science Review*, Vol. 91, No. 3, Sep., 1997)
- ⁵² J.Rawls, (1971: 3-4)
- ⁵³ J. Rawls, (1971: 4).
- ⁵⁴ J.Rawls, (1971: 4-5).
- ⁵⁵ J. Rawls, (1971: 11)
- ⁵⁶ J. Rawls, (1971: 12, 15).
- ⁵⁷ Samuel Freeman (2002: 491-492), *Cambridge Companion to Rawls*, -Stephen Mullhal and Adam Swift, *Rawls and Communitarianism*, New York: Cambridge University.
- ⁵⁸ Susan Moller Okin (1987: 91), “Justice and Gender”, *Philosophy and Public Affairs*, Vol.16, No.1, Winter, 1987.
- ⁵⁹ Andrew Heywood, (2007: 81), *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet Kemal Bayram, Ankara: Adres Yayınları.
- ⁶⁰ Walter A. (1973: 163), “Weisskopf, The Dialectics of Equality”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.409, Income Inequality 1973.
- ⁶¹ Pulin B. Nayak (1991: 587), “On Equality and Distributive Justice”, *Economic and Political Weekly*, Vol.26, No.11/12, Mar.1991.
- ⁶² M.Hanifi Macit (2007: 88), *Faşizm ve Nazizm*, Ankara: Savaş Yayınları..
- ⁶³ Samuel P. Huntington (1957: 456), “Conservatism as an Ideology” *The American Political Science Review*, Vol. 51, No.2, Jun., 1957.
- ⁶⁴ Andrew Vincent (2006: 108), *Modern Politik ideolojiler*, çev. A. Tüfekçi, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ⁶⁵ Andrew Heywood (2007: 99), *Siyasi İdeolojiler*, çev. A. Kemal Bayram vd. Ankara: Adres Yayınları.
- ⁶⁶ A. Heywood (2007: 99).
- ⁶⁷ Walter A. Weisskopf (1973: 163).
- ⁶⁸ Lawrence B. Joseph, (1980: 393), “Some Ways of Thinking about Equality of Opportunity”, *The Western Political Quarterly*, Vol.33, No.3, 1980.
- ⁶⁹ Jack Donnelly (Ts: 77), *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, çev. Mustafa Erdoğan, Levent Korkut, Ankara: Yetkin Yayınları.
- ⁷⁰ Lawrence B. Joseph (1980: 393)
- ⁷¹ S. J. D. Green (1988: 5), “Is Equality of Opportunity a False Ideal for Society”? *The British Journal of Sociology*, Vol. 39, No. 1, Mar. 1988.
- ⁷² A.Heywood (2007: 584).
- ⁷³ Norman P. Barry, (2004: 197-198), *Modern Siyaset Teorisi*, çev. M. Erdoğan- Y. Şahin, Ankara: Liberte Yayınları.
- ⁷⁴ Larry Arnhart, (2005: 397), *Siyasi Düşünce Tarihi: Platon’dan Rawls’a* çev. A. K.Bayram, Ankara: Adres Yayınları.
- ⁷⁵ L. Arnhart (2005: 398).
- ⁷⁶ L. Arnhart (2005: 399).
- ⁷⁷ Norman P. Barry, (2004: 192).
- ⁷⁸ Norman P. Barry, (2004: 200).
- ⁷⁹ Pulin B. Nayak (1991: 589).
- ⁸⁰ Mustafa Erdoğan (98: 163-184), *Liberal İslam / Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ⁸¹ Bakınız: Thomas P. M. Barnett (2005), *Pentagon’un Yeni Haritası*, çev. Cem Küçük, İstanbul: 1001 kitap yayınları.
- ⁸² R. Ergün, Cemal B. Akal (2006: 15).
- ⁸³ 1990’lı yıllarda dini-politik ayrışma söz konusu olduğu için merkez sağ parti düzleminde Batı ile uyumlu bir model, liberal esaslara bağlı olarak dile getirilmiştir. Söz konusu siyasi iktidara karşı olan dinî-politik yapılar İslam’ın belirleyici olduğu, Doğu-Batı ayrımına dayanan bir bakış açısını sa-

vundular. Fakat 2001'den itibaren belirtilen siyasi ve dinî yapılar birleştiği için ileri sürdükleri değişim kavramı altında muhafazakâr-liberal ve İslamcı bakış açısını yansıtan bir Osmanlıcılık modelinden açık ve dolaylı bir şekilde bahsetmeye başladılar.

⁸⁴ Yılmaz Çolak (2006: 127), “1990’lı Yıllar Türkiye’inde Yeni-Osmanlıcılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 2006, Sayı: 38.

⁸⁵ Osmanlı Millet Sistemi’nin felsefi yapısı, kuruluşu, bir model olarak oynadığı rol, çöküş döneminde Osmanlı Devleti’nin parçalanması sürecinde politik-diplomatik işlevi ve bu modelin günümüzde yeniden dillendirilmesi ve gerekçeleri için bakınız: Nadim Macit (2010: 4-19) “Millet Sistemi ve Millî Devlet Bağlamında Yeni Osmanlı Projesi”, *2023 Dergisi*, Yıl: 2010, Sayı: 116.

⁸⁶ A. Taneri (1981: 25)

⁸⁷ A. Taneri (1981: 26)

⁸⁸ Bakınız: Nadim Macit (2011), *Dünya-Dil Sistemi ve Dini Söylem: Laik-Demokratik Sistem ve Teoloji*, Ankara: Sakaç Yayınları.

⁸⁹ Ernest Gellner (1992: 20-219), *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev.S. Coşar, S. Özertürk, N. Soyarı, İstanbul: İletişim Yayınları.

⁹⁰ Antony D. Smith,(1999: 121), *Millî Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.

⁹¹ Jean Leca (1998: 16), *Uluslar ve Milliyetçilikler*, çev. Siren Edemen, İstanbul: Metis Yayınları.

⁹² Geniş bilgi için bakınız: Nadim Macit (2010), *Uzun Savaş: Açılım mı Vassallık mı?* Ankara: Berikan Yayınları.

⁹³ Bağlantısız arkı: Küresel siyasi otoritenin ürettiği ekonomik ve siyasi kurallara bağlı olmayan ülkelerin yer aldığı coğrafyadır. Orta Doğu söz konusu arkın öncelikli bölgesini oluşturur. Belirtilen çerçevede Türkiye sınır ülkedir. Yani küresel müdahaleye % 50 açıktır. Türkiye’nin bölgede kontrol edilmesi köprü ülke olmasına bağlanmakta ve petrol-doğalgaz kanallarını ve taşıma ağlarını sağlam bir şekilde sürdürmek açısından Türkiye’nin önemli bir ülke olduğu çeşitli siyasi-stratejik belgelerde dile getirilmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Nadim Macit (2011: 4. Baskı) *Küresel Güç Politikaları Türkiye ve İslam*, Ankara: Sakaç Yayınları.

⁹⁴ Cüneyt Ülsever, (28. 09. 2010), “İki Hata”, *Hürriyet Gazetesi*.

TÜRK MİLLİYETÇİLERİ VE TÜRKİYE

GAZİ KARABULUT*

Giriş

Ülkelerin Ülkücüleri olması, o ülkeler için büyük bir umut ışığıdır. Çünkü ülküsüz ülkelerde, oportünizm ülküye dönüşür ve insanlar eyyamperest olurlar.

Türk milleti tarih boyunca nice Ülkücüler yetiştirmiş ve tarihin sayfalarına altın harflerle geçmişlerdir.

Ancak Cumhuriyet tarihinin son 60-70 yılında millî ülkülerimize iktidar sahiplerinin diş bilediğine şahit olmaktayız. Ve bunun sonucunda;

Türk milleti, horlanmış, ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürülmeye çalışılmıştır.

Türk milleti, tarihine küstürülmüş, Cemil Meriç'in ifadesi ile; "Kendi tarihine, kendi geçmişine küfrettirilmiş" mazi-ati köprüsü kurulamadığı için geçmişinden şüphe eden, geleceğine güven duyamayan bir topluluk oluşturulmuştur.

Türk milleti, midesinde esarete mahkûm edilirken beyni idealsizliğe programlanmıştır.

Türk milleti, yokluğun, yoksulluğun, yolsuzluğun, açlığın, çaresizliğin pençesine düşürülmüştür.

Türk milleti, sevgisizliğe, vatan, millet duygusundan uzak bir hayata âdeta şuuru yok edilmiş bir mankurtluğa itilmiştir.

*Niğde Türk Ocağı Başkanı Eğitim 2023 Derneği
Teşkilatlardan Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı.

Özellikle son 8 yılda kimlik üzerinde yapılan, yaptırılan tartışmalar milleti-mizi psikolojik bir buhrana itmiş ve dengesiz bir saldırı ile millî değerler yok edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Nihayetinde **milletin değerlerine yabancı olan, ona gazez duyguları besleyen, onu bölmeye çalışan anlayışların sorunlarımıza getireceği bakış ve çözümler yeni problemler türetmektedir. Taşeron fikirler ve bizi biz yapan değerlere karşı tavır içinde olanların düşünceleri fitneye sebep olmuş, ayrıştırıcı ve bölücü akımları yüreklendirmiştir.**

Mevcut iktidar, küreselleşme adı altında millî kimlikleri ve manevi değerleri görmezden gelmeye çalışsa da şu gerçek göz ardı edilemez.

Dün, “kim” olduğunu bilenlerin olmuştur. Bugün de kimlikleri yok etmeye çalışan küresel güç “kim” olduğunu iyi bilmektedir. Yarın da “kim” olduğunu bilenlerin olacaktır.

Kimlikleri ve kim oldukları konusunda kafası karışık olanların hatta kim olduklarına karar vermemiş olanların yarınlarına da karar vermeleri mümkün değildir.

Maalesef günümüzün devşirme aydınları dün olduğu gibi bugün de Türk kimliğini tartışmaya açmış ve onu yozlaştırma gayreti içine girmiştir.

Türk milleti yaşadığı toprağa ait değil, diyen ve Kürdistan Teali Cemiyetinin fikir babalığını yapan devrin kalemşoru ile Avrupa’yı yeni kible olarak sunup “bir milyon Ermeni ile otuz bin Kürt’ü katlettiğimizi” söyleyen yanaşmacı zihniyet arasında bir fark yoktur.

Dün Yunanlıların İzmir’i işgal etmesini “medeniyet gelecek” naraları ile alkışlayan aydıncıklar ile bugün “21. yüzyılda millî kimlik mi olurmuş?” diyen zihniyet aynı kafanın ürünüdür.

Bizim İngilizlerle birlik olmaktan başka çıkarımız yok diyen devrin edebiyatçısı ile “AB yolundan dönmemiz mümkün değildir, çünkü orası bizim kurtuluş yolumuzdur.” diyen günümüz şakşakçısı arasında hiçbir fark yoktur.

Bütün bunlar kültürel bir devşirme yaşandığının ve bunun da kimliğimizi zedelediğinin göstergesidir. Bunalımın ürünü olarak dayatılan felsefeler Erzurum’u Brüksel’den, Diyarbakır’ı Kopenhag’dan kurtarmaya kalkmıştır.

Yani Türkiye’de ki kimlik bunalımının müsebbipleri, kökü ve damarları Türk toplumuna aykırı bir yapılanmanın içinde olan iktidar ve onların beslemesi sözde aydınlardır.

Kimlikleri ve kim oldukları konusunda kafası karışık olanların hatta kim olduklarına karar vermemiş olanların yarınlarına da karar vermeleri mümkün değildir.

Ancak bütün bu meseleler çözümsüz değildir. Eğer, “aç hürler, tok köleler” yerine “sırtı pek, karnı tok beyni ve vicdanı hür bir topluluk”; içte ve dışta devletler muvazenesindeki yerini almış bir ülkeye kavuşmak istiyorsak elimize geçen fırsatı kaçırmama adına Türk milliyetçilerine büyük bir görev düşmüştür.

Elimize geçen fırsatı değerlendirmek için gecemizi gündüzümüze katmalıyız. Ulaşamadığımız bir insan bile kalmamalıdır. Çünkü Türkiye’den Türk dünyasına, koca bir insanlık ülkücülerin iktidarını beklemektedir.

TÜRKİYE’NİN MESELELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

A. KİMLİK SORUNU VE SEBEPLERİ

1. İç Sebepler:

Laik-antilaik çatışması,
Millet ve ümmet rekabeti,
Milliyetçilikle ırkçılığın karıştırılması,
Osmanlı-Cumhuriyet çekişmesi,
Hümanist kültür anlayış,
Aydın ve bürokratların Türkiye karşısındaki tarafsızlığı,
Fertçi, faydacı ve maddecı insan tipinin ortaya çıkması,
Grup, birey menfaatinin öne çıkması,
Aşırı sol ideoloji,
Kimlik dayatıldığı iddiaları,
Eğitim ve öğretimde bilgilendirme yetersizliği.

2. Dış sebepler

Küreselleşme,
AB Türkiye ilişkileri,
Irak’ın kuzeyindeki gelişmeler,
Terör örgütünün siyasallaştırılması.

B. AB, ABD DAYATMALARI SONUCU, HÜKÜMETİN UYGULAMALARI İLE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Lozan’ın yeniden yorumlanması isteği,
Kopenhag kriterlerine uygun bir anayasa isteği,
AİHM doğrudan geçerli olması,
Uluslararası sözleşmelerdeki çekincelerimizin ortadan kaldırılması,
Dini topluluklara tüzel kişilikler verilmesi,
Rahiplerin Türk vatandaşı olma mecburiyetinin ortadan kaldırılması,
Patriğin ekümenliğinin tanınması,

Ruhban Okulunun açılması,
 Alevi vatandaşlarımızı Müslüman azınlık olarak kabul edilmesi,
 Ana dillerde yayın ve eğitim yapılması,
 Türkçe dışında yeni resmi dillere de imkân verilmesi,
 Güneydoğu sorununa siyasi çözüm bulunması,
 Teröristlere şartsız genel af çıkarılması,
 Kıbrıs'ın Rum devleti sıfatı ile AB üyeliğinin tanınması,
 Ermeni soykırımının kabul edilmesi,
 Ermeni sınırının açılması,
 Bölgesel özerkliklere sıcak bakılması,
 Dicle ve Fırat nehrinin içinde İsrail'in de bulunduğu bir heyet tarafından yönetilmesi,
 Ege Denizi'nde Türk-Yunan ihtilafının çözülmesi,
 Federal devlet modelinin benimsenmesi.

C. DOĞU VE GÜNEYDOĞU SORUNU

Doğu Anadolu topyekûn Anadolu'nun vatan yapıldığı büyük tarihî sürecin ön sözüdür.

Buralarda yaşananlar temel olarak bir etnik sorunun çok ötersindedir. Meseleleri altı ana başlıkta toplayabiliriz:

Ekonomik boyut,
 Eğitim boyutu,
 Kültürel boyut,
 Güvenlik boyutu,
 Devlet politikası,
 Dış etkenler.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi insanları aç bırakırsanız tabii bir süreç olarak etkileşimlere açık olur. Hâli ile maddi açmazlar içinde kalan bölge kendisine ekmek verenlerin kılıcını sallar duruma gelmiştir. Bu yapıyı çözen Batılı ülkeler ve Orta Doğu'da hesabı olanlar oportünist bir yaklaşımla bölgede kaosa sebep olmaktadır.

Doğu Anadolu özellikle de Güneydoğu Anadolu bölgesi tarihin her döneminde önemini muhafaza etmiştir. Gerek dinler tarihi açısından gerek Mezopotamya medeniyeti açısından veya Nil'den Fırat'a vadedilmiş kutsal topraklar felsefesi açısından bakılacak olursa bölgenin her dönem niye karıştığı biraz daha net görülebilir.

Ayrıca Orta Doğu'yu elinde tutan bir coğrafi özelliğe sahip olmasının yanında hem su hem de petrol açısından gizli bir hazine niteliği taşıması da "Anadolu, Türklere bırakılmayacak kadar değerlidir." anlayışı ile birleşince Küresel

emperyalistlerin hayalindeki “yeni dünya düzeni” mimarları elbette bu toprakları karıştıracaktır.

D. EĞİTİM SORUNU

1. Eğitimdeki en büyük problem, heyecansızlık ve vurdumduymazlıktır.
2. İdari olarak güven problemi yaşanmaktadır.
3. Eğitimciler arasında diyalog eksikliği var.
4. İllerin kendi coğrafi ve kültürel yapısına uygun bir eğitim politikası yok.
5. Üniversite- Milli Eğitim bağlantısı oldukça zayıftır.
6. Basın ve eğitim ilişkisi yok denecek boyuttadır.
7. Öğretmenler fedakârlık kavramına oldukça yabancıdır.
8. Yöneticiler ödül ve teşvik konusunda yanlış davranmaktadır.
9. Veli-okul-öğrenci bağı çok yetersizdir
10. Okullar arası iletişim hiç yok.
11. Öğretmen atamaları ve görevlendirmeleri zamanında yapılmamaktadır.
12. Çocuklarımız millî değerlerden uzak bir müfredat ile yetiştirilmektedir.
13. Sürekli değişen eğitim programları eğitimcileri de öğrencileri de şaşkına çevirmekte millî bir eğitim politikası uygulanamamaktadır.

Gerek dinler tarihi açısından gerek Mezopotamya medeniyeti açısından veya Nil'den Fırat'a vadedilmiş kutsal topraklar felsefesi açısından bakılacak olursa bölgenin her dönem niye karıştığı biraz daha net görülebilir.

TÜRKİYE'NİN MESELELERİNE AKADEMİK BİR SIRALAMA

- Sadece biyolojik gerçeklerden hareket ederek etnik bölünmeyi meşrulaştırıcı akımlara kapı aralamak ve bu bağlamda milliyet ile etnisiteyi birbirine karıştırmak.
- Bazı fert ve grupların ırkçı yaklaşımlarla kendilerini ötekileştirmeleri ve millî bütünlüğü zedelemeleri.
- Küreselleşmenin, çok kültürlülük tezi ışığında; parça ile bütünün, mahallî ile millinin çatıştırılması, farklılıkların bölücülük olarak algılatılması, coğrafyanın kendisinden getirdiği kutsal değerlerinin göz ardı edilmesi.
- Sosyal bütünleşmenin sadece mekân birliği olarak algılanıp bu anlayışın da çözüm olarak deklare edilmesi ile ortaya çıkan ruhsuz birlikteliğin yeni problemleri doğurması.
- Grup çıkarlarından etnik önceliklere uzanan bir anlayışı özgürlük olarak sunup millî birlikteliğin görmezden gelinmesi.

- Bireyi toplumdaki soyutlayıp adına bireysel özgürlük diyerek sosyal hayatın yok edilmesi.

Türkçenin öne çıkarılması yerine yabancı dillere daha fazla ağırlık verilmesi.

- İşsizliğin ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin vatandaşlık ve mensubiyet şuurunu zayıflatması.

- **Yolsuzluk, adam kayırma ve yabancılaştırma şekline dönen bazı özelleştirmelerin geleceğe olan güveni sarsması, millî duyarlılığın ve manevi değerlerin kaale alınmaması.**

- Siyasi merkezli krizlerin sebep olduğu toplumsal bunalımların birlikte hareket etmeyi güçleştirmesi ve Türkiye'nin yabancı şirketlerin ucuz açık pazarı haline gelmesi.

- **Ekonomik krizlerin doğurduğu dış borç, iç borç ve cari açıklar neticesinde milletin devlete olan güveninin sarsılması ve borçluluğun getirdiği psikolojik çöküntü ile dışa bağımlılığın artması karşısında millî reflekslerin zayıflaması.**

- Gelir grupları ve yöreler arasında ekonomik dengesizliklerin bulunması, sanayicinin ithalata özendirilip, üretim toplumundan tüketim toplumuna dönüşülmesi.

- **Devletin kendini tüccar, vatandaşı da müşteri gibi görmesi ve devlet geleneginin sarsılması.**

- Bölgecilik ve hemşericilik duygularının öne çıkarılarak millî birliğin etnik tehlike ile başbaşa bırakılması.

- **Laik-antilaik ve kılık kıyafet tartışmaları ile toplumun suni bir tartışmanın içine çekilmesi.**

- Millî ve manevi ne kadar mukaddes değer varsa sulandırılması ve bu anlayışların günümüz dünyasında bir anlam ifade etmediği yaklaşımının topluma dikte edilmesi.

- **AB-Türkiye ilişkilerinde AB'nin haysiyet kırıcı yaklaşımlarına gereken tavrın sergilenememesi.**

- Yabancıların iç işlerimize karışmasının, insan hakları, evrensel değerler gibi anlayışlarla meşrulaştırılması.

- **Kavramlara küresel mantık doğrultusunda, içi boş manalar yüklenerek bunun popüler kültür haline getirilmesi.**

- Aile yapımızı zedeleyen, kökünden sarsan televizyon ve yazılı basının diماغları zorlayacak ölçüde yayın yapması, ahlaki değerlerin bu yolla tahrip edilmesi.

- **Ahlaki değerlerde yaşanan tahripler ve ekonomik açmazlar neticesinde intiharların artması, boşanmalar ve evlilik dışı hayatın meşrulaştırılması.**

- Alkol ve uyuşturucu terörünün toplumda onmaz yaralar açması.
- **Geleneksel sanat değerlerimiz ve bize ait edebî eserlerimiz yerine yabancı költürlü sanat ve edebiyat eserlerinin yaygınlaştırılması.**
- Türkçenin yozlaştırılıp nesiller arasında uçurumlar oluşturulması.
- **Büyük bir geleneğin mimarı olan Türk mutfağının yabancılaştırılması.**
- Genel meselelerde imar edici, geliştirici ve yenileştirici bir yaklaşım yerine sil baştan tutumu ile var olanın yok edilmesi.
- **Türk tarihini bir bütün olarak görmeyip suni bir tarih oluşturmaya çalışılması. Özellikle de Osmanlıyı karalayıp geçmişin reddedilmesi.**
- Ümmet ve millet kavramlarını birbiri ile çatıştırıp birinin umumi diğeri-nin hususi bir anlayış ifade ettiğinin gizlenmesi
- **Eğitim ve öğretim politikalarının millî, ahlaki, gelişimci olmasından ziyade ruhsuz, köksüz sadece meslek edindirmeye yönelik bir yapılanma ile üstelik de bir istikamete oturtulamadan idare edilmesi.**
- Yeraltı ve yer üstü zenginlikleri işlemek yerine yabancılara ihale ederek ekonomik bağımlılığın artması.
- **Bölgemizdeki gelişmelere kendi çıkarlarımızdan ziyade küresel güçle-rin politikalarına göre yaklaşılması**
- Türk dünyası ile ortak atılımlar ve kültürel birliktelikler oluşturamamak ve onlara doğru rehberlik yapamayıp büyük Orta Doğu ve “yeni dünya düzeni” adı verilen politikaların transferi gibi bir tutum içinde olunması.

TÜRK MİLLİYETÇİLERİNİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

DOĞU VE GÜNEYDOĞU MESELESİNE BAKIŞ

Bölgede eğitim politikamız iflas etmiş ve içi boşaltılmış, manevi değerlerin göz ardı edildiği ve bütünleştirici kazanımların görülmezden gelindiği bir anlayışla beraberlik gerçekleştirilememiştir.

Devlet güvenliği ihmal edemez. Teröriste şüphesiz ki anladığı dilden terörle mücadele ölçütlerinde konuşacaktır. Ama masum vatandaşa şefkatini göstermekten de imtina etmemelidir.

Sivrisineklerle uğraşmaktan ziyade bataklığı kurutmaya çalışmak, terörün dış kaynaklarını, destekçilerini, susturmak en önemli adım olacaktır.

Devlet, bölgede terörle mi teröristle mi mücadele ediyor belli değil. Daha doğrusu yıllarca verilen mücadelenin adı pek de net değil.

Hele hele kültürel haklar mantığı ile ayrımcılığı körükleyecek her türlü söylem kabuk bağlamış yaraları yeniden kanatacak ve fitne ateşini körüklemekten öteye gitmeyecektir.

Türkiye doğudan batıya her ferdi ile kutsal, her yeri ile değerlidir. Biz Doğu Anadolu’da yaşanan meseleleri bir Kürt sorunu olarak değerlendirmiyoruz. Bu

meseleye böyle bir ad koyanlar unutmamalı ki; “Her doğulu Kürt değildir her Kürt de PKK’lı değildir.”, ayrıca bugün doğumuzda yaşanan bu meseleyi siyasi olarak değerlendirenlerin pek çoğunun Kürt olmadığı ve maaşlarını Amerika’dan aldıkları bilinen bir gerçektir. Yani her Kürt Kürtçü değil, her Kürtçü de Kürt değildir.

Bize göre bu bölgemizdeki meselelerin çözümü bir zamanlar 1990’lı yıllarda açıklanmıştı. Hâlen geçerliliğini devam ettirmektedir. Doğu Anadolu’ya 100 bin kişilik bir kalıcı ordu götürmeliyiz. Ama bu ordu askerden ibaret değildir. Yüzlerce mühendis, yüzlerce eğitimci, yüzlerce doktor, yüzlerce sosyolog vb. ile o bölgemiz kalıcı mamur etme çalışmasına tabi tutulmalıdır.

Devlet vatandaşına dilini öğretmekten âciz olmaz. Bölgeye gönüllü ve tecrübeli eğitimciler gönderilmelidir.

Bölge yaptığı yüz kızartıcı suçtan dolayı sürgüne gönderilenlerin değil, işinin ehli vatan memleket sevdalısı, inançlı memur ve amirlerin iskân edildiği yerler olmalıdır

Radikal bir ifade ile; **İmralı susturulmalı, Kandil söndürülmeli, dış bağlantılar koparılmalıdır.**

AYRICA:

Türk milliyetçileri bölgenin önde gelen insanlarına ulaşmalı ve onlara düşüncelerimizi aktarıp istişarelerde bulunmalıdır.

Doğuda gidilmedik hiçbir il kalmamalı, oralarda her ilde mitingden ziyade meselelere hâkim kişiler, en az bir ay alan çalışması yapmalı, köy muhtarlarını, aşiretlerin önde gelen isimlerini, ka-naat önderlerini ziyaret etmelidir.

“Her doğulu Kürt değildir, her Kürt de PKK’lı değildir.”, ayrıca bugün doğumuzda yaşanan bu meseleyi siyasi olarak değerlendirenlerin pek çoğunun Kürt olmadığı ve maaşlarını Amerika’dan aldıkları bilinen bir gerçektir.

TÜRK DÜNYASI ve TÜRK MİLLİYETÇİLERİ

Milliyetçi taban, Türk dünyasına yönelik projeler beklemekte ve arzulamaktadır.

Mesela,

Türk Dünyası Bakanlığı,

Ortak bir Türk tarihi ders kitabı,

Ortak bir Türk edebiyatı kitabı,

Türk dünyasına ait ortak bir sinema çizgi film ve oyun kurulumunun hayata geçirilmesi yüksek miktarda öğrenci mübadelesi,

Siyasi birlikteliklerin oluşturulması,

Ekonomik iş birliği, Askerî stratejilerde işbirliği gibi atılımlar köprüleri sağlamlaştıracaktır.

EĞİTİM MESELELERİNE TÜRK MİLLİYETÇİLERİNİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- En yetkili amirlerce bütün illerde “**eğitimde kalite**” seferberliği başlatılmalı.
- Üniversiteden ve ilgililerden “**illerin eğitim haritası**” ile ilgili bir araştırma istenmeli, konu
  - Millî Eğitim tarafından koordine edilmelidir
  - Yerel ve ulusal televizyonlarda haftalık “**Eğitim Dünyamız**” programları başlatılmalıdır.
  - Gazetelerde “**Eğitimde İyi Örnekler**” kampanyası düzenlenmelidir.
  - Okullarda gönüllülük esas alınarak “**Başarıyı Arttırıcı Yöntemler**” toplantıları tertiplenmeli.
  - Her okulun velilerine bilgilendirme toplantıları, ev toplantıları, anketler, broşürler hazırlanmalıdır.
  - Dershaneler ve eğitim kuruluşları ile irtibat hâlinde olarak düzenli SBS ve YGS değerlendirme çalışmaları yapılmalıdır.
  - Okumaya yönelik ciddi projeler uygulanmalıdır.
  - Başarılı illerin çalışma metotları araştırılarak uygulanabilirliği tetkik edilmelidir.
  - Çocuklarımıza mutlaka millî ve manevî değerler seviyelerine uygun bir şekilde aktarılmalı, çizgi film ve tiyatro etkinlikleri ile onlara bu değerler verilebilmelidir.

Sonuç

TÜRK MİLLİYETÇİLERİNİN MİLLİYETÇİ İRADEDEN BEKLENTİLERİ

1. Genel ve lokal olarak “Türkiye’nin Meseleleri ve Çözüm Yolları, Bölge-mizin Meselelerine Türk Milliyetçilerinin Çözümleri, İlimiz Milliyetçilerle Gelişiyor” mantalitesinde görsel ağırlıklı dergi bülten çalışmaları yapılmalıdır. Bu dergilerde yerelden genele özellikle işsizliğe, yoksulluğa ve bölgesel meselelere çözümler yer almalı, kahvehane, berber, lokal, otogar gibi toplumsal yoğunluğun olduğu yerlere ulaşması temin edilmelidir.

2. Yerel ve genel bütün çalışmalar sanal ortamdan grup adreslerine ulaştırılabilmelidir. Ayrıca sms, mail ve mektup uygulamaları mutlaka halka ulaşacak şekilde düzenlenmelidir.

3. Milliyetçi iradece uygulanacak bir **mektup** uygulaması psikolojik manada ve fikirlerimizin doğru olarak ulaştırılabilmesi adına büyük etki göstereceği muhakkaktır. Mektuplar Türkiye'nin her yerine basın, posta, mail, afiş vb. yöntemlerle herkese ulaştırılmalıdır.

4. Gazetelerde (yerel ve ulusal) projeler, faaliyetler, yoğun bir köşe yazıları ve haber kampanyalarının topluma ulaşma adına önemi göz ardı edilmemelidir. Televizyonlarda savunma ve eleştirme psikolojisinden ziyade ülke meselelerine yönelik çözüm önerileri, akıcı üslup sahibi ve donanımlı ocaklı, gönüllü, milliyetçi aydın, eğitimci, gazeteci tarafından aktarılmalıdır.

5. Ülke meselelerinin (güvenlik, işsizlik, ekonomi, eğitim, sağlık, tarım) ana başlıklarına MİLLÎ çözümleri ihtiva eden kısa filmlerin televizyonlarda (fon müziğinin etkisi ve görsellerdeki sloganlar oldukça etkili olması) gösterilmesi kamuoyunun bakışına olumlu katkı sağlayacaktır.

6. Toplumsal bir beklentiye dönüşen Anayasa konusunda Türk millerinin hazırladığı bir Anayasa kitapçığının yaşanan süreçte elde olması bu konuda Türk milliyetçilerinin neler düşündüğünü ortaya koyma babından önem arz etmektedir.

7. Milliyetçi yöneticilerinin profesyonel olması ve gerekirse teşkilatların profesyonel şirketlerce denetlenmesi gerçekçi yaklaşımları da beraberinde getirecektir. **Doğu ve Güneydoğudan mutlaka hatırı sayılır bir duyarlı kitle oluşturulmalıdır.** Bunun için oralarda millî duyarlılığa sahip sivil toplum örgütleri ve sivil inisiyatiflerle çalışmalar yapılmalı.

8. **Türkiye, Türk milliyetçiliği adına mutlaka çok güçlü bir vizyon, misyon ve anlayışla harekete geçirilmeli.**

9. **Gönüllü ekipler kurularak** belde belde, il il ülkenin içinde bulunduğu durum ve bu duruma Türk milliyetçilerinin çözümleri anlatılmalıdır.

Netice olarak Türk milletinin bin yılı aşan kardeşliğinin nice bin yıllara ulaşması için ilim-iman-ahlak-ülkü şuurunda büyük bir milliyetçi şuura Allah rızası ve memleketin bekası için ihtiyacı olduğu göz ardı edilmeden mesuliyet duygusu ile çalışmak gerektiği aşikârdır. ■

TÜRK KİMLİĞİ

PROF. DR. E. SEMİH YALÇIN*

Kimlik, bir ferdin yahut toplumun tanınmasını sağlayan özellikleri ifade eder. Bu özellikler onu diğerlerinden ayırır; diğerleri için de fark edilmesini, bilinmesini sağlar. Millî kimlik dediğimiz zaman milleti tanımamızı sağlayan kültürel özellikleri anlarız. Millî kimlik, millî bir kültüre mensubiyetin ifadesidir. Türk kültürüne sahip olan insanlar Türk kimliğini taşırlar. Bu mensubiyetin yarattığı aidiyet şuuru da milliyetçilik duygusunu meydana getirir.

Toplumların kendi kültürünü ve farklılıklarının idrakine “özel kimlik” veya “mensubiyet şuuru” denir. İnsanlarda mensubiyet şuurunun oluşması farklı kültür unsurları ile karşılaşması ve başkalarından olan farklılıklarını görmesiyle mümkündür. Türkler tarihî süreçte daima farklı kültürlerle karşılaşmışlar, etkileşimde bulunmuşlar bu durum onlarda mensubiyet şuurunu güçlü bir şekilde ortaya çıkarmıştır.¹

İnsanlarda mensubiyet şuurunun oluşması farklı kültür unsurları ile karşılaşması ve başkalarından olan farklılıklarını görmesiyle mümkündür.

Millet Nedir?

Millet, Arapça bir kelimedir ve çoğulu “millel”dir. Tarihî kaynaklarımızda geçen “budun” ile Batı dillerindeki “nation” un karşılığıdır. Ancak millet kelimesi

* TBMM Gaziantep Milletvekili.

başlangıçta bugünkü anlamında kullanılmamıştır. Bunun yerine “ümmet” kelimesi kullanılmıştır. Şemseddin Sami’ye göre millet kelimesi yanlış olarak ümmet yerine, ümmet kelimesi de millet yerine kullanılmıştır.

Millet ve ümmet kelimelerine bugünkü anlamlarını yükleyen büyük Türk düşünürü Ziya Gökalp olmuştur. Ona göre, aydın dinde bulunanların bütününe ümmet denir. Yalnız dilde ve kültürde ortak olan millet ise bundan ayrı bir şeydir. Buna karşılık budun kelimesi bugünkü milleti karşılayan, gelişmiş bir kavramdır. Eski Türklerde 7 bod (boy) sözü bağımsız, illi, kağanlı bir Türk toplumu anlamına geliyordu.²

Atatürk’e göre milletin en kısa tanımı şöyledir: “Aynı harsta(kültürden) olan insanların oluşturduğu topluma millet denir.” Gerçekten ortak kültür, millet olma açısından çok önemli bir unsurdur. Atatürk milleti oluşturan şartları incelerken, bir toplumun millet olabilmesi için dil, din, soy, yurt, ülkü gibi unsurlardan hiç değilse bir kısmının bir araya gelmesi gerektiğini öne sürmüştü, ancak her millet için bunların hepsinin bir arada bulunmasının mutlaka gerekli olmadığını da vurgulamıştır.³

Kültür Nedir?

Kültür, insan hayatının maddi ve manevi her türlü faaliyet şeklini ve bunların vasıta ve neticesi olan eserlerinin bütününe içine almaktadır. Kültürü maddi ve manevi olarak iki kısma ayırabiliriz. Yiyecek, içecek, giyecek, barınacak gibi daha ziyade insanoğlunun maddi ihtiyaçlarına cevap veren ve meddi bir varlığın işlenilmesine dayanan unsurları maddi kültür; din, sanat, örf, dil, inanç, kanun, ilim, felsefe gibi daha ziyade insanın maneviyatı ruh, ruh ve düşünce hayatıyla ilgili olan kültür faaliyetlerini manevi kültür başlığı altında toplamak mümkündür. Ambarlar, depolar, mağazalar, arşivler, müzeler, kitaplar, insanoğlunun işine yarayan maddi ve manevi unsurlarla doludur. Bunların birikmesi ve nesilden nesile aktarılması milletlerin ve insanlığın en değerli hazinelerini teşkil eder.⁴

Kültür, ilim ve teknik gibi mekanik değil, organiktir. Bir ağaç nasıl beslendiği toprağa, suya, havaya, güneşe, rüzgâra göre tohumunda gizli bulunan şemayı gerçekleştirirse, milletler de ruhlarındaki özü tarihî, coğrafi, iktisadi, siyasi ve hukuki şartlara göre geliştirirler. Kültürün millî olması, millet denilen sosyal varlığa bağlı olmasından dolayıdır.⁵

Atatürk’e göre milletin en kısa tanımı şöyledir: “Aynı harsta (kültürden) olan insanların oluşturduğu topluma millet denir.”

Etnisite (Etniklik-Etnik Grup) Nedir?

Etnisite, ortak köken mitine dayanır ve kendisiyle birlikte doğuştan olduğuna inanılan özellikler taşır. Akrabalık ve seçilmiş olma duygusu etnikliğin anahtar belirleyicisidir. Fakat akrabalıktan farklı olarak etnik üyelik yüz yüze ilişkilerle sınırlı değildir. Etniklik, renk, dil ve din açısından farklılıklar gösteren gruplar içerir; kabileler, ırklar, milliyetler ve kastlar bunun içindedir. Bir değişken olarak alındığında, etniklik çoğu defa dil, din ve ortak tarih gibi bileşenler içeren karmaşık bir olgudur. Bu yüzden nadir durumlarda tek bir unsura indirgendiği görülmektedir.

Siyasi bir kavram olarak etnisite yeni bir terim sayılabilir. 1953'teki ilk kullanımı, Amerikalı sosyolog David Riesman'a atfedilir. Sosyal bilimciler arasında ateşli münakaşalar doğuran tartışmalı bir kavram olarak etniklik, kişinin kendi etnik grubuyla özdeşleşimidir. Terim olarak, ulusun ortak anlamı olan ortak kökene dayalı grup aidiyeti anlamına gelen Yunanca "ethnos" kelimesinin bir türevidir.

Dyke, etnik grubu "**çoğunluk itibarıyla aynı soydan gelen, kendilerini kolektif olarak ırka veya din gibi ortak kültürel özelliklere dayalı bir kimlik sahibi olarak gören kişilerin oluşturduğu bir grup**" olarak tanımlar.⁶

Osmanlıdan Cumhuriyete Kimlik Arayışı

Osmanlı Devleti'nin devlet geleneği ve hükümlerlik anlayışı, Orta Asya Türk devlet geleneğiyle Yakın Doğu, Bizans ve Sasani devlet anlayışını özümsemiş bir İslam devlet geleneği olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı vakanüvisleri "kutsal tarih"lerini hikâye ederken şecerelerini silsilenameler şeklinde Nuh peygamberin oğlu Yafes'e kadar götürmüşlerdir. Bu kutsallıkla birlikte Türk Kayı olgusu, Osmanlı hanedanının silsilenamelerdeki meşruiyet aracı olmuştur. Osmanlı klasik çağında Türk ismi, yerleşik medeniyette göçebelik hâlini sürdürmüş unsurları, Türkmenleri ve Yörükleri ifade etmiştir.

Selçuklu ile Osmanlı devlet ve medeniyetlerinin kurucu ve yönetici unsuru olan Türkler, ne yazık ki çağdaş anlamda bir "millet" olma fikir ve bilincine kavuşturulmamıştır. Bu bilincin geliştirilmemiş olması yüzünden zamanla Türk unsuru âdeta kendi devletinin sınırları içinde bir azınlık durumuna düşürülmüştür.⁷

Osmanlı Devleti'nin son on yılları yoğun bir kimlik tartışması içinde geçmiş, Osmanlı kimliğini tanımlamada başlıca üç tez (Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük) veya Yusuf Akçura'nın deyişiyle "üç tarz-ı siyaset" çarpışmıştır.⁸

Osmanlı Devleti'nin devlet geleneği ve hükümlerlik anlayışı, Orta Asya Türk devlet geleneğiyle Yakın Doğu, Bizans ve Sasani devlet anlayışını özümsemiş bir İslam devlet geleneği olarak tanımlanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kurucu unsuru ve dayanağının büyük oranda Türklerden oluşmasına karşın şehirli kesim ve Osmanlı bürokrasisi dâhilinde Türk kimliğine vurgu pek görülmemiştir. Hatta "Türk" kelimesi Anadolu köylüsü veya göçebe Türkmenler için kaba, cahil, akılsız gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁹

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda "Türklük" üzerine kimlik siyaseti yapılmadığı bir gerçektir. Dönemin konjonktürü itibarıyla kimlik ve millet kavramı daha çok Müslim-gayrimüslim çizgisi etrafında tahlil edilmiştir. Türk tarihi İslamiyetle o kadar bağdaştırılmıştır ki, Türklerin İslamiyet öncesi tarihleri hafızalardan silinmiş ve Osmanlı millet sistemi içerisinde Türk etnik kimliği önemsiz bir hâle gelmiştir.¹⁰ Avrupalıların Osmanlılar ve eyaletleri için kullandıkları Türk ve Türkiye tabirleri 19. yüzyıla kadar Osmanlı eserlerinde kullanılmamıştır. Türk

Gerçekten de İslamlığı kabul eden milletler arasında hiçbiri, kendi millî kimliğini İslam kültürü içinde eritmekte Türklerden daha ileri gitmemiştir.

kelimesi mevcuttur, fakat daha çok "cahil Anadolu köylüsü" anlamında horlayıcı bir üslupla kullanılmıştır. Diğer taraftan Türk millî özellikleri İslami pota içinde eridiğinden Türk ve Müslüman aynı mada anlaşılmıştır. Gerçekten de İslamlığı kabul eden milletler arasında hiçbiri, kendi millî kimliğini İslam kültürü içinde eritmekte Türklerden daha ileri gitmemiştir. Bu gerçeği 1914'lerde Türkçülerin temsilcilerinden Ahmet Ağaoğlu şöyle dile getirmektedir:

"İslamiyet Türk'ün dinidir, din-i millîsidir, kavmîsidir. Türk İslamiyeti cebren, mahkûm, mağlup olarak değil, hâkim galip olarak kabul etmiştir. Bin seneden beridir ki İslamiyetin en ağır yüklerini, omuzlarına alarak taşımaktadır. İslamiyet yolunda Türk her şeyini unutmuştur. Lisanını, edebiyatını, iktisadiyatını ve hatta bazen mevcudiyet-i kavmiyesini bile."¹¹

11

Tanzimat Dönemi Osmanlı Devleti'nin şeri karakterinin yol açtığı Müslim-gayrimüslim ayrımı yumuşamaya başlamış, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve Islahat Fermanı tebaanın kanun önünde eşitliği ilkesini getirmiş, ceza ve ticaret hukukunda laik nitelikte adımlar atılmıştır.¹² Ziya Gökalp, Tanzimatın başvurduğu bu yolu eleştirmiştir. Bu yol, Türk ulusal kimliği oluşturmada Osmanlılaştırma ile Osmanlı milletinin yaratılmasıdır. Gökalp'a göre, Türkler ulusal kimlik kazanırlarsa, çeşitli unsurlar arasında "itilaf" sağlanacaktır.¹³

1789 Fransız İhtilalinden sonra Avrupa'da meyvelerini vermeye başlayan "milliyetçilik" akımı, yabancı devletlerin baskı, entrika ve tahrikleri ile Osmanlı Devleti'ne bağlı çeşitli ırk ve dinden milletler arasında da hızla yayılmaya başla-

mıştır. 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyetin¹⁴ getirdiği hürriyet ve serbestlik havası, önce Türk olmayan Hristiyan Balkan milletlerini, daha sonra da devlet içindeki diğer Müslüman unsurları teker teker birer oldubitti ile Osmanlı Devleti’nden koparmıştır.¹⁵ Bu uyanış, devletin hâkim ve asli unsuru olan Türklerde sosyal düzeni sarsmama pahasına hayli gecikmiştir. Osmanlı gayrimüslimleri arasında yayılan milliyet fikirleri, çağdaşlaşma hareketleri sonucu Batı ile kurulan temaslarla (Avrupa’ya gönderilen öğrenciler, yabancı ülkelerde kurulan Osmanlı elçilikleri, açılan yeni okullara davet edilen uzmanlar vb.) Türk aydınları arasında da büyük rağbet görmeye başlamıştır. Bu faktörlerin yanı sıra II. Viyana yenilgisinden sonra başlayan toprak kayıpları, kapitülasyonlar, Avrupalıların sömürgeci politikaları gittikçe Osmanlı Devleti’ni yıkılışa doğru götürmüştür. İşte Türk millî benliğinin gelişmesi için en kuvvetli faktör, hiç şüphe yok ki Türklerin devletlerini ayakta tutmak için gösterdikleri eşsiz dayanışma duygusu olmuştur.¹⁶ Ön Asya’ya inen Türkler, nasıl Müslümanlığa hizmet etmiş kendilerini o yolda feda etmişlerse, Osmanlılık idealinin kurucusu olarak da ona büyük bir vefa ile sarılmışlardır.¹⁷

Birçok milliyetçilik akımlarında olduğu gibi, Türk milliyetçiliğinin doğuşu da dil ve tarih gibi kültürel sahalardaki araştırmaların gelişmesiyle başlamıştır. Bu çalışmalar öncelikle Türk kavramının kazandığı yeni anlamda kendisini göstermiştir. 19. yüzyıldan itibaren Çin, İslam ve daha sonra Türk kaynakları üzerinde çalışan Batılı Şarkiyatçılar Türklerin Osmanlılardan önce büyük bir medeniyet kurduklarına ve dilleri ile tarihlerinin zenginliğine işaret etmişlerdir. Bu Türkologlar içinde özellikle Joseph de Guignes’in “**Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi**”, Arthur Lumley Davids’in **Türk Dili Grameri**, Polonya asıllı Mustafa Celaleddin Paşa’nın **Eski ve Modern Türkler** ve Léon Cahun’un **Asya Tarihine Giriş** adlı eserleri ideolojik boşluk içinde bulunan ve yıkılışa karşı çare arayan Türk aydınları arasında Türklük şuurunun uyanmasında önemli tesirler bırakmıştır.¹⁸

Balkan Savaşından Millî Mücadeleye kadar uzanan ızdıraplı ve felaketli yıllar, Osmanlı aydınlarının birer kurtuluş çaresi ve siyasi bir ilke olarak benimstedikleri “*Osmanlılık*” ve “*İslam Birliği*” akımlarının o günün şartları içinde iflas etmiş olduğunu, artık acı gerçeklerle gözler önüne sermiştir.¹⁹

Ön Asya’ya inen Türkler, nasıl Müslümanlığa hizmet etmiş kendilerini o yolda feda etmişlerse, Osmanlılık idealinin kurucusu olarak da ona büyük bir vefa ile sarılmışlardır.

Atatürk ve Türk Kimliği

Millî Mücadele hareketi emperyalizme karşı bir direniş hareketi olmakla birlikte, manevi cephelerinin ağır bastığı bir kültürel kimlik savaşıdır. Bu tip bir kültürel kimlik savaşında Türk insanının kimlik kargaşasına son veren faktör ise, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi aydınlarının da tesirleriyle özellikle Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Türk milleti, ülkesinin bağımsızlığı için mücadele ederken, yok edilmeye çalışılan kimliğini iki temel esas üzerine bina ederek korumuştur. Bu esaslar, “millî” ve “mistik” özellikleri ihtiva eden bir anlayışın ifadesinden başka bir şey olmadığı gibi, Millî Mücadelede “Kuva-yı Millîye” adıyla sloganlaşan ruh hâlidir.

Kurtuluş çaresi olarak Osmanlı milleti yaratmak veya Müslüman toplulukları bir İslam devletinin bayrağı altında toplamak gibi iki önemli tez karşısında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali, İsmail Gaspiralı, Ahmet Ağaoğlu gibi aydınlar, Türkçülük siyasetini savunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa üzerinde etkili olan bu siyaset, Millî Mücadeleyi ve Türk inkılabını yönlendirmiştir.²⁰

Mustafa Kemal Atatürk, yalnız bir devlet kurucusu değil, aynı zamanda kurmuş olduğu devleti Türk milletinin sosyal ve tarihî şartlarının gerekli kıldığı sağlam temellere oturtmuş olan bir fikir adamı, bir inkılapçıdır.²¹ Atatürk askerî zaferin Başkomutanı olduğu gibi, yeni Türkiye Devleti'nin de siyasi mimarıdır. O, Osmanlı'nın çöküşünü gördükten sonra yeni Türkiye Devleti'ni çok kültürlü bir yapı üzerine değil, Türk kültürü ve toplumu üzerine siyasi bir kurumlaşma ile yapılandırmıştır. Bu çerçevede farklılıkları kurumlaştırma yerine, zaten var olan büyük ölçüdeki ortak noktalar kurumlaştırılmıştır. Böylece millî, üniter bir devlet yapısı ortaya çıkmıştır.²²

Mustafa Kemal, 1919'un Ekim ayında, Misak-ı Millî ile ilgili şunları söylemiştir:

“Bu hudut sırf askerî mülahazat ile çizilmiş bir hudut değildir, hudud-ı millîdir. Hudud-ı millî olmak üzere tespit edilmiştir. Fakat bu hudut dâhilinde tasavvur edilmesin ki, anasır-ı İslamiye'den yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dâhilinde Türk vardır, Çerkez vardır ve anasır-ı saire-i İslamiye vardır. İşte bu hudut memzuc bir hâlde yaşayan, bütün maksatlarını, bütün manasıyla tevhit etmiş olan kardeş milletlerin hudud-ı millîsidir.”

Mustafa Kemal Atatürk, Tanzimattan itibaren Batılılaşma çabası içerisinde kendi kimliğini unutma tehlikesi ile karşılaşmış bir milletin hafızasını yenilemiştir.

Millî Misak'ı 17 Şubat 1920'de tamamıyla kabul eden son Osmanlı Meclisinde, bundan iki gün sonra Türk ve millet kavramları tartışılmış ve Türk kavramının tüm farklı Müslüman unsurları içine kattığına karar verilmiştir.²³

Türk tarihinde millet, kültür, milliyetçilik ve Türk kimliği kavramlarını bugünkü manalarıyla siyasi ve sosyal hayatımıza yerleştiren Mustafa Kemal Atatürk'e göre, kendisini Türk hisseden herkes Türk'tür. Mustafa Kemal Atatürk, Tanzimattan itibaren Batılılaşma çabası içerisinde kendi kimliğini unutma tehlikesi ile karşılaşmış bir milletin hafızasını yenilemiştir. Atatürk bu yenileşmeyi kurgularken, sosyokültürel, psikolojik ve tarihî bir zemine oturarak temellen-

dirmiştir. Bu temel üzerinde duygusal bir bağ ve birliktelik oluşturmaya gayret etmiştir. Bu birliktelikte toplumda öncelikle "millet bilincini" oluşturmaya daha sonra ilelebet muhafaza edilmesi gereken "millî kimliği" tesis etmeye çalışmıştır.²⁴

Mustafa Kemal, Şam'da Vatan ve Hürriyet adı ile kurtuluşa yönelik bir parti kurduktan sonra, 1907 yılında Selanik'e gelip, bazı arkadaşları ile birlikte bu partinin Selanik şubesini de kurmuş, fakat bu parti kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki ile birleşmiştir. İşte bu sıralarda Atatürk, arkadaşlarına şöyle demiştir:

"Osmanlı Devleti yıkılacak. Müslüman olan ve olmayan azınlıklar kendi çıkarlarını koruma peşine düşeceklerdir. Bundan dolayı, çoğunluğu Türk olan millî bir sınıra çekilerek savunmak hayırlı olacaktır."

"Osmanlı Devleti yıkılacak. Müslüman olan ve olmayan azınlıklar kendi çıkarlarını koruma peşine düşeceklerdir. Bundan dolayı, çoğunluğu Türk olan millî bir sınıra çekilerek savunmak hayırlı olacaktır."

Mustafa Kemal'in 1907'deki bu iki cümlelik sözü, esasında pek çok kavramı kapsamaktadır. Bir defa, 1907'de Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin yıkılacağına kesin olarak inanmıştır. Arap milliyetçiliğinin de su yüzüne çıkmasının, bunda etkili olması muhtemeldir. Onun söylediklerinde ikinci önemli nokta, "çoğunluğu Türk olan" bir topraktan bahsetmesidir. Mustafa Kemal, bu toprağı "millî bir sınır" ile çevrelemiştir. Bu sınır, "Misak-ı Millî"nin ilk adımını teşkil etmiştir. Dolayısıyla, Misak-ı Millî kavramının, daha 13 yıl önce Atatürk'ün kafasında oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır.²⁵

Mustafa Kemal, 1922 Kasımının sonunda Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

"Açık söyleyeyim ki, biz üç buçuk yıl öncesine değin cemaat hâlinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi yönetiyorlardı. ...Üç buçuk yıldır millet olarak

yaşıyoruz. Bunun elle tutulur, gözle görülür tanığı yönetimimizin biçimidir ki bunu yasalar Büyük Millet Meclisi Hükûmeti diye adlandırılmıştır.”²⁶

Osmanlı seçkinlerinin zihinlerini yoğun bir şekilde meşgul eden kimlik sorununun, Millî Mücadele, hatta Cumhuriyet yıllarında birdenbire ortadan kalkması elbette beklenemezdi. Millî Mücadele yıllarının siyasal söyleminde Türklük ve Türk milliyetçiliği deyimlerinin telaffuz edilmediği görülmektedir. Gerçi Mustafa Kemal Paşa'nın 22.05.1919 tarihli ve Samsun'dan Sadarete yazılan raporunda, millet **“Yekvucut olup hâkimiyet esasını, Türk duygusunu hedef ittihaz etmiştir.”** denilmişse de, dönemin temel resmî belgelerinde kullanılan dil, henüz

Millî Mücadele yıllarında milliyetçi bir söylemden özenle kaçınılmış olmasını, dönemin siyasal gerekleriyle açıklamak uygundur.

geleneksel niteliktedir. Mesela Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin birinci maddesinde Doğu illerinden söz edilirken, bunların **“hiçbir sebep ve bahane ile yekdiğerinden ve Camia-i Osmaniyyeden ayrılmak imkânı tasavvur edilemeyen bir kül”** oldukları ifade edilerek şöyle devam edilmiştir:

“Saadet ve felakette iştiraki tam kabul ve mukadderatı hakkında aynı maksadı hedef ittihaz eyler. Bu saha da yaşayan bilcümle anasır-ı İslamiye yekdiğerine karşı mütekabil bir hiss-i fedakârı ile meşhun ve vaziyet-i ırkiye ve içtimaiyelerine riayetkâr öz kardeşirler.”

Sivas Kongresi Beyannamesi ve Misak-ı Millîde de hemen hemen aynı ifadeler rastlanmaktadır. Bu temel belgelerde ilk dikkati çeken husus, Türklük, Türk milliyetçiliği gibi deyimlerin bir kere bile olsun

kullanılmamış, millî topluluğun Osmanlılık ve Müslümanlık gibi geleneksel kriterlerle tanımlanmış olmasıdır. Daha da önemlisi bu topluluk, monolitik (yekpare) bir kütle olarak algılanmamakta, onun çeşitli unsurlardan oluştuğu kabul edilmektedir. Millî Mücadele yıllarında milliyetçi bir söylemden özenle kaçınılmış olmasını, dönemin siyasal gerekleriyle açıklamak uygundur. Bu durum Mustafa Kemal'in **“tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve kademe kademe yürüyerek hedefe vasil olmaya çalışmak”** şeklinde özetlediği liderlik stratejisinin bir parçasıdır.²⁷

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmakla ve bu millî meclis, yönetimi ele almakla beraber, Millî Mücadelenin siyasi örgütlenmesinin ilkelerini ve işleyişini düzenleyecek bir Anayasa mevcut değildir. Bu eksikliği gidermek ve aynı zamanda Türk'ün **“asıl vatanında”** yeni bir devletin hukuk temellerini atmak üzere, Mustafa Kemal'in imzası ile Bakanlar Kurulu tarafından 13 Eylül 1920 ta-

rihinde, Büyük Millet Meclisine 31 maddelik bir Anayasa tasarısı sunulmuştur. Tasarının başında “**Maksat ve Meslek**”, yani “**Amaç ve İlkeler**” başlığını taşıyan 4 maddelik bir kısmı vardı. Bu tasarının 1. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ve “**hudud-ı millî**” deyimleri yer aldığı gibi, diğer üç madde de, Büyük Millet Meclisi yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi adı kullanılmıştır.²⁸

Osmanlı aydınlarından Halide Edip Adıvar kurulan devlete “Anadolu Cumhuriyeti” adının verilmesi hususunda öneride bulunmuştur. Bu adı ciddi olarak düşünen, öneren başkaları da olmuştur. Fakat Mustafa Kemal, yer yurt adına, sonradan yapılmış Türk-İslam ya da yanılıcı Doğu-Batı sentezi önerilerine aldanıp ödün vermemiş, Türk adında direnerek Türkiye Cumhuriyeti’ni tercih etmiştir. Büyük önderin “**Adını koymak bilmektir.**” deyimine uygun politik davranışlarında, dünyanın Türklere verdiği fakat Osmanlı’nın bir türlü benimseyemediği *Turchia* adı da etkili olmuş gibidir.²⁹

Millî Mücadeleyi kazanmak, büyük davayı başarıya ulaştırmak için Türk milletine inanan ve güvenen kişi olan Mustafa Kemal Atatürk, daha Millî Mücadelenin başlangıcında Türklük duygusunu kendisine rehber olarak almış ve bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır.³⁰

26 Mart 1937’de yaptığı bir konuşmada Mustafa Kemal Millî Mücadelede sahip olduğu gücün kaynağını şöyle açıklamıştır:

“Ben 1919 Mayıs’ında Samsun’a çıktığım gün, elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız Büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte bu millî kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım. Ben Türk ufuklarından bir gün behemehâl bir güneş doğacağına, bunun hareket ve kuvvetinin bizi ısıtacağına, bundan bize bir güç çıkacağına o kadar emindim ki, bunu âdeta gözlerimle görüyordum.”³¹

Yeni bir devlet kurulurken, yeni bir ülke ve yepyeni bir ulus yaratabilmenin yolları araştırılmıştır. Rejimin benimsediği altı ok anlayışı, altı temel ilke ile rejimin ve ulusun kimliğinin oluşturulmasına yönelik bir yaklaşımın göstergesi olmuştur. Türkiye’de cumhuriyet kimliği, bir anlamda altı ilke ile belirlenmek istenmiştir. Etnik ve dinî alt kimliklerin bölücü ve bölgesel çatışma çıkarıcı yaklaşımları devre dışı bırakılmak için, Türklük üst kimliği oluşturulmuştur. Cumhuriyet rejiminin ortaya çıkardığı Türk kimliği, birçok tarihsel ve kültürel

Osmanlı aydınlarından Halide Edip Adıvar kurulan devlete “Anadolu Cumhuriyeti” adının verilmesi hususunda öneride bulunmuştur.

ögeden meydana gelen sentezci bir kimliktir. Her alt kimlik hem kendi kimliğini bu sentez içinde bulabilir hem üst kimliğin daha da gelişmesine katkıda bulunabilir. Türk kimliği donuk ya da statik bir kimlik değil, tarihin gelişme dinamiği içinde değişime ve zenginleşmeye açık olan bir kimliktir.³²

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk döneminde millî devletin inşa sürecinin elzem bir unsuru olarak biçimlendirilen millî kimlik, milliyetçiliğin bünyevi gerilimini teşkil eden iki yanlılığa, iki uçluluğa tabidir. Bu, bir yandan vatandaşlık ve vatan bağıyla belirlenen siyasi- hukuki bir kimlik tanımı, diğer yandan etnisist bir temele dayanan, biricikliğiyle kutsallaştırılan özcü bir kimlik tanımıdır.³³

Türkiye Cumhuriyeti’nde Osmanlı Dönemindeki büyük boyutlu kimlik belirleme ölçüleri terk edilmesine rağmen, ilk yıllarda Türk milletine ilişkin kesin bir tanımlama yapılamamıştır. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan bütün vatandaşları din ve ırk farkı gözetmeksizin Türk kabul eden anlayış, 1924 Anayasa’sı ile resmîleştirilmiştir.³⁴

Türk ulusal kimliğinin cumhuriyetçi tanımı, en iyi ifadesini Cumhuriyet Halk Partisi programlarında bulmuştur. 1931 programına göre **“Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir”**. 1935 ve 1939 programlarında da aynı tanıma yer verilmiştir.³⁵ Bu metinlerde ortaya konan millet ve milliyetçilik anlayışı, başka milletlerle olan ilişkiler bakımından şovenizm, yayılcılık ve saldırganlıktan uzak, barışçı ve insancıl bir anlayış; iç hukuk bakımından da etnik ya da ırksal unsurları öngörmeyen, kültür, ülkü ve kimlik ortaklığına dayanan sübjektif millet anlayışıdır.³⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nin bir mozaik olduğu iddialarının esas aldığı hedef ise millet ve devlet anlayışında teklik bilincinin reddi ve farklı kimliklerin Türk kimliğine ortak koşulmasıdır. Bu çabalar içinde en güncel ve çokça tartışılan ise Kürt etnik kimliğinin Türk etnik kimliği seviyesine anayasal düzeyde çıkarılması ve kendilerini bu etnik kimlikten addeden insanların yaşadıkları bölgelerde onlara bir nevi özerklik verilmesi hususudur. Böyle bir varsayımın kabulü yeni devletin kuruluşu ile ilgili tarihî, coğrafi, kültürel ve sosyolojik gelişmelere tamamen terstir.³⁷

Birinci Dünya Harbinde Ermeniler, Rusya ve İngiltere ile anlaşıp silahlı isyanlara başlayınca, Ermeni tehciri yapılmıştır. Rumlar ise İstiklal Savaşı süresince Yunan ordusu ile her türlü iş birliği içine girince, Lozan’da **“Mübadele”** ile 1923-1930 arasında bir milyon üç yüz bin kadar Rum Türkiye’den Yunanistan’a gönderilmiştir.

Buna bağlı olarak bir oluşum da 1923 Şeyh Sait İsyanı, 1937 Dersim İsyanı ve bu arada Ağrı İsyanları ile süren on iki yıl Türkiye’yi uğraştıran iç isyanlardır. Türkiye Cumhuriyeti yakın geçmişte Türk ulusalcılık hareketi içinde Kürt insa-

nına Ermeni ve Rum'a baktığı gibi bakmamıştır. Hitler'in 1938'de harbe hazırlandığı, Mussolini'nin Akdeniz'de İngiltere ve Fransa'yı tehdit ettiği ve bu iki devletin Türkiye'ye yanaştığı bir sırada Türkiye isteseydi bir Kürt tehciri yapabiliirdi.³⁸

Türklük bilincinin, dil ve tarih konuları bir yana bırakılarak geliştirilmesi mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nde Türklerin İslamiyet öncesi tarihi âdeta yok sayılmış, tarihten sadece Osmanlı padişahlarının hayatları ve yaptıkları anlaşılmıştır. Mustafa Kemal millet olmanın, ulusal bilince sahip olmanın, "Kimsiniz? Kimlerdensiniz?" sorularına cevap bulmanın çıkış noktasının ana dil ve ulusal tarih konusunda bilgi ve bilinç sahibi olmaktan geçtiğini görmüştür. Kendi dili ve tarihi temelinde kendi öz kültürünü oluşturamayan bir milletin, tarih boyunca görüldüğü gibi, bağımsız olarak yaşayamayacağını, yok olup gideceğini iyi bilen Mustafa Kemal'e göre, millet olma dönemine girmiş olan Türklerin artık kendi ulusal tarihlerine eğilmeleri gereklidir. Bu düşüncelerle 1931 yılında Türk Tarih Kurumu ve 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Bu iki kurum ve onlarla birlikte adını Mustafa Kemal Atatürk'ün bilerek verdiği "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" de bir bütün oluşturmuş, millî benliğin teşekkülünde beyin ve yürek işlevi görmüştür.

Millî dil, millî tarih ve millî eğitim bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Bu bütünün, birliğin harcı ise öz güvendir. "Ne mutlu Türk'üm diyene!", "Türk! Öğün, çalış, güven!" özdeyişleri ne ırkçı bir meydan okumadır ne de gülünç bir böbürlenme anlamı taşır. Burada söz konusu olan, yüzyıllar boyu millî benliği geri plana itilmiş bir halkın, ulus- devlet olduktan sonra, kimliğinin bilincinde ve öz güven sahibi olmasıdır.³⁹

Sonuç

Modern anlamda Türk millî kimliğinin inşası, binlerce yıllık bir tarihî süreçte gerçekleşmiştir. Bu süreç, Osmanlı Devleti'nin son döneminde giderek hız kazanmış, olaylar, devletin kurucu ve hâkim unsuru olan Türk milletini yol ayrımına getirmiştir. Osmanlı Türkleri, tarihin kendilerini getirdiği kavşakta hür ve bağımsız yaşamayı seçerek bir bakıma kendi millî kimliklerinin gereğini yapmışlardır. Bu tercihin tabii neticesi olarak bizzat millet kararına dayanan meşru,

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir mozaik olduğu iddialarının esas aldığı hedef ise millet ve devlet anlayışında teklik bilincinin reddi ve farklı kimliklerin Türk kimliğine ortak koşulmasıdır.

teşkilatlı ve silahlı bir mukavemetle varoluş iradesi ortaya konmuştur. Bağımsızlık mücadelesi içinde milletin kendi kaderine vaziyet etme şuur ve azmiyle beraber kültürel kimliğini idrak emareleri de belirlemiştir. Emperyalizme milletçe direnişin zafere ulaşmasıyla millî kimlik temelinde şekillenen ulus devlete giden yolun kapısı açılmıştır. Zafer, Misak-ı Millî ile sınırları belirlenen vatan parçasında Türk kültürünü esas alan bir millî kimlik anlayışının yerleştirilmesi için müsait bir sosyal ve psikolojik zemin hazırlamıştır. Mustafa Kemal, yeni Türk Devleti'nin üniter çatısı altındaki unsurlar için devletin yönetim anlayışını bu elverişli zeminde belirlemiştir.

Uzun, yıpratıcı ve meşakkatli bir bağımsızlık mücadelesinin fikir temelinde ve Cumhuriyetin kuruluş felsefesinde, Türklük idealine gönül veren aydınların ve başta Mustafa Kemal olmak üzere millî mukavemeti örgütleyen kumanda kademesinin millî kimlik arayışlarının izleri vardır. Mustafa Kemal, egemen kültürün getirdiği toplumsal kıvam içinde yoğrulan bütün unsurları Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında yekvücut olarak yaşatmanın yegâne formülünün Türk kimliği olduğunu görmüştür. Ona göre, yeni Türk Devleti'nin inşa harcına su veren menba, Misak-ı Millî ile sınırları tespit edilen toprak parçasında hâkim Türk kültüründen başkası değildir. Zaten Misak-ı Millî, bir anlamda millî kimliğin siyasi ve sosyal sınırlarını da ortaya koymuştur.

Türk kimliği, sosyolojik ve tarihî gerçekliğe istinat eden mensubiyet şuurunun tezahürüdür. Her türlü ayrımcılık ve ırkçılığı reddeden bu kucaklayıcı ve kaynaştırıcı hüviyet, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlık sebebidir. Bu itibarla Türkiye'nin bekası, Cumhuriyetin kuruluş felsefesine ruh veren Türk millî kültürüne dayalı toplumcu anlayışın hayatîyetini sürdürmesiyle doğru orantılıdır.

Türkiye Cumhuriyeti, millî kimliği esas alan kuruluş felsefesiyle kelimenin tam manasıyla bir ulus devlettir. Ulus devlet anlayışını en iyi vurgulayan belgelerden biri de 1924 Anayasa'sı olmuştur. Ulus devlet telakkisini 1924 Anayasa'sına girmesini sağlayan Mustafa Kemal'in köklü bir millî kimlik oluşturma çabaları içinde en önemli hususlardan biri sayılması gereken bu adımın bilhassa Atatürk'ün fikirlerini idraktan yoksun askerî müdahaleler yüzünden sonraki anayasalarda korunamamış olması, Türk kimliğini tartışmaya açan her türlü çarpık zihniyete fırsat vermiştir. ■

¹ Yalçın, E. Semih “Atatürk'ün Millî Kimlik Arayışları: Türk Kimliği”, 2023, Sayı 100 (15 Ağustos 2009), s. 66.

² Keskin, Mustafa (1998), “Atatürk'e Göre Türk Milliyetçiliği”, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 14, Sayı 41, s. 359.

³ Taşkıran, Cemalettin (1998), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Kimlik”, Ankara: Erdem, C 11, Sayı 32, s. 637-638.

- ⁴ Kaplan, Mehmet (1976), "Kültür ve Kültürü Meydana Getiren Unsurlar", **Türk Kültür ve Medeniyeti(Makaleler)**, C.1, Ankara: Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Deneme Yayınları, s. 56.
- ⁵ Kaplan, Mehmet (1976), "Kültür ve Medeniyet Arasındaki Farklar", **Türk Kültür ve Medeniyeti(Makaleler)**, C. 1, Ankara: Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Deneme Yayınları, s. 61.
- ⁶ Yıldız, Ahmet (2001), "Ne Mutlu Türk'üm Diyebilene", Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 39-41.
- ⁷ Feyzioğlu, Turhan (1998), "Atatürk ve Milliyetçilik", **Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetmişbeş Yılı Armağanı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 5.
- ⁸ Özbudun, Ergun (1997), "Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu", **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 63.
- ⁹ Somel, Selçuk Akşin (1997), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Kimliği", **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 73.
- ¹⁰ Yalçın, E. Semih "Osmanlı Millet Sistemi: Osmanlı Kimliği", **2023**, Sayı 99 (15 Temmuz 2009), s. 58.
- ¹¹ Sarıнай, Yusuf (2002) "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi", **Türkler**, C.XIV, Yeni Türkiye Yayınları, s. 421-422.
- ¹² Somel, agm., s. 74.
- ¹³ Aray, Masamı (2000), **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, çev. Demirel, Tansel İstanbul: İletişim Yayınları, s. 98,99.
- ¹⁴ II. Meşrutiyet döneminde dil konusu çeşitli toplulukların mebuslarını da bölmekteydi; Makedonya'da hemen hemen her topluluk, özellikle ibadette kendi dilini kullanmaya haklı olduğu iddiasındaydı. Rıza Tevfik'e (Edirne) göre, milliyetçilik, Müslümanların dışında, dinî birlik bağlarını parçalamaktaydı. Mecliste, Makedonya'daki kiliseler hakkında görüşmeler yapılırken şöyle demişti: "Bu insanlar, 'Biz Hristiyan'ız, biz Ortodoks'uz, ama Bulgarca dua edeceğiz." diyorlar. ...Sonuç olarak Slavlar, Ulahlar ve her kimseler onlar için din başka şeydir, milliyetçilik de başka şeydir. Bizim İslamiyette ise Araplar, Arnavutlar, Boşnaklar ve diğer farklı unsurlar vardır, ama bunlar milliyetlerini öne çıkarmazlar, 'Ben Arap'ım, ben Boşnak'ım, ama Müslüman'ım' derler." bk. Erik, Mete Tunçay Zürcher, J. (2000), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 31.
- ¹⁵ Korkmaz, Zeynep (1994), "Millî Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuru", **1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları Bildiriler 21-23 Eylül 1987)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 200.
- ¹⁶ Sarıнай, agm., s. 422.
- ¹⁷ Arık, Remzi Oğuz (1992), **Türk Milliyetçiliği**, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 62.
- ¹⁸ Sarıнай, agm., s. 422.
- ¹⁹ Korkmaz, agm., s. 201.
- ²⁰ Yalçın, E. Semih "Atatürk ve Milliyetçilik", **Çare**, Yıl 1, Sayı 3, Mayıs 1999, s. 8-12.
- ²¹ Korkmaz, agm., s.209.
- ²² Yazıcı, Nuri (2001), "Yeni Türkiye Devleti'nin Temel Değerleri'nden Egemenlik-Millet Unsuru ve Atatürk", **Atatürk Yolu**, Sayı 27-28, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 394.
- ²³ Ahmad, Feroz (2006), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Karadeli, Sedat Cem İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 99-100.
- ²⁴ Yalçın, E.Semih "Atatürk'ün Millî Kimlik Arayışları: Türk Kimliği", s. 72.
- ²⁵ Armaoğlu, Fahir (1996), "Atatürk ve Türk Milliyetçiliği", **10 Kasım 1994 Devlet Töreni Konuşmaları ve Atatürk ve Türk Kimliği Paneli**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 40.
- ²⁶ Uğurluoğlu, Orhan (1999), "Atatürk, Cumhuriyet ve Milletleşme", Ankara: **Erdem**, CXI, Sayı 33, s. 1020.
- ²⁷ Özbudun, agm., s. 63, 64, 66.

- ²⁸ Armaoğlu, agm., s. 46.
- ²⁹ Güvenç, Bozkurt (1997), **Türk Kimliği**, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 227.
- ³⁰ Taşkıran, Cemalettin (1998), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Kimlik”, Ankara: **Erdem**, Cilt XI, Sayı 32, s. 640.
- ³¹ Keskin, agm., s. 369.
- ³² Çeçen, Anıl (1997), “Türkiye’de Cumhuriyet Kimliği”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 167,169.
- ³³ Bora, Tanıl “Cumhuriyetin İlk Döneminde Millî Kimlik”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 53.
- ³⁴ Sarınay, Yusuf (1994), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 235.
- ³⁵ Yıldız, Ahmet (2001), “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 141.
- ³⁶ Özbudun, agm., s. 67.
- ³⁷ Yalçın, E. Semih “Atatürk’ün Türk Kimliği Tanımı ve Türk Milletinin Yeniden İnşası”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1 (Kasım 2009), s.14-20.
- ³⁸ Aybars, Ergün “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal Kimlik Oluşumu ve Batının Etkisi”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 162.
- ³⁹ Ülkü, Vural (1999), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Benlik”, Ankara: **Erdem**, C XI, Sayı 31, s. 281, 283,284.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (2006), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ARAI, Masamı (2000), **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, çev. Tansel Demirel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARIK, Remzi Oğuz (1992), **Türk Milliyetçiliği**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ARMAOĞLU, Fahir (1996), “Atatürk ve Türk Milliyetçiliği”, **10 Kasım 1994 Devlet Töreni Konuşmaları ve Atatürk ve Türk Kimliği Paneli**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- AYBARS, Ergün (1997), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal Kimlik Oluşumu ve Batının Etkisi”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BORA, Tanıl (1997), “Cumhuriyetin İlk Döneminde Millî Kimlik”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- ÇEÇEN, Anıl (1997), “Türkiye’de Cumhuriyet Kimliği”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- FEYZİOĞLU, Turhan (1998), “Atatürk ve Milliyetçilik”, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Yetmişbeş Yılı Armağanı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1997), **Türk Kimliği**, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KESKİN, Mustafa (1998), “Atatürk’e Göre Millet ve Türk Milliyetçiliği”, Ankara: **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XIV, Sayı 41, s. 359.
- KORKMAZ, Zeynep (1994), “Millî Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru”, **1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları Bildiriler 21-23 Eylül 1987)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ÖZBUDUN, Ergun (1997), “Millî Mücadele ve Cumhuriyet’in Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- SARINAY, Yusuf (1994), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi”, **Türkler**, C.XIV, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

- SOMEL, Selçuk Akşin (1997), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Kimliği”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- TAŞKIRAN, Cemalettin(1998), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Kimlik”, Ankara: **Erdem**, CXI, Sayı 32.
- TUNÇAY, Mete -Erik J. Zürcher. (2000), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876 1923**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- UĞURLUOĞLU, Orhan(1999), “Atatürk, Cumhuriyet ve Milletleşme”, Ankara: **Erdem**, CXI, Sayı 33.
- ÜLKÜ, Vural (1999), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Benlik”, Ankara: **Erdem**, C XI, Sayı 31.
- YALÇIN, E. Semih, “Atatürk ve Milliyetçilik”, **Çare**, Yıl 1, Sayı 3, Mayıs 1999.
- “Atatürk’ün Millî Kimlik Arayışları: Türk Kimliği”, **2023**, Sayı 100 (15 Ağustos 2009).
- “Osmanlı Millet Sistemi: Osmanlı Kimliği”, **2023**, Sayı 99 (15 Temmuz 2009).
- “Atatürk’ün Türk Kimliği Tanımı ve Türk Milletinin Yeniden İnşası”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1 (Kasım 2009), s.14-20.
- YAZICI, Nuri (2001), “Yeni Türkiye Devleti’nin Temel Değerleri’nden Egemenlik-Millet Unsuru ve Atatürk”, **Atatürk Yolu**, Sayı 27-28, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- YILDIZ, Ahmet (2001), “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919 1938)**, İstanbul: İletişim Yayınları.

KÜLTÜR VE YÖNETİCİLER HAKKINDA I

PROF. DR. ŞERİF AKTAŞ*

Kültür kelimesinin ortaya çıkışında toprağı, maddeyi ve zihni işleme kavramlarının varlığından söz edilir. Bu kelimenin terim olarak kullanılması XIX. yüzyılı bekler. Bu hususta, çok kullanılan bir kültürel antropoloji kitabından şu cümleleri almakta yarar görmekteyiz:

“Kültür kavramı antropologlar tarafından ilk defa 19. yüzyılın sonlarında geliştirildi. İlk açık ve kapsamlı tanımlama İngiliz antropolog Sir Edward Burnett Tylor’a aittir. Tylor, 1871’deki yazılarında kültürü ‘kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, âdet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerinin karmaşık bütünü olarak tanımlar. (...) Kültür, bir toplumun ortaklaşa sahip olduğu ve üyelerine yaydığı, davranışa yansıyan, davranışı yaratan ve yorumlamada kullanılan görüşler, değerler ve algılardır.” (HAVILAND vd. 2006: 103).

1871’den sonra kültürle ilgili sayısız tanım yapılmıştır. Bunların hepsinde toplum içinde yaşayan insanların, varlıklarını sürdürebilme amacıyla gösterdikleri gayret, ortaya koydukları eserlerden söz edilir.

Kültürü, bir topluluk içinde yaşayan insanın kendisi, diğer insanlarla ilişkileri ve doğayla mücadelesi konularında gerçekleştirdiği etkinlikler bütünü içerisinde ele almak yerinde olur.

* GÜ Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Kültüre vücut veren varlık olarak insan XIX. yüzyılda ortaya çıkmamıştır. Yani ad verme ve inceleme işiyle kültürün varlığı ve işlerini ayrı ayrı düşünmek yerinde olur. Bunun için kültürü, bir topluluk içinde yaşayan insanın kendisi, diğer insanlarla ilişkileri ve doğayla mücadelesi konularında gerçekleştirdiği etkinlikler bütünü içerisinde ele almak yerinde olur. Zaten Tylor'un kültür tanımında da "kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı" hususlar sınıflandırılmıştır. Öyleyse kültür, insanlığın ilk dönemlerinde başlayan zamanın ve mekânın imkânlarıyla değişip zenginleşerek varlığını sürdüren bir bütündür. İnsan bir kültür ortamında dünyaya gelir; o ortamdan aldıklarıyla kimlik kazanır, varlığı ve kendisini değerlendirir; oluş hâlindeki akışın bir zerresi olarak dünyevî işlevini tamamlar; yerini kendisinden sonra gelenlere bırakır.

İnsan bir kültür ortamında dünyaya gelir; o ortamdan aldıklarıyla kimlik kazanır, varlığı ve kendisini değerlendirir; oluş hâlindeki akışın bir zerresi olarak dünyevî işlevini tamamlar; yerini kendisinden sonra gelenlere bırakır.

Biz bu yazıda, kültür problemini daha iyi kavrayabilmek için; "İnsanı diğer varlıklardan ayıran temel husus nedir? İnsan etkinliklerini mahiyet ve hedefleri bakımından nasıl gruplandırırız? Bu etkinlik gruplarının farklılıkları neler olabilir? Neden insanlığın kültür birliğinden değil dünyada kültürlerin çokluğundan ve bunlar arasındaki ilişkiden söz etmek gerekir? Günümüzde kültüre ait değer ve görünüşlerde birleşme hayali karşısında ülkeleri yönetenler başta olmak üzere aydınlar ne yapmak-tadırlar?" sorularına cevap aramayı düşünmekteyiz.

Önce kültüre vücut veren insanın diğer varlıklardan farkı var mıdır sorusuna cevap arayalım. Bu konuda çok şey söylenmiştir, söylenmektedir. Max Scheler'in ortaya koyduğu *geist* (tin) kavramı insanın diğer varlıklardan farkını açıklama gayretinin bir ürünüdür. Takiyettin Mengüşoğlu bu konuyu şu cümlelerle dile getirmektedir:

"(...) Çünkü biyologlarla psikologların bütün savları organik ve psişik varlık-alanı ile ilgilidir. Hâlbuki *geist*'in ne biyolojik olanla, ne psikolojik olanla ilgisi vardır.

Böylece hayvanla insan arasında bulunduğu kabul edilen 'varlık farkı' problemi ile uğraşmak, biyoloji ile psikolojinin yetkileri dışına çıkmış oldu; çünkü inceledikleri alanlar bakımından bu bilimlerin *geist* ile ilgilileri yoktur. Böylece *geist* yalnız insana has olan bir ayrıcalık olarak kabul ediliyor.

Scheler, *geist* kavramını tanımlar ve sınırlandırır: *Geist*, ruh-beden birliğinden oluşan psikovital alanla ilgisi olmayan bir varlık alanıdır. *Geist*, hayat adını alan psikovital

alanın karşıt kutbudur; hayata karşıt olan bir ilkedir. Geist kelimesi, akıl kavramını içine alır, fakat aynı zamanda bir 'ide bilgisi'ne, belli bir 'varlık alanı'na (Essentia) yönelen belli bir 'algılama' atkına sahiptir. (...)

Buna göre geistın taşıyıcısı olan bir varlık şu özel niteliklere sahiptir: Böyle bir varlık, hayatın organik olan her şeyin bağlılığından, baskısından, kösteklemesinden kurtulmuş, bağısız özgür bir varlık olmuştur. İmdi, geista sahip olmak demek, özgür olmak demektir. Geista sahip olan böyle bir varlığın bir 'dünya bilgisi' vardır. Böyle bir varlık, artık 'çevreye' psikovital olana bağlı kalmayan, 'dünyaya açılan', 'dünyaya açık olan' bir varlıktır. Böyle bir varlık artık duyuların sınırlamasına bağlı değildir. Hâlbuki sadece psikovital bir varlık olan hayvan, bir 'dünya' içinde değil, bir 'çevre' içinde yaşar ve çevresini gittiği yere birlikte götürür, tıpkı bir salyangozun kabuğunu birlikte taşıması gibi. Hayvan, kendi organik durumlarına uygun düşen hayat realitesine bağlı kalır. Bunun içindir ki, hayvan çevresi ile kendi arasına bir mesafe koyarak, çevresine 'kendi başına var olan bir şey' niteliği veremez ve çevresini 'dünya' yapamaz; onu objektif olarak kavrayamaz. Çünkü objektif olmak, geistın bir kategorisidir. Geisttan yoksun olan hayvanda, insanın yukarıdan beri sayılan niteliklerinden hiçbirisinin varlığından söz edilemez. (MENGÜŞOĞLU 1988: 21). Kültür, geistın taşıyıcısı bir varlık olarak insanın kâinat ve toplumu kendince ifadesinin ürünüdür denilse hata edilmez.

Bu hususu, Nermin Uygur şöyle ifade etmektedir: "Kültür, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse kültür deyimiyse insan dünyasını taşıyan, yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasındır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir: İnsan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü: değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği - bütün bunlar hep kültürün öğeleridir. İnsanın ne tür bir yaşama biçimi, ne tür bir var olma programı, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği kültürdür hep. Teknik, ekonomi, hukuk, estetik, bilim, devlet, yöntem- insanın meydana getirdiği her şey kültüre girer. Örgütler, dernekler, kurumlar, okullar, tüm kendilerine ilişkin şeylerle birlikte kültürden sayılırlar. İnsanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmelerle, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün manevi ve maddesel yapıt ve ürünlere kültür denir." (N. Uygur 1996: 17). İşte bütün bunlar, insanla diğer varlıkların ortak özellikleri olan biyolojik gelişme, ruhsal ve içgüdüsel davranış ve zekânın ürünü değildir. Böyle olsaydı diğer yaratıklarında tabiatta var olan dışında kendilerinin ortaya koyduğu veya düzenlediği ayrı bir kültürleri olurdu, onlar da insan gibi kendi dünyalarını ve yaşama biçimlerini şekillendirirlerdi; geçmişle geleceği birleştiren dile ve semboller dünyasını sahip olurlardı. Bütün bunlar, yalnız insanda

bulunan bir varlık alanını veya bir gücü düşündürmektedir. Bu varlık alanı veya güç insandaki yapma, yaratma, iletme, değerlendirme, düşünme, dile getirme, organize etme ve benzeri etkinlikleri gerçekleştirir ve düzenler. Sözü edilen varlık alanı veya güç, hem insanı diğer canlılardan ayırır hem de kültür etkinliklerinin kaynağı durumundadır. Böyle bir hususiyetin varlığını inkâr etmek oldukça zor. Buna ad koymakta farklı teklif ve düşünceler ileri sürülmektedir. Sözü edilen varlık alanına tin (geist) diyenler çoğunluktadır.

Max Scheler, tin hakkında şunları söylemektedir: *“Biz bu şey için daha kapsamlı bir sözcük, akıl kavramını da kapsayan, ama bunun yanında temel fenomenlere veya öz içeriğine ilişkin belli bir türden ‘görüyü’, bunun ötesinde iyilik, sevgi, pişmanlık, derin saygı, tinsel hayret, mutluluk ve kuşku duyma, özgür karar verme gibi belirli bir türden istemli ve duyuşal edimleri de içine alan bir sözcüğü, ‘tin’(geist) sözcüğünü kullanmak istiyoruz. (...) bir tinsel varlık artık itkiye ve çevreye bağımlı değildir, çevrenin bağlarından kurtulmuştur ben ona ‘dünyaya açık bir varlık diyorum; böyle varlığın artık dünyası vardır. Böyle bir varlık, bunun ötesinde, kendisine en baştan itibaren verilmiş olan çevresinin karşı koyma ve tepki merkezlerini –hayvan bunlara sahiptir, ama kendisinden geçmiş bir hâlde kendini bu çevre içinde kaybeder- ‘nesne hâline getirebilir ve- canlıya ait iki sisteminin ve ondan önce gelen duyu işlevleri ve duyu organlarının bu nesne dünyasında veya onların verilmişliğinde meydana getirdikleri sınırlamalar olmaksızın- bu nesnelere nasıl olduklarını kendisi kavrayabilir. Bu nesnelere tin ve şeylerin nasıllıkları tarafından belirlenebilirliktir. Yalnızca kusursuz nesnellığe ulaşabilecek bir canlı varlık tine sahiptir. Daha kesin bir biçimde söylenirse: Ancak böyle bir varlık, kendisiyle olduğu gibi, kendisi dışındaki gerçeklikle (ilke olarak) ilişkisinde de-onun zekâsı da dinamik biçimde bunun içinde olmak üzere-hayvanın tam tersine davranabilen bir varlık, tinin taşıyıcısıdır.”* (Scheler 1998: 67-69).

Kültürün kaynağı veya yapıcı, düzenleyici asli unsuru üzerinde durduktan sonra kültürün görünüşünü gözler önüne seren etkiliklerden söz etmek istiyoruz.

İnsan etkinliklerini, mahiyetleri ve hedefleri bakımından, iki gruba ayırmak mümkün... Bunlardan ilki insanın, tabiatı anlama, ondan yararlanmaya yönelik etkinlikleridir. İnsan yaratılışı itibarıyla tabiatla bütünleşen bir varlık değildir. Dünyaya gelişi ve organları doğal şartlarda varlığını sürdürmesine pek imkân vermemektedir. O, yaşayabilmek, varlığını sürdürebilmek için doğa olaylarına

İnsan yaratılışı itibarıyla tabiatla bütünleşen bir varlık değildir. Dünyaya gelişi ve organları doğal şartlarda varlığını sürdürmesine pek imkân vermemektedir.

hâkim olmak zorundadır. Bu, bir mücadeleyi gerektirir. Büyü, varlığı kabul edilen üstün güçlerden beklenen yardımlar ve doğa olaylarını açıklama gayretleri bir seri etkinlik gerektirir. Bugün doğa ilimleri başlığı altında topladığımız ilimler çevresinde gerçekleştirilen etkinliklerde, insanın tabiatla mücadelesi hareket noktası alınmıştır. Bu etkinliklerin mahiyeti, özellikleri, dayandığı temel prensipler ve insanlığa sağladıkları hususunda bizim zevkle okuduğumuz kitap Doğan Özlem'in "Felsefe ve Doğa Bilimleri" adlı eseridir. (ÖZLEM 1995).

Bugün doğa ilimleri başlığı altında topladığımız ilimler çevresinde gerçekleştirilen etkinliklerde, insanın tabiatla mücadelesi hareket noktası alınmıştır.

İnsan etkinliklerinden diğeri, dış dünyada var olanı değil; insanın tinsel varlık olarak sahip olduğu imkânlarla kendisini, içinde yaşadığı toplumu, insanlık âlemini değerlendirmeye yönelik etkinliklerdir. Bunlar; tinsel, kültürel, tarihî ve dille gerçekleştirilen etkinlikler olarak adlandırılabilir. Sözü edilen etkinliklerin maddesi dış dünyada yoktur; bunlar zaman içinde bir defaya mahsus olarak ortaya çıkarlar, tekrarı da yoktur; dille gerçekleşirler.

Bu etkinliklerin özellikleri Doğan Özlem'in kitabında şöyle anlatılmaktadır:

"Tinsel obje, her şeyden önce, hissedilen, bağlanılan, yaşanılan kural, değer ve normlara bağlılığıyla mevcudiyet kazanır. Tinsel alanda bu kural, değer ve normlar insan eylemlerini yönlendiren nedenler, motifler durumundadır. En önemlisi, bu neden ve motiflerin gerçeklik-

leri fiziksel olmayıp simgeseldir. Doğal nitelikleri olmayan bu nedenler, motifler bu yüzden birer algılama objesi, yani birer doğal obje gibi ele alınamazlar. Biz bunların farkına ancak insan eylemlerine yönelik belirleyici güçlerini içten hissettiğimizde varırız. (...)

Ama Dilthey'a göre, insanların doğal durumlarından toplumsal duruma geçtikleri aşamadan bu yana, insanlar kendi koydukları kural, değer ve normlardan örülü bir çevrede yaşamakta; kendi yaratıları olan bu kural, değer ve normlar, sonradan yine insan eylemlerini belirleyen neden ve motifler olmaktadır. Hatta Dilthey'a göre, insanlar kendi yaratıları olan bu 'tinsellik'e öylesine gömülürleri ki, bu 'tinsellik' onların tüm yaşam tarzlarını ve evrene bakış biçimlerini de belirler. Bu 'tinsellik' kuşkusuz tarihin ürünüdür ve hatta bizzat 'tarihsellik'tir. Dilthey için insan, işte bu 'tarihsellik' içinde 'tutuklu'dur." (ÖZLEM 2010: 110-111).

Aynı kitabın devamında şu satırları okumaktayız:

"(...) Buna karşılık 'kültür', eylemde bulunan insanın belli kural, fikir, inanç, değer ve normlara göre ortaya koyduğu her şeydir. Buna göre 'kültür' kendiliğinden oluşan bir

şey değil, insan tarafından 'yapılmış' bir şeydir. 'Kültür gerçekliği' de insanlar tarafından yapılan ve yine insanlar tarafından değiştirilebilir olan bir gerçekliktir. Bu niteliğiyle de doğa bilimlerinin zamanüstücü ve genelleştirici tutumuyla ele alınmazdan önce, tarih-toplum bilimlerinin bireyselleştirici ve anlamacı tutumuyla ele alınmaya muhtaçtır. Tarih-toplum bilimleri de biraz önce yapılan 'kültür' tanımına göre, artık sadece 'kültür bilimleri' olarak anılmalıdır. Bu gerçeklik, doğa bilimsel yasaların zamanüstü ve genel geçer kapsayıcılığı içinde tanınmaz. Böyle yapılırsa, kültür fenomenlerinin zamana bağlı bir defalığı, kendine özgülüğü atlanmış olur. Bu bir defalık ve kendine özgülikle anlam-bağımlı bir gerçekliğe aitlik olarak, anlaşılmayı gerektirir." (ÖZLEM 2010: 118).

İnsan etkinliklerinden diğeri, dış dünyada var olanı değil; insanın tinsel varlık olarak sahip olduğu imkânlarla kendisini, içinde yaşadığı toplumu, insanlık âlemini değerlendirmeye yönelik etkinliklerdir.

Bütün bunlar, kültür ve kültür bilimlerinin özellikleri, dayandığı kaynaklar hakkında kanaat sahibi olmamıza imkân verdiği gibi kültür etkinliklerinin ayırıcı özelliklerini de dikkatlere sunmaktadır.

Yukarıda belirtilen dikkatlerle yaşanan kültür hadiselerine bakıldığında, her görünümün kendi şartları içinde ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği anlaşılır. Bu da kültürün her şeyden önce millî olduğunu, "varlık yapısı" bakımından ulustan ulusa değiştiğini ortaya kor. Takiyettin Mengüşoğlu, yukarıda sözü edilen yazısına şöyle devam eder:

"İnsanlığın bir kültür birliğinden değil, ancak kültürlerin çokluğundan, çeşitliliğinden konuşulabilir. Çünkü her ulusun kendisine has bir kültürü vardır. Kültürün bu nitelikleri, onun varlık-yapısının bir sonucudur. Böylece ancak aralarında az veya çok bir uygunluk veya bir ayrılık bulunan kültürlerden, kültür çevrelerinden konuşulabilir; örneğin 'Batı Avrupa kültür çevresi' içine

giren bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman, bir İtalyan, bir Hollanda kültüründen söz edilebilir. Öte yandan bir Türk, bir İran, bir Arap bir Çin, bir Hint, bir Meksika kültürü vardır. Hem bu kültürlerin kendileri arasında hem de onlarla Batı Avrupa kültürleri arasında büyük bir fark vardır.

Nitekim Fr. Nietzsche de kültürü bu anlamda tanımlar: 'Bir ulusun kültürü, o ulusun sanat üslubu ile hayatın bütün alanlarındaki birliğidir.' Kültürün özelliği üzerinde duran Nietzsche'nin bu tanımını, kültür filozofları (kültür antropologları) olduğu gibi benimsemişlerdir. İmdi kültür, bir ulusun, belli bir insan grubunun özelliğini gösteren, belli alanlardaki eylemleridir ve aynı insan grubunun teklifiğini gösterir. Bunun için kültür antropolojisi, felsefî antropolojinin araştırma alanının birliğini, insanlığı, parçalıyor.

Buna göre kültür kavramı, insanları çeşitli gruplara ayıran ırk kavramının bir kousutu oldu. Bir ırk-antropolojisi vardır ve bu alanda araştırmalar, incelemeler yapılabilir ve yapılmıştır da. İmdi kültür-antropolojisi ancak ırk-antropolojisi anlamında ele alınabilir. Fakat bir ırk-antropolojisi insanın varlık yapısını değil, ancak belli insan gruplarının biyolojik-psikolojik özelliklerini, niteliklerini saptayabilir. Çünkü ırk-antropolojisi insanları gruplara ayırmakla insanlığı parçalıyor; insanın kendisini değil, insan gruplarının özelliklerini araştırıyor. Bu yüzden de insanın varlık-yapısının niteliklerini ortaya koyamıyor, onun yanından geçiyor.” (MENGÜŞOĞLU 1988: 29-30).

Görölüyor ki kültür antropolojisi, insanı içinde yaşadığı toplumda ele almakta, onun sahip olduğu kültürel değerler üzerinde durmaktadır.

Böyle bir dikkat, mitik dönemden modern-sonu diyebileceğimiz günümüze kadar uzanan çizgide kazanılmış kültür değerleri üzerinde durmayı zaruri kılar.

Tarihî akıştaki sürekliliğin kültür alanında da izlendiğini söylemek pek hata olmaz. Kavimlerin çocukluk dönemi olarak adlandırılabilir epik dönemde insan, doğa ve üstün güçlerin birlikteliği sürdürölren hayatı şekillendirdiği gibi insanları bir arada tutan ilk kültür değerlerinin doğmasına ve çocukluk dönemine özğü saflık içinde işlenmesine sahne olur. Bu dönemde insan, kavmin ortak değer ve kabullerinden hareketle doğal ve insani olayları yorumlar, sosyal hayatı düzenler. Böylece her kavim, doğal olanla insani olanı iç içe yorumlar. Yaşanılan coğrafya, sürdürölren yaşam tarzı, şahit olunan olaylar, kabul edilen üstün değerler dilde ifadesini bulur; dille birlikte toplumsal ve kişisel kimliğin çekirdeği oluşmuştur. Artık tekevvün (oluşum) başlamıştır, kişi kendi kimliğini, değerler dünyasını, zaman ve mekânını, imkânlarını kullanarak gerçekteştirecektir. Tarih, bu tekevvünün hikâyesi daha yerinde bir ifadeyle anlatılmasından ibarettir. Toplumı yönetmekle görevli olanlar, zamanın getirdiklerini de dikkate alarak sözü edilen tekevvünün oluşmasına hizmet etmekle vazifelidirler. Bu tekevvünün özelliklerini bilmeden, gelişme ve değişme istikametini anlamadan, tarihî gelişimini kavramadan, sahip olduğu zenginliklerin imkânlarını sezmeden, onun kendisini dışa vurma yollarını keşfetmeden mensup olduğu toplumu yönetmeye kalkmanın, hem yönetici hem de toplumun geleceği için hayırlı olmadığını zaman yeterince göstermiştir sanıyorum. Toplumların gelişmesinin merkezinde, kültüre vücut veren tinsel alan (kültür alanı) vardır. Aynı tinsel (köl-

‘Bir ulusun kültürü, o ulusun sanat üslubu ile hayatın bütün alanlarındaki birliğidir.’

Her kavim, doğal olanla insani olanı iç içe yorumlar. Yaşanılan coğrafya, sürdürülen yaşam tarzı, şahit olunan olaylar, kabul edilen üstün değerler dilde ifadesini bulur; dille birlikte toplumsal ve kişisel kimliğin çekirdeği oluşmuştur.

tür) değerlerini taşımayan insanların aynı çatı altında birleşemediklerini ifade eden yeterince tarihî hadise var. Bu konuda ortaya konulmuş sanat eserlerinin sayısı da hiç de az değil. Kültür alanının (tinsel güç çevresinde oluşan alan) ihanete ve cahilliğe tahammülü olmadığını yöneticiler iyi bilmeleri gerekmektedir. ■

KAYNAKÇA

- WILLIAM, A. Haviland ve diğerleri, Kültürel Antropoloji,(tercüme eden İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu), İstanbul, 2006.
- ÖZLEM, Doğan(1995), Felsefe ve Doğa Bilimleri, İzmir: İzmir Kitaplığı Yay.
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin (1988), İnsan Felsefesi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- UYGUR, Nermi (1996), Kültür Kuramı, İstanbul: YKY.
- SCHELER, Max (1998), (Tercüme eden Tepe, Harun) İnsanın Kosmostaki Yeri Ankara.

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, görev yaptığı kurumu tam ve açık olarak belirtmeli; ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde olmalı veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir.

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1- Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2- Başlık: İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu (bold) yazılmalıdır.

3- Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, kurumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: araştırmacı, yazar vb.

4- Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 11 punto büyüklüğünde ve bir satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5- Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmemelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir.)

6- Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd.” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir: (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7- Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir. Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma**, çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Ali ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Birden Çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors. Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- **Title:** The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- **The name and the title of the author** should be written under the title with *. This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher , author etc

4- **Main text:** The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within ". The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010).The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009). The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year : (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page . The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date : (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References : All the sources used in the study should be given in the "References" section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority . Following are the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), "Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler". **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author :

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma**, çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors :

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001). **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.